

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS

URBANISTIKOS KATEDRA

Rūta Indriševičiūtė

**BESITRAUKIANTYS MIESTAI: KOMPAKTIŠKO MIESTO CENTRO
VYSTYMAS PANEVĖŽIO ATVEJU
SHRINKING CITIES: CASE STUDY OF COMPACT CITY CENTRE
DEVELOPMENT IN PANEVEZYS**

Baigiamasis magistro darbas

Architektūros studijų programa, valstybinis kodas 621K11001

Urbanistinių kompleksų architektūros specializacija

Menų studijų kryptis

Vilnius, 2019

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Architektūros fakultetas
Urbanistikos katedra

ISBN _____ ISSN _____
Egz. sk.
Data-.....-.....

Antrosios pakopos studijų **Architektūros** programos magistro baigiamasis darbas

Pavadinimas **Besitraukiantys miestai: kompaktiško miesto centro vystymas Panevėžio atveju**
Autorius **Rūta Indriševičiūtė**
Vadovas **Inesa Alistratovaitė-Kurtinaitienė**

Kalba: lietuvių

Anotacija

Baigiamajame magistro darbe nagrinėjama besitraukiančių miestų problema, gilinamasi į šios problemos priežastis ir šiuolaikinius sprendimo būdus, pasitelkiant užsienio šalių patirtį. Pritaikoma pagrindinė tokio pobūdžio miestų plėtros strategija – kompaktiško miesto vystymas, centruotas į centrinę miesto dalį. Pasitelkiant kompaktiško miesto vystymo principus ir atsižvelgiant į išanalizuotus Panevėžio centro struktūrinius ir vizualinius aspektus, atskleidžiančius šio miesto centro identitetą, formuojama Panevėžio centrinės dalies vystymo koncepcija. Vienas iš pagrindinių šios koncepcijos elementų yra architektūrinių kompleksų plėtra Nevėžio pietinėje pakrantėje, baigiamajame darbe įvardintoje „kultūriniu šlaitu“, kuris apsijungęs su vienu iš pagrindinių kompaktiško miesto plėtros principų – būsto pasiūlos skatinimu mišrioje centro teritorijose pasitelkiant transektą, suformuoja naują darnios plėtros strategiją. Visa tai atsispindi ir detalizuojamame koncepcijos fragmente. Siūloma plėtros strategija potencialiai turėtų sumažinti miesto traukimąsi ir skatinti gyventojų skaičiaus augimą bei regeneruojant centrinę dalį išryškinti jos svarbą viso miesto kontekste, kuri šiuo metu yra ženkliai sumažėjusi.

Prasminiai žodžiai: besitraukiantis miestas, kompaktiškas miestas, miesto centras, miesto branduolys, urbanistinis kompleksas, darni plėtra, transektas, „kultūrinis šlaitas“

Vilnius Gediminas Technical University
Faculty of Architecture
Department of Urban Design

ISBN ISSN
Copies No.
Date-.....-.....

Master Degree Studies **Architecture** study programme Master Graduation Thesis

Title **Shrinking cities: case study of compact city centre development in Panevezys**

Author **Rūta Indriševičiūtė**

Academic supervisor **Inesa Alistratovaitė-Kurtinaitienė**

Thesis language: Lithuanian

Annotation

This Master thesis is focused on the main reasons and solutions of shrinking cities phenomenon. The main strategy of these cities development which was adapted in other European countries as the most modern and effective way is a compact planning canalized on central part of the city structure. By using main compact development principles and analysis of Panevezys city centre urban scheme, historical layers, system of spaces and visual aspects there has been revealed the identity of centre and formed a concept of city centre development. One of the most important elements of the concept is the spread of urban complexes at Nevezis river valley during various historical times, especially at soviet era, which has formed the appearance of „cultural valley“. Two major directions – compact development and spread of cultural valley is based on residential houses variety supply and mixed land use by applying transect model and forming sustainable structural development in lost spaces of this area. All these features have been reflected on detalization part of the concept. Suggested development strategy potentially could be the solution of shrinking and population growth by regenerating central part and bringing out the importance of the city in the context of all area of Panevezys, which nowadays is widely decreased.

Keywords: shrinking cities, compact development, centre of the city, central part, cultural valley, urban complex, residential variety, transect, decreasing population, mixed land use, centre of Panevezys

Turinys

IVADAS	4
Problema, jos aktualumas ir tyrimo objektas	5
Darbo tikslas	5
Darbo uždaviniai	5
Darbo struktūra	5
Sąvokos	7
1. ANALITINĖ-METODINĖ DALIS.....	8
1.1. Besitraukiančių miestų reiškiny ir jį formuojantys procesai bei priežastys	8
1.1.1 Postsovietinis palikimas - migracija, demografinis nuosmukis, netikslinga teritorinė plėtra	9
1.1.2 Besitraukiančių miestų modeliai	12
1.2 Besitraukiančių miestų pavyzdžiai (traukimosi priežastys, esama situacija bei problemos sprendimai ir kompaktiškos plėtros analogai).....	12
1.2.1 Leipcigas	14
1.2.2 Malmė	20
1.2.3 Bratislava	26
1.3 Kompaktiško miesto idėja	32
1.3.1 Gyvenamųjų teritorijų vystymas kompaktiškame mieste transekto principu	33
1.4 Gamtinis elementas besitraukiančio miesto struktūroje	34
1.5 Skyriaus apibendrinimai	36
2. EKSPERIMENTINĖ – TIRIAMOJI DALIS	37
2.1 Panevėžio bendramiestinė padėtis	37
2.2 Panevėžio miesto teritorijų planavimo dokumentų ir plėtros strategijų apžvalga.....	38
2.3 Panevėžio miesto istorinė raida	41
2.3.1 Miesto centro struktūrų raida	41
2.3.2 Istorinė kompleksų teritorijų raida	43
2.4 Panevėžio centrinės dalies esamos situacijos analizė.....	45
2.5 Panevėžio miesto centro ribų nustatymas.....	47
2.6 Panevėžio miesto centro branduolio nustatymas	47
2.7 Panevėžio centro įvaizdžio formantų identifikavimas.....	48
2.8 Panevėžio centrinės dalies urbanistinio kraštovaizdžio planinės erdvinės struktūros išskyrimas ir apibrėžimas	50

2.9	Panevėžio urbanistinio kraštovaizdžio vizualinio identiteto nustatymas ir apibrėžimas	52
2.10	Teritorijos regeneravimo modelis ir jo reglamentavimas.....	55
2.11	Skyriaus apibendrinimai.....	58
3.	EKSPERIMENTINĖ – PROJEKTINĖ DALIS	59
3.1	Panevėžio miesto centrinės dalies kompaktiškos plėtros alternatyvos ir jų įvertinimas.....	59
3.2	Miesto centrinės dalies koncepcija	60
3.3	Detalizuojamos teritorijos parinkimas ir pagrindinė idėja.....	63
3.4	Skyriaus apibendrinimai ir išvados	68
	PAGRINDINĖS DARBO TEZĖS IR IŠVADOS.....	71
	INFORMACIJOS ŠALTINIAI IR SĄRAŠAI.....	72
	Literatūros sąrašas	72
	Paveikslų sąrašas	75
	Lentelių sąrašas.....	78
	PRIEDAI	79

IVADAS

Problema ir jos aktualumas, tyrimo objektas

Didėjantis urbanizacijos lygis verčia manyti, jog miestų plėtimas yra būtinas, tačiau tai nesumažina esminio XX a.pab. atsiradusio ir vis didėjančio besitraukiančių miestų fenomeno. Miestų traukimas – tai geografiškai nevienalytis procesas, kurio metu miestas patiria ekonominį ir demografinį nuosmukį dėl skirtingo pobūdžio socialinių ir ekonominių tendencijų. (Genske, 2009; Hollander, 2009). Lietuvoje ši problema itin opi, kadangi ji patenka į rytų Europos regioną, paveiktą, postsovietinio palikimo – įvairių ekonominių problemų dėl pramonės žlugimo ir naujų miestų plėtros klaidų.

Dažnai nereikalingas miestų plėtimasis sumažina centrinių miesto dalių įtaką ir jos praranda savo reikšmę. Nuo to kenčia ne tik miesto vizualinis identitetas, bet ir nebevystomas miesto urbanistinis audinys ir centrinės miesto dalys praranda savo kokybę. Būtent su šia problema susiduriama analizuojamame mieste – Panevėžyje. Dėmesys telkiamas į Panevėžio miesto centrinę dalį. Pagal statistinius duomenis Panevėžys beveik du pastaruosius dešimtmečius patiria gyventojų skaičiaus mažėjimą, tačiau tai vis dar yra penktas pagal dydį Lietuvos miestas, kažkada buvęs svarbiu regiono centru ir pamažu prarandantis savo svarbą. Gyventojų skaičius Panevėžyje mažėja, o miestas toliau neadekvačiai auga (ploto atžvilgiu). Centrinės dalies atgaivinimas ir požiūris į Panevėžį, kaip į kompaktišką miestą, galėtų būti būdas, sprendžiantis besitraukiančio miesto problemą.

Miesto vizualinis identitetas labiausiai priklauso nuo jo charakteringų elementų, jų formuojamų erdvių ir dominančių, todėl sprendžiant besitraukiančio miesto problemą svarbu kryptingai nusistatyti pagrindinius kriterijus, pagal kuriuos reiktų formuoti miesto centro vystymo koncepciją. Darbe bus gilinamasi į du pagrindinius kriterijus – kompaktiško miesto formantus ir į pagrindinius Panevėžio centrinės dalies identiteto bruožus, kurie sujungti ir pabrėžti sudarytų harmoningą unikalią ir darnią tūrinę - erdvinę struktūrą. Taip pat svarbus aspektas yra gamtos bei antropogeninių darinių sintezė. Kadangi kiekvienas miestas yra skirtingas būtent savo gamtine aplinka ir tai, kaip žmogus ją paveikia turi įtakos miesto savitumui. Esamos būklės Lietuvos miestams trūksta gamtinių elementų integracijos į urbanistinę struktūrą. Šiuo atžvilgiu Panevėžys taip pat nėra išimtis.

Darbo tikslas

Remiantis besitraukiančio miesto ir kompaktiško miesto sampratomis suformuoti Panevėžio miesto centrinės dalies vystymo koncepciją pagal nustatytą problemos sprendimo modelį ir miesto struktūros bei identiteto formantus.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti besitraukiančio miesto fenomeno priežastis, analogus ir jų sprendimo būdus;
2. Išanalizuoti besitraukiančių miestų statistinius duomenis pasitelkiant teigiamus ir neigiamos besitraukiančių miestų pavyzdžius ir pagal juos nusistatyti siekiamybes Panevėžio centro vystymui.
3. Nusistatyti racionaliausią besitraukiančio miesto problemos sprendimo strategiją ir išanalizuoti jos vystymo bruožus;
4. Palyginti Panevėžio ir nagrinėtų analogų rodiklius, išanalizuoti dabartines Panevėžio plėtros strategijas ir dokumentus, identifikuoti klaidas ir nusistatyti naujas centrinės dalies teritorijos ribas;
5. Išanalizuoti esamą Panevėžio miesto centro situaciją, istorinę raidą, identifikuoti, jo vertybes ir identiteto formantus, kurie būtų esminiai vystymo koncepcijoje.
6. Suformuoti centrinės dalies alternatyvas ir modelį, kuris bus pritaikytas kompaktiško miesto centro koncepcijai.
7. Parengti Panevėžio centrinės dalies vystymo koncepciją, taikant aptartus uždavinių rezultatus ir įvertinant Panevėžio centro ir viso miesto tolesnės raidos galimybes, bei demografinius ir socialinius pokyčius.

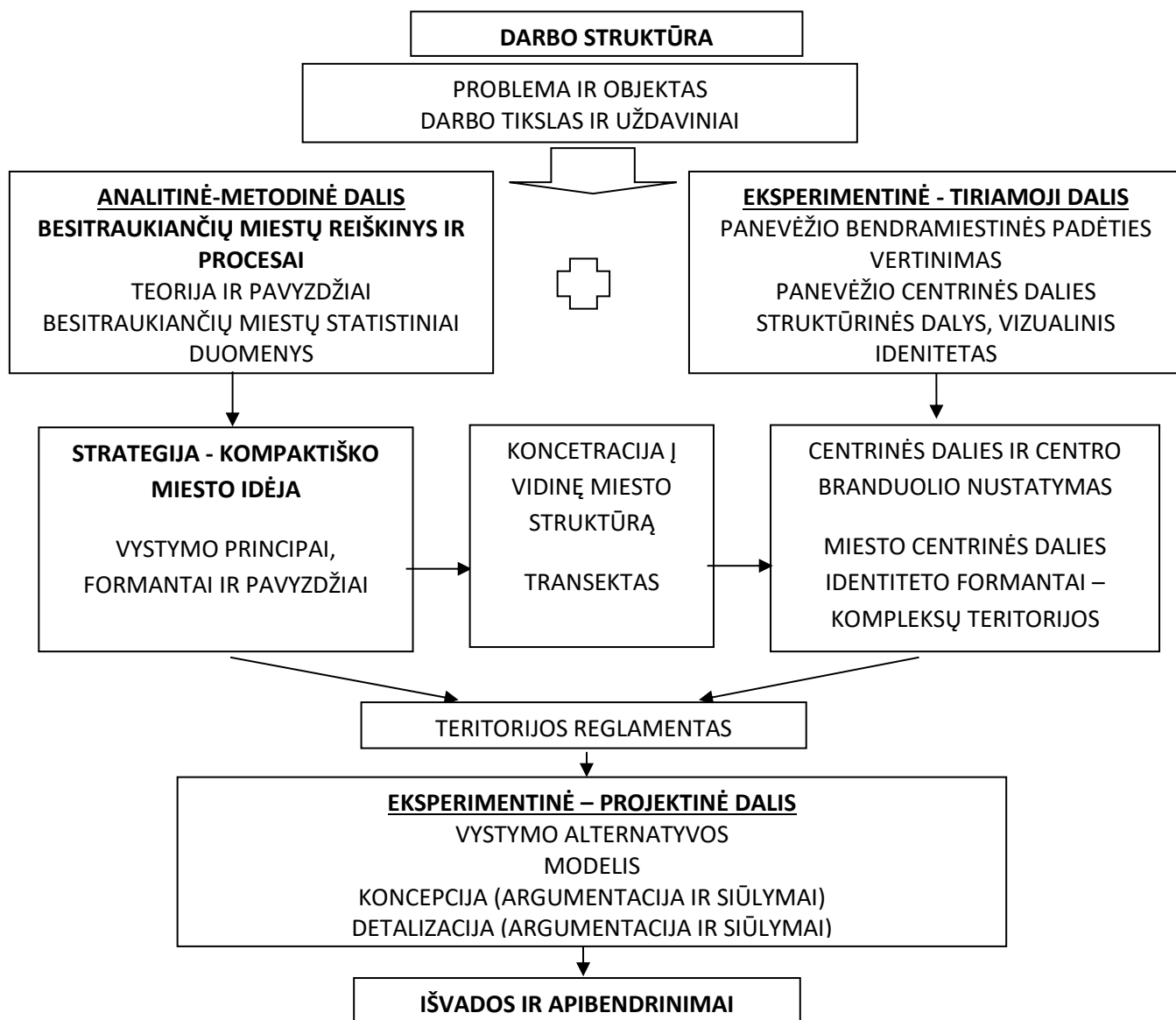
Darbo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys:

- **Analitinė – metodinė dalis.** Šioje dalyje analizuojamas besitraukiančių miestų reiškiny, jo atsiradimo priežastys bei sukeltos problemos. Numatomi galimi ir šiuo metu naudoji sprendimo būdai bei jų pritaikymas ir teigiami bei neigiami aspektai. Gilinamasi į kitus Europos miestus, patiriančius šią problemą, nagrinėjami teigiami analogai ir akcentuojami juose panaudoti sprendimo būdai. Nustatomi besitraukiančių miestų modeliai. Tiriama kompaktiško miesto idėja ir jos pagrindiniai bruožai bei pritaikymas, didelis dėmesys skiriamas gyvenamųjų teritorijų transekto principui. Atsižvelgiama ir į gamtinio elemento besitraukiančio miesto struktūroje svarbą.
- **Eksperimentinė – tiriamoji dalis.** Analizuojama ir vertinama bendramiestinė Panevėžio padėtis, jo kompoziciniai elementai, miesto teritorijos funkcinis zonavimas ir žaliųjų erdvių sistema. Daroma Panevėžio miesto galiojančių dokumentų apžvalga, bendrojo plano sprendiniai. Išanalizuota miesto istorinė raida, centrinės dalies struktūra ir dydis, nustatomos naujos miesto centro ribos bei Panevėžio miesto centro branduolys. Nustatytas centrinės dalies urbanistinio kraštovaizdžio planinės erdvinės struktūros apibrėžimas, vizualinio identiteto nustatymas bei daromos išvados, išskiriamos Panevėžio

centrinės dalies identiteto formantų – kompleksų teritorijų vertybės ir jų apsauga. Formuojamas centrinės dalies teritorijos reglamentas.

- **Eksperimentinė –projektinė dalis.** Pateikiamos 3 kompaktiško miesto centro plėtros alternatyvos ir nustatomi jų teigiami ir neigiami aspektai. Identifikuojama koncepcijos teritorija ir pagrindė mintis. Pateikiama detalizuojamo fragmento teritorijos pasirinkimo argumentacija. Tikrinami koncepcijos ir detalizacijos sprendiniai, darbo tikslų ir uždavinių išpildymas.

1 pav. Baigiamojo magistro darbo struktūra (sudaryta autorės)

SAVOKOS:

1. **Besitraukiantis miestas**— gyventojų skaičiaus mažėjimą dėl įvairių socialinių ir ekonominių priežasčių, prasidėjusios migracijos ir kitų depopuliacijos būdų patiriantis miestas. Kadangi tokių miestų infrastruktūra buvo sukurta remti didesnę gyventojų skaičių, jo vystymas ir tolimesnė plėtra yra problematiška (Genske, 2009; Hollander, 2009).
2. **Kompaktiškas miestas**— darni miesto planavimo ir projektavimo koncepcija, kuri skatina palyginti aukštą gyvenamųjų namų tankumą mišrioje miesto centro struktūroje (dažniausiai centrinėje dalyje), integruojant įvairias funkcijas. Miesto koncepcija grindžiama efektyvia viešojo transporto sistema ir planu, skatinančiu suvartoti mažiau energijos ir išskirti mažiau taršos. Didelė gyventojų įvairovė suteikia galimybę socialinei sąveikai, taip pat saugumo pojūčiui ir atsižvelgimui į „žmogiškąjį“ mastelį. (Rogers, 1997)
3. **Miesto centras**— pagrindinė komercinė, kultūrinė ir dažniausiai istorinė miesto zona, kuriai būdinga funkcijų koncentracija, didesnis gyventojų tankumas ir verslo bei politinės įtakos susitelkimas.
4. **Miesto branduolys**— pagrindinė centrinės dalies struktūrinė zona, kurioje susitelkia svarbiausi centrinės dalies identiteto formantai, jungtys ir funkcijos.
5. **Urbanistinis kompleksas**— statinių junginys, siejamas bendros funkcijos, architektūrinės išraiškos ar/ir bendros viešųjų erdvių sistemos, dažniausiai savo dydžiu išsiskiriantis iš bendro teritorijos mastelio ir formuojamas kaip kvartalas ar jo dalis.
6. **Transektas**— teritorijos pjūvis nuo išorės elementų prie vidaus vaizduojant jų kitimo laipsnį. Šis pjūvis parodo skirtingus gyvenamųjų namų tipus ir jų perėjimą nuo mažiausiai urbanizuotų iki tankiai užstatytų centro ar miesto struktūrų. (Smart..., 2003)

1. ANALITINĖ — METODINĖ DALIS

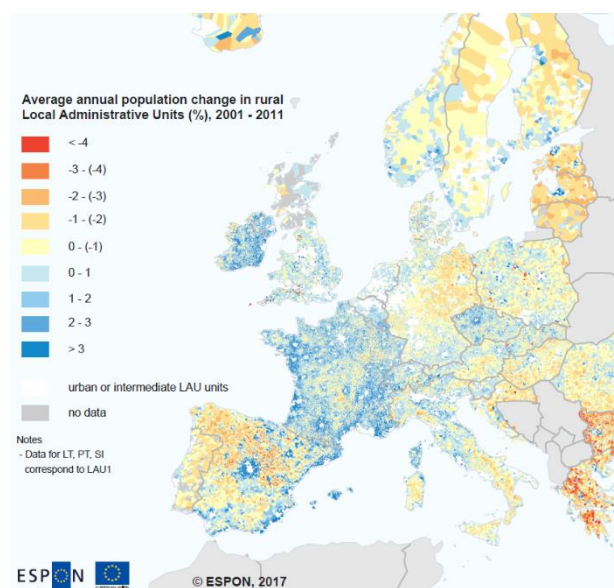
1.1 Besitraukiančių miestų reiškinys ir jį formuojantys procesai

Pagal vystymąsi lemiančius veiksnius ir augimo tempus miestus galima skirstyti į (Genske et al., 2006):

- augančius – besiplečiančius (angl. *expanding cities*);
- besitraukiančius – nykstančius (angl. *shrinking cities*);
- darnius (angl. *sustainable cities*)

Per pastaruosius 50 metų 370 pasaulio miestų patyrė populiacijos sumažėjimą bent 10 procentų. Numatoma, jog JAV, Kanadoje, Europoje ir Japonijoje populiacijos mažėjimas numatomas dar 20 metų į priekį. Nors besitraukiančių miestų fenomenas dažniausiai siejamas su Rytų ir Vidurio Europa (2 pav.), Vakarų pasaulio valstybėse ši problema taip pat gana opi (Shrinking..., 2017).

Besitraukiantis regionas ar miestas trumpai galėtų būti apibūdinamas kaip regionas su didesniu gyventojų skaičiaus mažėjimu. Regioninis susitraukimas tuo pat metu yra demografinis ir ekonominis procesas. Dažniausiai mažėjantys regionai yra mažiau palankūs ekonominės padėties požiūriu — mažesnis BVP vienam gyventojui ir didesnis nedarbo lygis. Remiantis tyrimais tokiuose miestuose, pabrėžiamas proceso esminis padarinys - jaunų žmonių su aukštu išsilavinimo lygiu, ieškančių geresnių švietimo ir darbo (ar kitų gyvenimo) sąlygų, emigracija. Pasirinktinė migracija iš regiono savo ruožtu lemia mažesnę regiono gimstamumo lygį (Syssner et al., 2015) ir viso regiono gyventojų skaičiaus mažėjimą ir senėjimą.

2 pav. Vidutinio gyventojų populiacijos pokyčio procentais schema Europoje 2001-2011 metais (ESPON CPS, 2017)

Regioninio susitraukimo procesas dažnai lemia situaciją, kai techninė ir socialinė infrastruktūra yra per didelė ir mažėja jų ekonominis efektyvumas. Tai sukuria būtinybę optimizuoti tiek techninę infrastruktūrą, tiek paslaugas arba bent jau sumažinti investicijas į jas ir taip pakenkti jų kokybei. Kitas potencialus proceso etapas yra paslaugų skaidymas - paslaugų prieinamumo mažėjimas besitraukiančiose vietovėse. Tuo pačiu metu didėja socialinių ir sveikatos paslaugų poreikio didinimas, nes mažėjantys regionai taip pat yra senstantys regionai (Grossman, 2016). Apibendrinant, miesto susitraukimas „bendras vidinio miesto atsiskyrimas, mažinantis gyvenamųjų rajonų gyvybingumą ir tvarumą bei tai palaikančias paslaugas. Visa tai gali labai sumažinti mažėjančių miestų, kaimo vietovių ir regionų gyvybingumą ir sustiprinti išorinės migracijos pagreitį, todėl ekonominis atsinaujinimas yra labai sudėtingas“ (Hollander et al., 2009).

1.1.1 Postsovietinis palikimas - migracija, demografinis nuosmukis, netikslinga teritorinė plėtra

Visi autoriai analizuojantys besitraukiančio miesto fenomeną išskiria pagrindinę priežastį lėmusią jo atsiradimą Europoje – buvusios komunistinės santvarkos žlugimą lėmusį industrinių miestų profilio kaitą. Rytų Europoje tai lėmė Sovietų sąjungos žlugimas, Vidurio Europoje (Vokietijos miestuose) – VDR žlugimas.

Dėl šios priežasties prasidėjo įvairių ekonominių, socialinių ir demografinių problemų seka (Čereškevičius, 2012 & Wiechmann, 2009):

- nedarbas
- suburbanizacijos procesas;
- ekonominės ir finansų krizės;
- ekologinės katastrofos;
- politiniai sprendimai dėl gyvenviečių perkėlimo, gyventojų iškeldinimo;
- migracija;
- gyventojų senėjimas;
- netikslinga teritorinė plėtra;

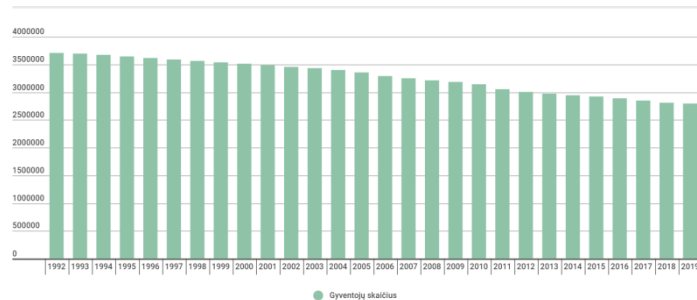
P. Juškevičius pabrėžia, jog Lietuvoje tiesiogiai su didmiesčiais yra susiję 42 proc. miestų ir miestelių t.y. jie priklausomi nuo didmiesčių - regionų centrų. Tokiems didmiesčiams galima būtų priskirti ir Panevėžį arba Šiaulius. Šiuos du miestus autorius priskiria prie aglomeracijų tipo. Tai urbanistinės sistemos, kurias sudaro miestas- centras ir jo įtakos zonos – miestai ir miesteliai glaudžiai susiję su jo centru. Šiauliai šiuo metu savo aglomeracijoje turi apie 160 tūkst. gyventojų, Panevėžys apie 140 tūkst. Taigi, labai svarbu suvokti, kad šie besitraukiantys miestai, bei juose blogėjantys socialiniai ir ekonominiai rodikliai daro įtaką ne tik pačių miesto gyventojų ateičiai, bet ir tų gyventojų, kurie patenka į miesto įtakos zonos regionus. P. Juškevičius pateikia tokių miestų struktūrų vystymo koncepcijų galimybes ir išskiria trečia dešimtmetį dominuojančią darnios plėtros koncepciją – kompaktiško miesto idėją. Ja remiantis turėtų būti sukurta sveika gamtinė ir antropogeninė aplinka, socialinė, ekonominė gerovė, aktyvi ir konstruktyviai veikianti bendruomenė.

Demografinis nuosmukis Lietuvoje (mažėjantis gimstamumas, gyventojų senėjimas)

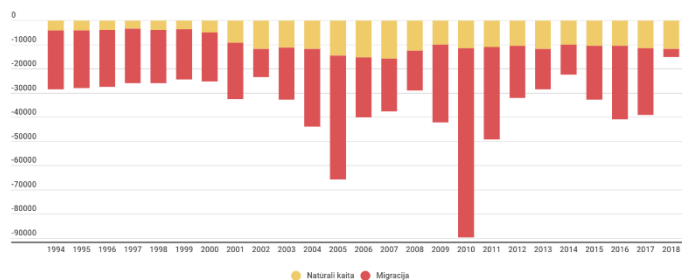
Po 1992 metų pasiekto gyventojų skaičiaus maksimumo Lietuvoje gyventojų skaičius palaipsniui pradėjo mažėti ir mažėja iki šiol. (3 pav.). Šiuo laikotarpiu gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo 24,6 proc. – nuo 3 706 299 iki 2 793 986 (pagal 2019m.

sausio 1 d. Lietuvos statistikos departamento duomenis). Per 27 metus Lietuva neteko 912 313 gyventojų arba daugiau nei šiuo metu gyvena Vilniuje ir Kaune kartu sudėjus. Šie gyventojų skaičiaus pokyčiai yra lemiami natūraliai susiklosčiusios kaitos, dėl gimstamumo mažėjimo, gyventojų senėjimo ir migracijos,

kuri turi įtakos gyventojų skaičiaus nuosmukiui nuo 50 iki 80 proc. (4 pav.) Taigi, galima daryti išvadą, jog sumažinus emigracijos lygį (sprendžiant aukščiau paminėtas problemas), demografinis nuosmukis pradėtų mažėti ir tai paskatintų ir natūralios kaitos teigiamus rodiklius.

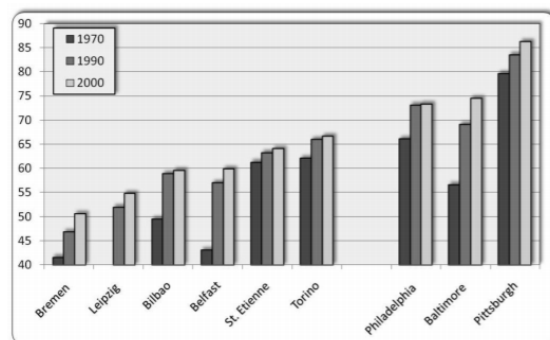
3 pav. gyventojų skaičiaus Lietuvoje pokyčių 1992-2019m. diagrama (Lietuvos statistikos departamentas)

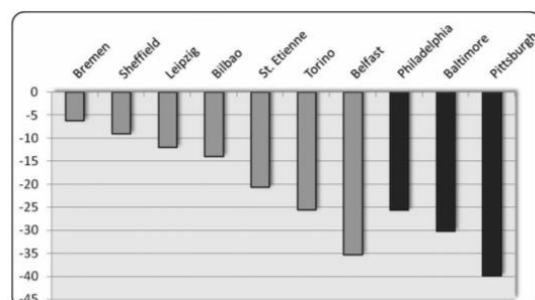
4 Pav. gyventojų skaičiaus pokyčio 1994-2018m. dėl natūralios kaitos ir migracijos diagrama (Lietuvos statistikos departamentas)

Netikslinga teritorinė plėtra (plėtra į periferiją)

D. D. Genske teigia, jog augantys miestai išliks dominuojanti miestų grupė pasaulyje, kadangi urbanizacijos lygis nuolat auga, o kaimų ir miestelių įtaka mažėja. Tačiau vyraujanti darnaus miesto tendencija ir augančio urbanizacijos lygio sukeltos ekologinės problemos verčia susimastyti ir keisti miestų vystymo strategijas. Kaip ir anksčiau buvo minėta, viena iš pagrindinių besitraukiančių miestų problemų yra suburbanizacija ir teritorinė miestų plėtra, kuri skatina miesto augimą fizine prasme, tačiau tai nedidina gyventojų skaičiaus ir neišsprendžia esamo demografinio nuosmukio. Viskas mieste tampa sunkiau pasiekiamu, didėja automobilizacijos lygis, kuris skatina globalinį atšilimą ir nereikalingą energijos suvartojimą, miestai tampa „skylėti“, t.y. miesto struktūroje atsiranda

5 pav. gyventojų populiacijos įvairių pasaulio miestų priemiesčiuose pokyčių nuo 1970 -2015 m. diagrama (JörgPlöger, 2012)

6 pav. populiacijos mažėjimo 1970-2005 m. įvairiuose pasaulio miestuose diagrama (JörgPlöger, 2012)

neišnaudotos merdinčios teritorijos, lemiančios deurbanizaciją ir miesto urbanistinės struktūros nevientisumą.

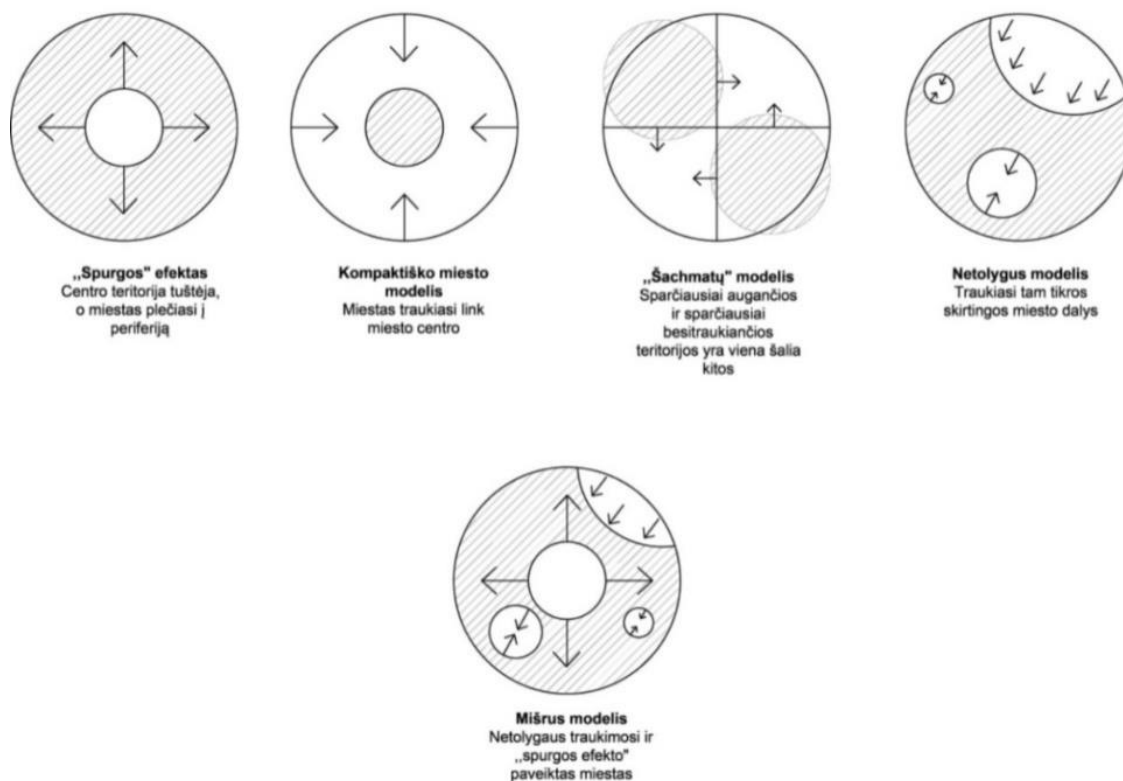
Miestų plėtrai į periferijas taip pat daug įtakos turi įdarbinimo galimybės priemiesčiuose besiplečiančiuose įmonėse, kai tuo tarpu vidinėse miesto struktūrose darbo pasiūla vis mažėja. Tai verčia jaunos, kvalifikuotas ir mobilias gyvenančias žmones keltis į periferijas. Teigiama, jog suburbanizacija Europoje prasidėjo jau 1970 metais. Ji ypatingai pasireiškė tokiuose miestuose kaip Belfastas, Bilbao, Leicigas ir kt. Tiesioginę depopuliacijos ir suburbanizacijos priklausomybę galima įžvelgti 5 pav. ir 6 pav.

Tokiose šalyse kaip Vokietija, kur pagal tam tikrą miesto zoną yra apmokestinama gyvenamoji vieta, miestai yra apsupti pilnesnių priemiesčių, todėl visos investicijos ir miesto vystymo strategijos būna nukreipiamos į miesto periferines zonas. Pavyzdžiui Brėmeno miestas turi finansuoti brangiai kainuojančią infrastruktūrą ir tokias priemiesčiuose atsiradusias centrinei daliai būdingas funkcijas, kaip ligoninės, kultūros įstaigos ir pan. Be to, išsiplėtę priemiesčiai sukelia netvaraus miesto reiškinį dėl plataus žemės naudojimo būdų ir didėjančios automobilių priklausomybės. Tai skatina socialinę nelygybę mieste ar regione ir numato brangiai kainuojančios infrastruktūros plėtrą ateityje. Visi šie aspektai formuoja „spurgos“ efekto paveiktą besitraukiančio miesto modelį. Iki 1990 m. Rytų Vokietijoje miestai buvo praktiškai be priemiesčio teritorijų, nes buvo griežtai reguliuojama miesto plėtra ir apgyvendinimo lygis periferijoje. Po Vokietijos susivienijimo daugiausia kaimo teritorijose aplink Leipcigą įvyko gyvenamųjų ir komercinių teritorijų pertvarka - „laukinių Rytų suburbanizacija“ (Plöger, 2012). Rytų Vokietijos vietos valdžios institucijos prisitaikė prie Vakarų Vokietijos planavimo ir žemės naudojimo sistemų. Suburbanizaciją taip pat paskatino subsidijų būstui priemiesčiuose įsigyti didėjimas ir vidinio miesto būsto fondo mažėjimas (Wiechmann, 2012).

Lietuvos mastu optimalūs ir logiški miesto teritorinės plėtros sprendiniai priimti bendrųjų planų rengimo (2005 -2008) laikotarpyje šių dienų besitraukiančių miestų kontekste atrodo nerealiai išpūsti ir skatina formuoti naują požiūrį į miesto vystymąsi: miestai privalo ieškoti vidinių teritorinių rezervų, o ne plėstis į išorę, optimizuodami urbanistinės – erdvinės struktūros kokybinius parametrus (Juškevičius, 2015).

1.1.2 Besitraukiančių miestų modeliai

Pagal besitraukiančių miestų gyventojų mažėjimo zonas ir apleistų teritorijų paplitimą mieste galima išskirti keturias pagrindines kategorijas ir vieną mišrią (Hollander, 2009& Pallagst, 2009):

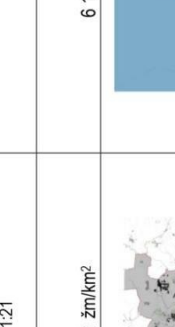
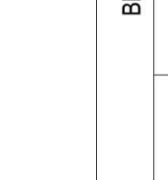
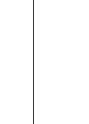
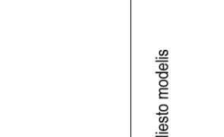
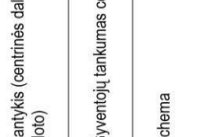
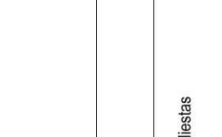

7 pav. besitraukiančių miestų modeliai (sudaryta autorės remiantis J.B.Hollander)

1.1 Besitraukiančių miestų pavyzdžiai (jų plėtros klaidos, esama situacija, bei problemos sprendimai)

Besitraukiančių miestų pavyzdžiai yra parinkti pagal miesto svarbą šalies atžvilgiu (regionų centrai), dydį, Europos regioną ir panašias besitraukiančių miestų problemą suformavusias priežastis. Kiekvienas iš miestų yra įvertinamas pagal centrinės dalies dydį viso miesto atžvilgiu bei gyventojų tankumą centrinėse dalyse, taip išsivedant esminius rodiklius, atspindinčius besitraukiančio miesto teigiamus ir neigiamus pavyzdžius. Nagrinėjant kiekvieną besitraukiančio miesto atvejį pateikiama po 2 skirtingų mastelių analogus – centrinės dalies teritorijos vystymo ir urbanistinio komplekso, kurie yra būdingi kompaktiško miesto plėtrai ir pagrindžia teoriškai numatytus problemos sprendinius kiekviename pasirinktame mieste.

1 lentelė Besitraukiančių miestų statistinių duomenų lentelė(sudaryta autorės)

BESITRAUKIANČIŲ EUROPOS MIESTAI					
Miestas	Leipgas (Vokietija)	Malmo (Švedija)	Bratislava (Slovakija)	Miskolc (Vengrija)	
Miesto plotas (m2)	294,7 km2	317 km ²	367,6 km2	236,68 km2	
Centrinės dalies plotas (m2)	13,88 km2	10,99 km ²	Bratislava I (senamiestis/centras) 9,59 km2	11,6 km2	
Gyventojų skaičius mieste	571088	316 588	429 564	157 177	
Gyventojų skaičius mieste	49562	67900	42241	8560	
Santykis (centrinės dalies ir miesto ploto)	1:21	1:28	1:38	1:20	
Gyventojų tankumas centrinėje dalyje	4480 žm/km ²	6 178 žm/km ²	4404,69 žm/km ²	738 žm/km ²	
Schema					
Miesto modelis	 Miesto modelis Naujas miestas Tradicinis miestas Centrinis miestas	 Miesto modelis Naujas miestas Tradicinis miestas Centrinis miestas	 Miesto modelis Naujas miestas Tradicinis miestas Centrinis miestas	 Miesto modelis Naujas miestas Tradicinis miestas Centrinis miestas	
Gyventojų populiacijos kaita	 Population change 1980-1985: +2.4% 1985-1990: +2.4% 1990-1995: +2.4% 1995-2000: +2.4% 2000-2005: +2.4% 2005-2010: +2.4%	 Population change 1980-1985: +2.4% 1985-1990: +2.4% 1990-1995: +2.4% 1995-2000: +2.4% 2000-2005: +2.4% 2005-2010: +2.4%	 Population change 1980-1985: +2.4% 1985-1990: +2.4% 1990-1995: +2.4% 1995-2000: +2.4% 2000-2005: +2.4% 2005-2010: +2.4%	 Population change 1980-1985: +2.4% 1985-1990: +2.4% 1990-1995: +2.4% 1995-2000: +2.4% 2000-2005: +2.4% 2005-2010: +2.4%	

Besitraukiančių miestų pavyzdžiai ir plėtros strategijos

1.2.1 LEIPCIGAS (Rytų Vokietija)

Miesto plotas: 294,7 km²

Centrinės dalies plotas: 13,88 km²

Gyventojų skaičius mieste: 571088

Gyventojų skaičius centre: 49562

Centrinės dalies ir miesto ploto

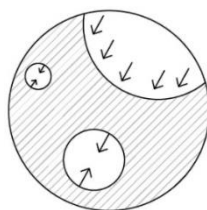
santykis: 1:21

Gyventojų tankumas centrinėje dalyje:

4480 žm/km²

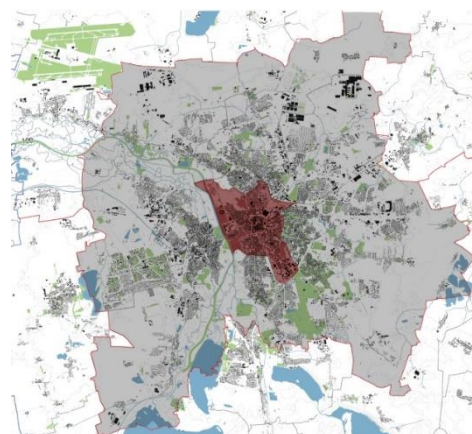
Besitraukiančio miesto modelis:

Netolygus

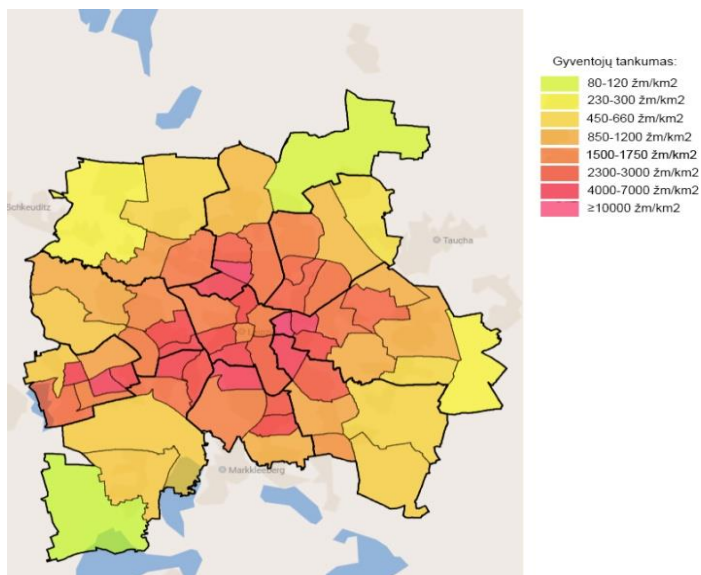
Netolygus modelis
Traukiasi tam tikros
skirtingos miesto dalys

8 pav. netolygaus
besitraukiančio miesto
modelis (sudaryta
autorės)

9 pav. Leipcigo miesto schema su pažymėtu
centrinės dalies plotu (planas koreguota
sautorės. Pagrindas paimtas iš www.schwarz
plan.eu)

Leipcigas– miestas rytinėje Vokietijoje garsėjantis mugėmis ir nuo seniausių laikų yra laikomas prekybos ir pramonės taškas Europoje. Iš pateiktos gyventojų tankumo schemos (10 pav.) ir gyventojų populiacijos mieste lentelės (2 lentelė) matyti, jog gyventojų tankumas mieste nėra išsidėstęs tolygiai., t.y. gyventojų tankumas nuo centrinės dalies iki miesto periferijos tolygiai nemažėja. Nors miesto centrinė zona yra vidurinėje miesto dalyje, įvairiose kvartalų grupėse miesto gyventojų skaičius ir tankumas yra labai

10 pav. Gyventojų tankumas Leipcigo mikrorajonuose (schema koreguota
autorės, pagrindas paimtas iš www. citypopulation.de 2017 m.)

panašus ar net gi didesnis (tai matoma net ir periferinėje miesto zonoje pietvakarinėje dalyje). Tai būdinga netolygaus besitraukiančio miesto požymiams. Tačiau pamažu šis miestas tvarkosi su besitraukiančio miesto problema ir gyventojų skaičius auga. Pagal toliau aptariamas miesto vystymo strategijas ir gyventojų skaičiaus didėjimo rodiklius

2 lentelė gyventojų populiacijos Leipcigo miesto dalyse kaita nuo 2000 iki 2017 m. (www. citypopulation.de, 2019 m.)

Name	Status	Estimate 2000-12-31	Estimate 2005-12-31	Estimate 2010-12-31	Estimate 2016-12-31
Alt-West [Old West]	Borough	42,903	45,450	47,502	56,877
Mitte [Center]	Borough	40,986	46,071	52,297	62,648
Nord [North]	Borough	52,388	56,415	60,607	68,791
Nordost [Northeast]	Borough	44,073	41,679	41,676	46,452
Nordwest [Northwest]	Borough	27,945	27,646	28,392	31,812
Ost [East]	Borough	68,784	69,567	69,430	81,998
Süd [South]	Borough	52,078	55,187	59,904	65,507
Südost [Southeast]	Borough	47,768	50,090	51,936	59,147
Südwest [Southwest]	Borough	39,875	43,980	48,086	53,830
West	Borough	62,617	52,995	48,865	52,460
Leipzig	City	479,417	489,080	508,695	567,846

nuo 2000 m. galima daryti prielaidą, jog šis miestas yra teigiamas besitraukiančio miesto problemą sprendžiantis pavyzdys.

Ankstyvoje XX a. pradžioje šį Rytų Vokietijos miestą visi laikė būsimu tarptautinio svarbumo metropoliu. Buvo manoma, kad 2000 metais mieste gyventojų skaičius išaugs virš vieno milijono. Tačiau po 70 metų gyventojų populiacija sumažėjo 500 000 gyventojų. Po antrojo pasaulinio karo Vokietijos vaidmuo administraciniu ir ekonominiu požiūriu ženkliai sumažėjo, o miesto plėtros galimybės buvo nuslopintos. Po Vokietijos susivienijimo vystymosi šansai buvo atgaivinti, tačiau, kaip ir visoje Rytų Vokietijoje, jie nuvylė. (Florentin, 2016). Vietiniai politikai susidūrė su dviem pagrindiniais klausimais: kaip atgaivinti lokalią ir regioninę ekonomiką ir tvarkytis su 20 proc. sumažėjusiu gyvenamųjų kvartalų apgyvendinimu mieste. Svarbus dėmesys buvo telkiamas renovacijos poreikiui senuosiuose rajonuose ir socialistiniu laikotarpiu iškilusiose daugiaaukščių teritorijose bei į negatyvų miesto išsiplėtimą į miesto pakraščius (suburbanizaciją) ir įvairias užterštumo problemas (Rink, 2011 & Bontje, 2004).

Leipcige buvo numatyti du pagrindiniai veiksmų tipai. Pirmasis buvo skirtas ekonominiam vystymuisi. Buvo sukurta investuotojams palanki strategija, kurios tikslas – pritraukti naujas įmones ir tapti konkurencingomis. Taip pavyko pritraukti dvi automobilių kompanijas - BMW ir Porsche. Su didelėmis investicijomis oro uoste ir greitkeliuose miestas taip pat pritraukė keletą logistikos kompanijų, įskaitant internetinį mažmenininką „Amazon“ ir krovinių įmonę DHL (Plöger, 2012). Nuo devintojo dešimtmečio miesto viešasis sektorius daugelyje šalių buvo pertvarkytas. Tai gali būti suprantama kaip tiesioginė pasekmė siekti konkurencingumo globalizacijos kontekste ir poreikį prisitaikyti prie sparčių pokyčių. Vokietijoje, senesniuose pramoniniuose miestuose teritorijos buvo nuomojamos užsienio korporacijoms, parduodama miestui

priklausanti žemė, pastatai ir infrastruktūra.) Viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė tapo labiau paplitęs reiškinys (Hall, 2013).

Siekiant paskatinti išorinę ir vidinę paramą, miesto vadovai turėjo pateikti galingą miesto „renesanso“ viziją. Jie ieškojo projektų, kurie išryškėtų. Jų tikslas buvo sukurti inkarus tolesniam vystymuisi, atkurti pasitikėjimą investicijoms ir įgyti visuomenės paramą. Leipcigas bandė atgaivinti jo tradicinį prekybos centrą – *Leipziger Messe*. Taip pat didelis dėmesys yra telkiamas į centrinę miesto dalį ir jos neišnaudotas ar regeneruotinas teritorijas (11 pav.).

11 pav. centrinės Leipcigos dalies planas su pažymėtomis regeneracijos projektų vietomis (sudaryta autorės, plano pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu)

Antrasis veiksmas buvo skirtas išspręsti mažėjančio miesto problemoms, pvz., gyventojų skaičiaus, silpnos būsto rinkos, darbo vietų mažėjimui investuojant į vidinės „negabaritines“ miesto struktūras. Pagrindinis tikslas buvo padidinti miesto, kaip gyvenamosios vietos patrauklumą, siekiant pritraukti ir išlaikyti gyventojus. Iš esmės pastaroji strategija pamažu Leipcigo mieste yra įgyvendinama, sutelkus dėmesį į gyvenamųjų kvartalų regeneraciją ir naują statybą vidinėje miesto struktūroje ir ypač centrinėje miesto dalyje (kompaktiško miesto principas).

Dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo ir būsto padidėjimo Leipcigas atstovauja miesto būsto rinkai, kurioje pasiūla pasižymi pertekliumi. Periodas, kai laisvų darbo vietų skaičius pasiekė didžiausią procentinę dalį, taip pat buvo būdingas aukščiausio būsto mobilumo lygiui mieste, daugelio gyvenamųjų namų mobilumas tapo didesnis nei Vakarų Vokietijos miestuose, kurie neturi pasiūlos perteklinėje būsto rinkoje (Haase et al., 2009). Apie 2000 m. dėl daugelio laisvų butų ir naujai pastatytų bei renovuotų pastatų

pritaikytų įvairioms gyventojų grupėms paskatino Vokietijos miestų gyventojus vakarinėje dalyje (įskaitant tuos, kurių pajamos ribotos) judėti ir ieškoti tinkamo būsto Leipzigo mieste.

Vienas iš mobilaus kompaktiško miesto teritorijų regeneracijos pavyzdžių galėtų būti naujai besivystantis rajonas buvusioje stoties teritorijoje:

Eutritzscher Freiladebahnhof teritorijos regeneracija (1).

Architektai: Octagon-architekturkollektiv

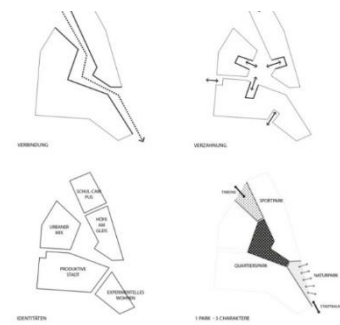
Metai: 2017

Vieta: Leipzig, Eutritzscher Freiladebahnhof

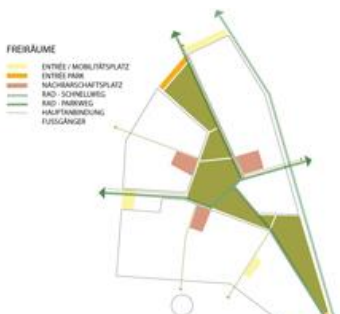
Šio projekto idėja buvusioje stoties teritorijoje Leipzigo centro šiaurinėje dalyje suformuoti naują rajoną natūraliai įsiliejantį bendrame miesto kontekste. Pagrindinis teritorijos požymis – žaliasis pleištas išilgai visos teritorijos, jungiantis naujai projektuojamus gyvenamosios ir komercinės paskirties pastatus su aplinkiniais kvartalais kaimynystėje. Jame taip pat integruojamas dviračių takas link miesto centro ir bendro naudojimo sporto erdvė. Kvartalo viduje esantis žaliasis koridorius jungia tris pagrindines teritorijas: sporto, laisvalaikio ir gyvenamąją. Keturi suformuoti kvartalai padalina teritoriją į skirtingas ypatybes turinčias zonas. Kiekviena zona atspindi kompaktiško miesto centro mobilumą. Visos reikiamos funkcijos yra vienoje vietoje: dienos centrai, parduotuvės, gyvenamųjų pastatų erdvės, konvertuojami istoriniai pastatai į kultūros centrus bei komercinius vienetus, formuojant aukštą gyventojų tankumo ir užstatymo intensyvumo zoną apjungtą su žaliosiomis erdvėmis ir įprasminančią heterogenišką ir tvarią struktūrą šalia svarbaus miesto centrinės dalies taško – esamo stoties komplekso, taip suteikdamas centro šiaurinei daliai architektūrinės ir urbanistinės kokybės bei komunikacijos su kitomis centro dalimis. Projekte taip pat išskiriami keli gyvenamųjų ir kitų funkcijų pastatų tipai:

12 pav. regeneruojamos teritorijos planas (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)

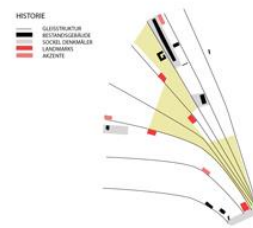

13 pav. Idėjinė schema (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)

14 pav. Žaliosio infrastruktūros ir kompozicinių ašių schema (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)

- 1 TIPAS – miksuojamos funkcijos, tiek vertikaliai (aukštais), tiek skaidant vientisą tūrį į skirtingas funkcijas.
- 2 TIPAS – komercinės teritorijos pirmuosiuose aukštuose, viršutiniuose – gyvenama funkcija
- 3 TIPAS – standartiniai gyvenamieji pastatai suskaidomi korpusais, tačiau apjungti į vieną statinį.
- 4 TIPAS – eksperimentiniai gyvenamieji pavieniai pastatai, formuojantys kvartalo struktūrą, tačiau veikiantys savarankiškai. Viršutiniuose aukštuose projektuojamos bendrojo naudojimo terasos. (Octagon-architekturkollektiv, 2017).

15 pav. Istorinės raidos schema (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)

16 pav. Skirtingų kvartalo dalių formavimo tipų schema (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)

Urbanistinio komplekso analogas (2)

The Sächsische Aufbau Bank komplekso projektas miesto centro šiaurinėje dalyje

Architektai: ACME

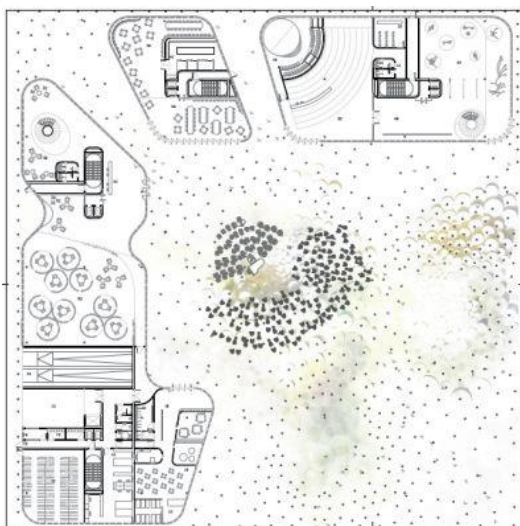
Metai: 2013-2019

Vieta: Leipzig

17 pav. SAB banko Leipzige vizualizacija (ACME)

SAB banko būstinės komplekso projektas Leipzige projektuojamas miesto centro šiaurinėje dalyje, buvusio miesto vertybinių popierių biržos kvartalo teritorijoje šalia XIX a. Socialistinių būstų ir viešbučių bei pagrindinės Leipzigo traukinių stoties. Teritorija šiuo metu iškrenta iš bendro konteksto ir neformuoja bendro urbanistinės struktūros

18 pav. SAB banko Leipcige planas (ACME)

audinio. Projekto autoriai savo sprendiniais stengiasi užpildyti kvartalą formuojant neuždarą tūrį, kurio vidinėje struktūroje formuojama viešųjų erdvių sistema ir dinamiškų bei laisvų formų pastatų korpusai. Komplexas numatomas 600 darbuotojų su konferencijų centru, valgykla ir automobilių stovėjimo aikšte bei didele nauja viešja erdve. Šis statinys atspindi stabilumą, pastovumą ir jėgą integruojant šiuolaikinį XXI amžiaus

19 pav.. SAB banko Leipcige vizualizacija (ACME)

dizainą. Perėjimai nuo išorės iki vidaus struktūrų formuojami užpildant viešąją erdvę atramų „mišku“, dengtu stogu, ir apimančiu visą teritorijos plotą. Po šiais stogais projektuojama daugybė dinamiškų erdvių iš dalies primenančių Leipcigo sodus. Taip pat projekte numatoma šiose viešosiose erdvėse formuoti žaliąsias zonas ir amfiteatrą su renginių vieta. Svarbi projekto dalis – tvari architektūra, neatsiejama kompaktiško miesto dalis. Atramos ir stogas suteikia vizualaus ir akustinio „permatomumo“ pojūtį, bei yra užuovėja skaidrioms biuro patalpoms panaudojant pasyvias aušinimo priemones, t.y. šešėlius ir atvirus betono paviršius, taip neeikvojant energijos ir pasyviai vėdinant pastatą.

1.2.2 MALMĖ (Švedija)

Miesto plotas: 317 km²

Centrinės dalies plotas: 10,99 km²

Gyventojų skaičius mieste: 316 588

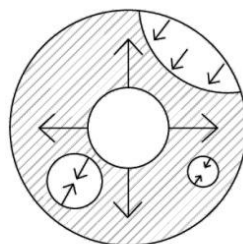
Gyventojų skaičius centre: 67900

Centrinės dalies ir miesto ploto

santykis: 1:28

Gyventojų tankumas centrinėje dalyje:

6 178 žm/km²

Mišrus modelis
Netolygaus traukimosi ir
„spurgos efekto“
20 pav. Mišraus
besitraukiančio miesto
modelis (sudaryta
autorės)

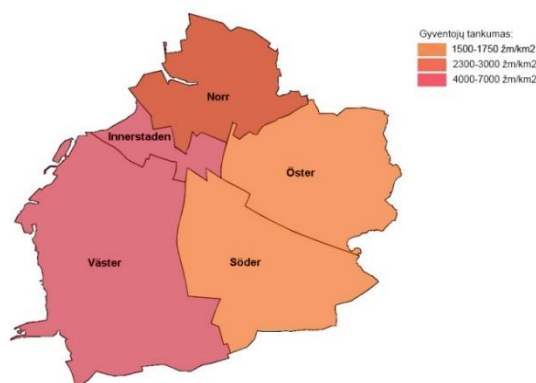

21 pav. Leipzigo miesto schema su
pažymėtu centrinės dalies plotu (planas
koreguota sautorės. Pagrindas paimtas iš
www.schwarz plan.eu)

Besitraukiančio miesto modelis: Mišrus

Malmė yra miestas Švedijos pietuose, netoli Danijos sostinės Kopenhagos. Šiuo metu jame gyvena apie 316000 gyventojų ir tai yra trečias pagal dydį šalies miestas. Gyventojų populiaciją mieste sudaro apie 180 tautybių, iš kurių trečdalis yra gimę užsienyje. Tokia kultūrų įvairovė mieste susiformavo dėl sparčiai vykstančios imigracijos. Anksčiau miestas buvo svarbus pramonės centras, kaip uosto, savo gyvavimo viršūnę pasiekęs 1970-ųjų metų pradžioje. Nors tai vienas iš pirmųjų ir labiausiai išsivysčiusių Skandinavijos miestų, kaip ir daugelis kitų besitraukiančių miestų, Malmė kovojo su prisitaikymu prie postindustrializacijos. 1970–1985 m.

Rajonas	Populiacija	Gyv.tankumas žm / km ²
Väster	75,600	5178
Innerstaden	67,900	6178
Norr	62,100	2590
Söder	56,300	1590
Öster	44,300	1501

22 pav. Gyventojų tankumas Malmės mikrorajonuose (schema
koreguota autorės, pagrindas paimtas iš www.
citypopulation.de 2019 m.)

Malmės miestas tapo besitraukiančiu, gyventojų skaičius sparčiai mažėjo. Tuo metu Malmės uosto zonos buvo apleistos ir tuštėjo gyventojų ne tik centrinėje miesto dalyje, bet ir kituose rajonuose. Tai rodo mišraus besitraukiančio miesto modelio požymius. Miesto pramonės uostas ir daugelis kitų pramonės teritorijų sumažėjo arba buvo uždarytos. Perėjimas nuo pramoninės visuomenės į paslaugų visuomenę buvo

palengvintas atidarant naują universitetą 1998 m. ir tiltą tarp Malmės ir Kopenhagos. Tai pritraukė naujų biotechnologijų ir IT įmonių. (Delshammar, 2015:3). Šiandien tai yra funkcinis vienetas su Kopenhaga (Danija) ir Lundu (Švedija), integruojant ir aplinkinį Oresundo regioną. Jame gyvena apie 3,7 mln. gyventojų. Šis regionas yra vienas iš pagrindinių šiuo metu labiausiai augančių Europoje. Malmę supa žemės ūkio paskirties teritorijos ir jūra. Miesto teritorijose yra daugiau kaip 50 procentų žaliosios erdvės, įskaitant parkus ir žalius gyvenamus rajonus.

Nors Malmė visai neseniai buvo laikoma mažėjančiu pramoniniu centru, dabar jis apibrėžiamas kaip dinamiškas, ekologiškas ir pramoniniu požiūriu efektyvus miestas. Pagrindinė jo vystymo koncepcija yra paremta tvarios miestų plėtros modeliu. Miestas mažina šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, daug dėmesio skiria energijos eikvojimo efektyvumui, mažinant vartojimą ir investuojant į atsinaujinančią energiją.

Šiandien apie 30 procentų visos elektros energijos Malmėje gaminama naudojant atsinaujinančius šaltinius. Valdžia, siekdama, kad Malmė taptų ekologiško miesto etalonu, kelis jo rajonus jau transformavo naudojant novatorišką dizainą. Miesto pertvarkymo strategija apjungia miestų planavimą, energiją taupančius pastatus, transporto priemonių mažinimą, ekonomikos augimą, prieigą prie žaliųjų ir vandens teritorijų bei atliekų tvarkymą. (Delshammar, 2015:3)

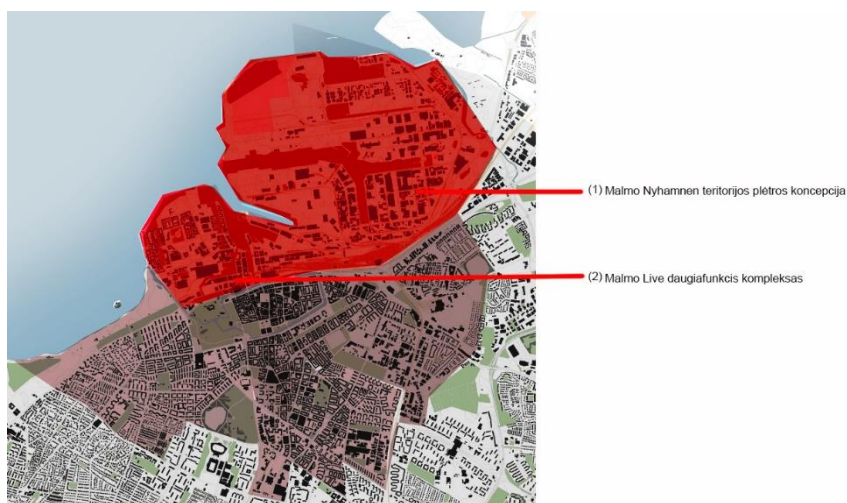
Tai vienas iš stipriausių kompaktiško miesto plėtros pavyzdžių. Jo vystymo strategijoje yra aiškiai nustatyti keli pagrindiniai prioritetai — uždarumas, tankumas ir žalioji infrastruktūra. Malmė pagal jos plėtros koncepciją turėtų iš esmės augti viduje neplečiant miesto į išorę, taip sumažinant išteklių suvartojimą ir taršą. Malmė vystoma kaip mišrios paskirties miestas, siekiant sukurti turtingą ir energingą miesto gyvenimą, kuris vis dar išlaiko stiprius žaliosios infrastruktūros elementus. Pėsčiomis, dviračiais ir viešuoju transportu yra grindžiama miesto transporto sistema. Didėjančios galimybės įsidaibinti ir finansinis saugumas yra labai svarbūs aspektai miesto vystymui. Regioninės plėtros skatinimas ir bendradarbiavimas yra pagrindinis miesto prioritetas. Kopenhaga-Malmė-Lundas yra metropolis, palaikantis gyvybingą regiono ekonomiką Oresundo regione.

Taip pat svarbios miesto erdvės norimam socialiniam vystymuisi, bendroms žmonių susibūrimo vietoms ir demokratijos skatinimui. Daugiau socialinių erdvių suteikia miestui saugumo ir lygybės, todėl miesto tikslas yra formuoti jų kuo daugiau.

Taip pat miesto valdžia stengiasi stiprinti visuomenę, skatindama gyventojų dalyvavimą planavimo procesuose (Comprehensive..., 2014:4).

Kaip ir daugelis kitų esamų ar buvusių besitraukiančių miestų, pradedant tam tikrus vystymo modelius yra pasirenkamos prioritetingos miesto dalys, kurias reikia pirmiausia tvarkyti. Tokios zonos Malmės mieste išskiriamos trys: Vastra Hamnen (plačiau Nyhamnen), Rosengard ir Hillie. Pirmosios dvi teritorijos yra centrinėje miesto dalyje, o pastaroji svarbiame transporto taške. Miesto vystymo strategija augti viduje iš esmės ir yra paremta koncentracija viešojo transporto mazguose ir tankumo didinimu miesto centrinėje zonoje.

Toliau bus pateikiama vienos iš prioritetingų miesto zonų — Nyhamnen teritorijos plėtros koncepcija.

23 pav. centrinės Malmės dalies su Nyhamnen teritorija planas su pažymėtomis regeneracijos projektų vietomis (sudaryta autorės, plano pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu)

MalmoNyhamne teritorijos plėtros koncepcija

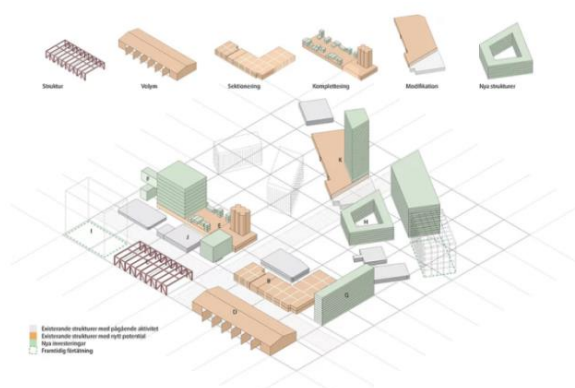
(1)Architektai:Ghilardi+HellstenArkitekter

Metai:2015

Vieta: MalmoNyhamnen

24 pav. Nyhamnen teritorijos planas su išskirtomis potencialiausiomis esamomis užstatytomis teritorijomis(Ghilardi+HellstenArkitekter)

25 pav. Nyhamnen teritorijos vystymo struktūrinių dalių modeliai (Ghilardi+HellstenArkitekter)

Šios koncepcijos pagrindas yra 3 pagrindiniai sluoksniai - struktūra, ekologija ir viešoji erdvė, kuriais remiantis autoriai suformavo tris galimus teritorijos vystymo scenarijus. Šioje teritorijoje yra daugybė struktūrų ir pastatų, kurių potencialas šiuo metu nėra išnaudojamas. Išskiriant esamų struktūrų vertybes ir diegiant naujas alternatyvas šiai teritorijai modifikuoti,

26 pav. Nyhamnen teritorijos viešųjų erdvių sistemos taškų ir ryšių schema (Ghilardi+Hellsten Arkitekter)

siūlomos naujos hibridinės konstrukcijos tiek turinio, tiek erdvės požiūriu. Šis struktūrinis metabolizmas miesto dalies struktūrą formuoja kaip atviresnę, neformalią ir eksperimentinę zoną. Malmė yra žinoma dėl kultūrų įvairovės, kuriai socialiai integruotis didelės reikšmės turi jaunos viešosios erdvės, kuriose vykta komunikacija. Dėl šios priežasties pati visuomenė yra kviečiama kolonizuoti ir kurti viešųjų erdvių vystymą ir įrengimą. Taip sukuriamas netradicinis sinergetinis miesto modelis skatinantis socializaciją.

Iš šių 3 sluoksnių ir 3 pakopų rodančių prioritetinę zoną ir jos dydį suformuojama 9 dalių sistema iš kurios galima būtų išskirti 3 pagrindinius scenarijus:

1. Inkubatoriai. Šio scenarijaus tikslas modernizuojant pasirinktą pastatą pritaikyti jį naujam naudojimui, integruojant gamtines struktūras į jų vidų ir jas panaudojant, kaip mokslinių ir eksperimentinių tyrimų aplinką, skatinančią naujas investicijas ir mokslinius projektus;
2. Gyvenimas ir dalijimasis. Šis scenarijus paremtas šiuolaikiniams komunikacijos tinklams būdingu darbo ir laisvalaikio ir apskritai gyvenimo dalijimosi modeliu, kuriame formuojamos gyvenamųjų zonų visiems prieinamos erdvės, kuomet mažiausia erdvė yra pajungta į bendrą viešųjų erdvių tinklą;
3. Urbanistinio audinio vystymas pakrantėje. „Nyhamnen“ vieta, kurioje turėtų susiburti kelios dinamiškos funkcijos, dėl kurių formuojama viešųjų erdvių sistema tampa dinamiška ir suvaldo vandenį ir krantines, bei formuoja naują gyvenimo kokybę buvusių uostų ir kanalų bei naujai suformuotų vandens telkinių zonose.

Urbanistinio komplekso analogas (2)

MalmoNyhamnen teritorijos plėtros koncepcija

MalmoLive daugiafunkcis kompleksas

Architektai: SHL + SLA

Metai: 2015

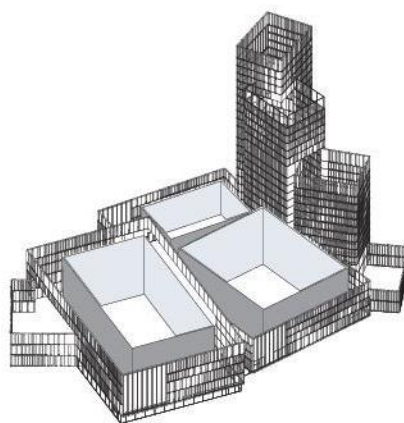
Vieta: Malmo

Malmö Live – tai 54 000 m² ploto atviras, išraiškingas, dinamiškas daugiafunkcis kompleksas Universitetsholmen teritorijoje. Komplekso dizainas sutelkiamas į aiškia, funkcinę organizaciją ir prieinamą, atvirą pirmojo aukšto išdėstymą. Architektas Kristianas Ahlmarkas teigia, kad centrinės dalies kontekstas įkvėpė medžiagų ir spalvų pasirinkimą, bei įvairių pastato plotų dydžius, tačiau pats pastato projektas yra šiuolaikiškai prisidedantis prie esamo miesto gyvenimo. Pastatas susideda iš skirtingų aukščių ir kryptių tūrių, fasadai yra suprojektuoti vienodai, kad kompozicija pasirodytų kaip viena architektūrinė skulptūra.

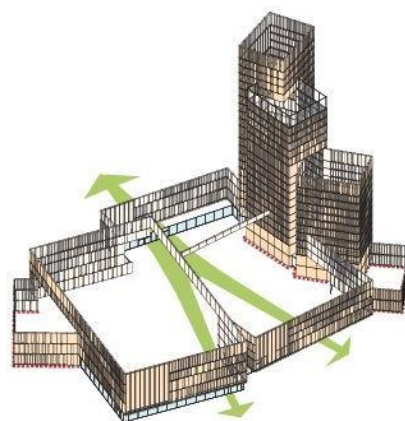
Pagrindinis įėjimas yra šiaurinėje pastato dalyje, iš pietų lankytojai patenka į pastatą tiesiai iš promenados, einančios palei vandens kanalą. Įvairios pastato funkcijos yra organizuotos kaip atskiri elementai, panašūs į mažą miestą. Fojė tampa gatve, kuri eina per visą pirmąjį aukštą ir susieja visu tūrius. Viduje, žemesniuose tūriuose suprojektuotos trys pagrindinės salės: simfoninė, daugiafunkcė ir konferencijų. 1600 vietų koncertų salė yra komplekso centras. Pastato viršutiniame aukšte numatoma maitinimo ir apžvalgos zona. Malmö Live kompleksas

27 pav. MalmoLive komplekso fotofiksacija (SHL architects)

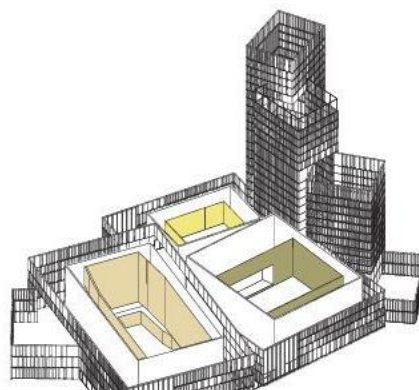
28 pav. MalmoLive komplekso idėjinė schema (SHL architects)

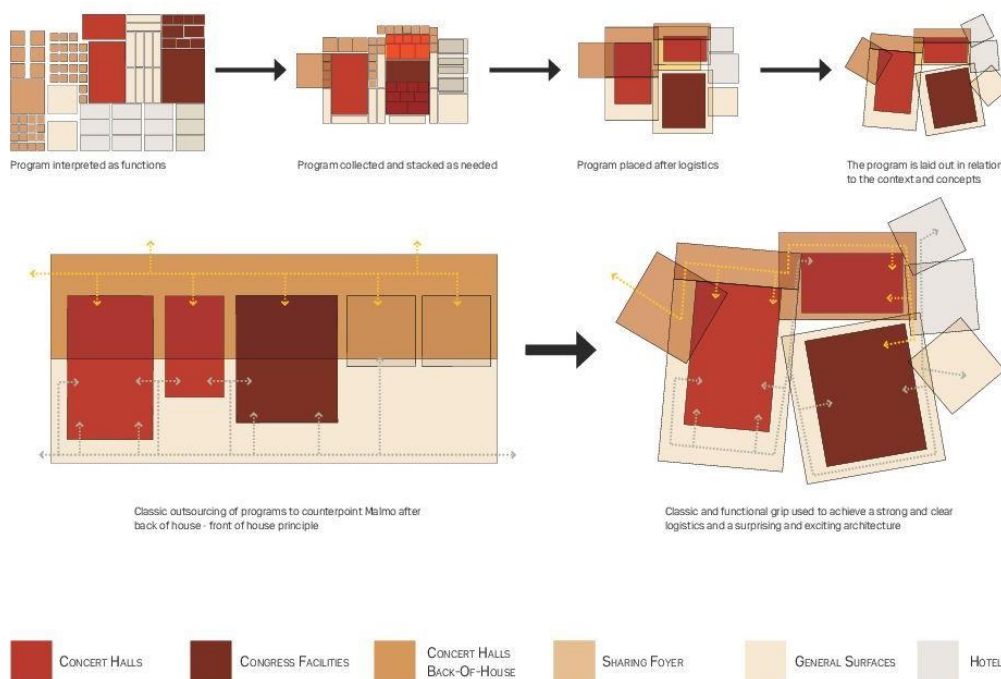
29 pav. MalmoLive komplekso idėjinė schema (SHL architects)

taip pat yra ir tvoros architektūros pavyzdys bei atitinka Švedijos žaliosios statybos programos „Miljöbyggprogram Syd“ A kategorijos standartą. Tai žalias projektas, sukurtas siekiant plėtoti teritoriją, turinčią kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai.

Šio komplekso projektavimo procesas vyko kiekvieną pastato funkcinį vienetą susidedant į programą (tinklą). Keičiant tų vienetų konfigūracijas buvo dëliojami komplekso planai pagal sklypo formą, vizualinius ryšius ir siekį palikti pereinamą pirmo aukšto erdvę. Taip formuojant tam tikro nusistatyto dydžio funkcinis vienetus pasiektas iš visiškai konservatyvios struktūros sukonstruotas dinamiškas tūris.

30 pav. Malmo Live komplekso idëjinë schema (SHL architects)

31 pav. Malmo Live komplekso funkcijû programos ir funkcinis vienetû iðdëstymo schemas (SHL architects)

1.2.3 BRATISLAVA (Slovakija)

Miesto plotas: 367,6 km²

Centrinės dalies plotas: 9,59 km²

Gyventojų skaičius mieste: 429 564

Gyventojų skaičius centre: 42241

Centrinės dalies ir miesto ploto santykis:

1:38

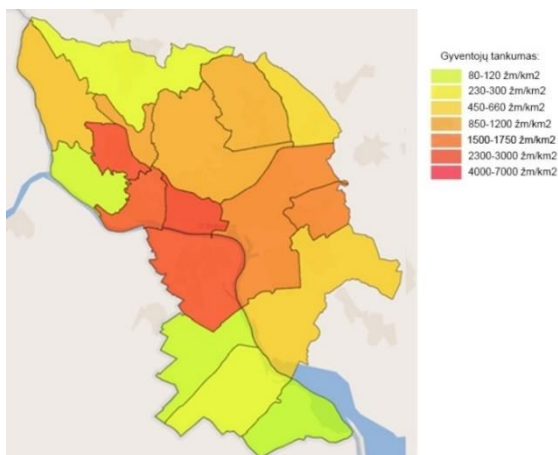
Gyventojų tankumas centrinėje dalyje:

4404,69 žm/km²

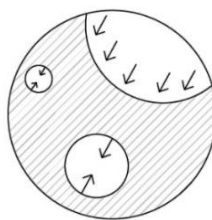
Besitraukiančio miesto modelis:

Netolygus

Slovakija - greičiausiai pirmoji šalis sureagavusi į dabartinę demografinę padėtį, gyventojų mažėjimo pokyčius ir jų pasekmes. Slovakijos miestų sistema patyrė dešimtmečius nuolatinio augimo (tiek gyventojų, tiek ir erdvinio ir fizinio požiūriu), kurio kulminacija buvo aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje. Žlugus socialistinei santvarkai liovėsi urbanizacijos augimas, kuris lėmė Slovakijos gyventojų skaičiaus mažėjimą. Po 1989 m. pasireiškė anksčiau minėtos besitraukiančių miestų problemos, radiklios ekonominės ir socialinės reformos, ekonominis nuosmukis ir socialinė atskirtis, įskaitant migraciją. Naujoji paslaugų teikimo ekonomika miestuose augo lėtai ir tik kai kuriose iš jų. Suburbanizacija pradėjo daryti įtaką didžiuosiuose miestuose. Demografinių duomenų dokumentas rodo, kada galime išskirti esminį natūralaus augimo posūkį ir gyventojų migracijos srautų padidėjimą - 1989 m.

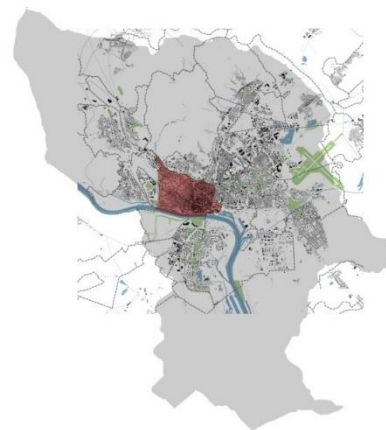

34 pav. Gyventojų tankumas Malmės mikrorajonuose (schema koreguota autorės, pagrindas paimtas iš www.citypopulation.de 2019 m.)

Netolygus modelis
Traukiasi tam tikros
skirtingos miesto dalys

32 pav. Netolygaus
besitraukiančio
miesto modelis
(sudaryta autorės)

33 pav. Leipzigo miesto schema su
pažymėtu centrinės dalies plotu (planas
koreguota sautorės. Pagrindas paimtas
iš www.schwarz.plan.eu)

Nepaisant to, kad Slovakijos sostinė – Bratislava yra nacionalinis metropolis Vidurio Rytų Europos kontekste, jos gyventojų skaičius siekia tik šiek tiek daugiau nei 430 tūkstančių. Iš pateiktos gyventojų tankumo schemos (34 pav.) ir gyventojų populiacijos mieste lentelės (3 lentelė) matyti, jog gyventojų tankumas mieste nėra

išsidėstęs tolygiai., t.y. gyventojų tankumas nuo centrinės dalies iki miesto periferijos tolygiai nemažėja. Miesto centrinė zona nėra vidurinėje miesto dalyje, o įvairiose kvartalų grupėse miesto gyventojų skaičius ir tankumas yra panašus kaip centrinėje zonoje. Tai būdinga netolygaus besitraukiančio miesto požymiams.

Bratislava jau nuo XIX a. antrosios pusės buvo vadinama pramonės centru. Per 1950-1990 m. laikotarpį gyventojų skaičius išaugo nuo 210 tūkst. 442 tūkst. Šis

3 lentelė gyventojų populiacijos Bratislavos miesto dalyse kaita nuo 2001 iki 2018 m. (www. citypopulation.de, 2019 m.)

Name	Status	City District	Population Census 2001-05-26	Population Census 2011-05-21	Population Estimate 2017-12-31
Čunovo	Borough	Bratislava V	911	1,010	1,447
Devin	Borough	Bratislava IV	884	1,096	1,538
Devínska Nová Ves	Borough	Bratislava IV	15,502	15,612	15,940
Dúbravka	Borough	Bratislava IV	35,199	32,607	33,324
Jarovce	Borough	Bratislava V	1,199	1,438	2,200
Karlova Ves	Borough	Bratislava IV	32,843	32,650	33,586
Lamač	Borough	Bratislava IV	6,544	6,670	7,232
Nové Mesto [New Town]	Borough	Bratislava III	37,418	36,314	38,482
Petržalka	Borough	Bratislava V	117,227	105,842	103,190
Podunajské Biskupice	Borough	Bratislava II	19,749	20,611	22,029
Rača	Borough	Bratislava III	20,172	19,679	22,088
Rusovce	Borough	Bratislava V	1,922	2,845	3,964
Ružinov	Borough	Bratislava II	70,004	68,574	72,718
Staré Mesto [Old Town]	Borough	Bratislava I	44,798	38,655	40,610
Vajnory	Borough	Bratislava III	3,828	5,053	5,872
Vrakuňa	Borough	Bratislava II	18,386	19,177	20,173
Záhorská Bystrica	Borough	Bratislava IV	2,086	3,395	5,171
Bratislava	City		428,672	411,228	429,564

gyventojų augimo laikotarpis atspindi tris pagrindinius veiksnius- kaimyninių kaimo gyvenviečių integraciją, migracijos augimą ir natūralų augimą. Bratislavą sudaro 17 pagrindinių kvartalų, o jos plotas siekia 368 kv.km.

Siekiant suprasti Bratislavoje vykstančius susitraukimo veiksnius didelį dėmesį reikia skirti demografiniams procesams.

Sutelkiant dėmesį į gyventojų skaičių, galima pastebėti lėtą gyventojų skaičiaus mažėjimą jau devintajame dešimtmetyje. Nepaisant to, kad nuo 1995 iki 2005 metų Bratislavos miestas patyrė didelį demografinį nuosmukį, nuo 2005 gyventojų skaičius vėl pradėjo augti. Pagrindiniai gyventojų dinamikos pokyčiai vyko dėl mažėjančio gyventojų gimstamumo ir migracijos (Bleha, Buček, 2015). Bratislavoje migracijos srautai iš esmės pasikeitė po socialistinio laikotarpio. Tuomet pasireiškė suburbanizacijos procesas ir naujų būstų statybos žlugimas miesto viduje, tačiau teigiamas vietos ekonomikos vystymasis kartu su naujų būstų užbaigimu miesto ribose lėmė imigracijos į miesto vidų prieaugį ir suburbanizacijos sumažėjimą. Nuo 2006 m. Bratislavoje gyventojų skaičiaus vis auga dėl natūralaus augimo ir gryniosios migracijos.

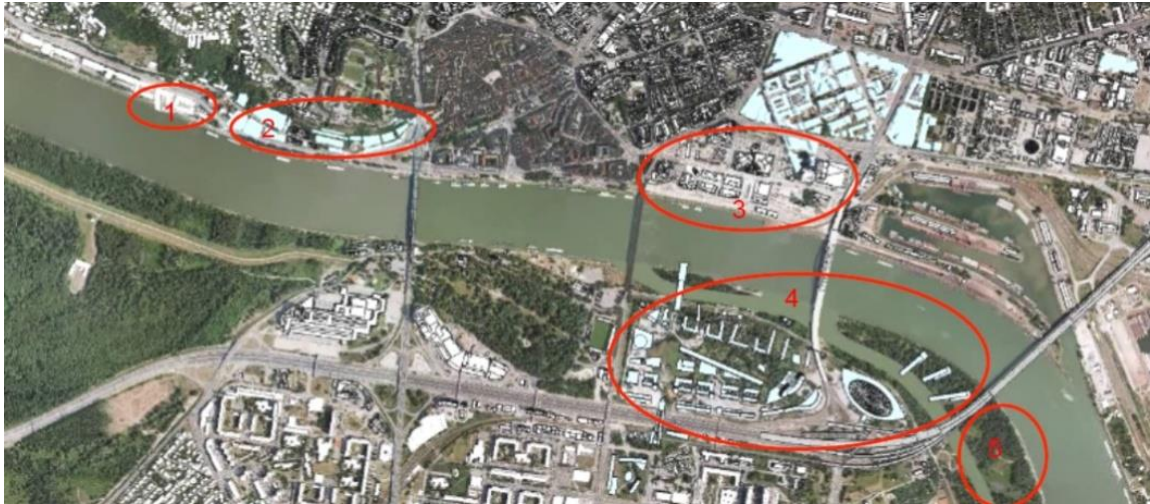
Bratislavos valdžia, siekdama gerinti miesto demografinę būklę nusprendė pakeisti miesto planavimo ir programavimo veiklą. Naujasis planas ir kiti strateginiai

planavimo dokumentai - Ekonominės ir socialinės plėtros programos, parengtos svarbių naujų diegimo ir modernizavimo metodais. Patobulintas planavimas leido išplėsti statybos veiklą miesto ribose. Vietos savivaldos, kaip dideli nekilnojamojo turto savininkai, aktyvavo miesto plėtrą pardavinėdami žemę geriausioje miesto vietose investuotojams. Mieste buvo identifikuotos esančios didelės teritorijos gyvenamųjų namų statybai. Tačiau dalis miesto kvartalų vis dar yra kaimo vietovių prigimties ir pateikia patrauklų priemiesčio įvaizdį, kuris ir yra pagrindinis Bratislavos miesto identiteto formantas. Dabartiniame pagrindiniame vystymosi dokumente „Ekonominės ir socialinės programos „2010-2020 m. plėtra“ (Bratislava..., 2010), taip pat galima rasti priemonių, kurios jau atspindi gerėjančią demografinę situaciją.

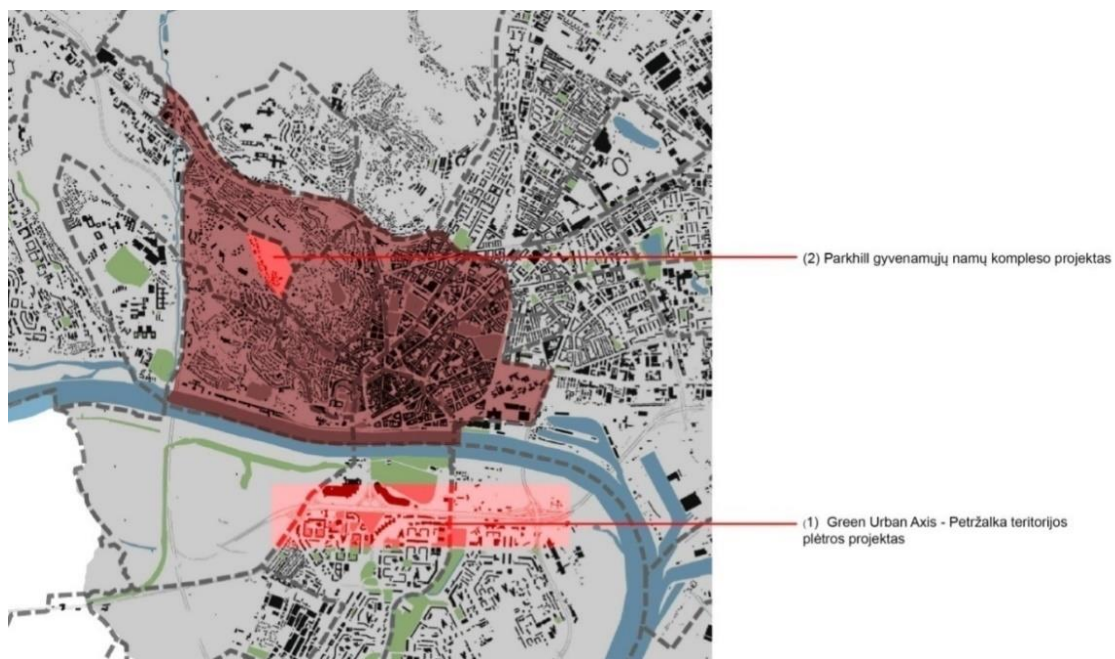
Dabartinė Bratislavos plėtra yra koncentruota į centrinės dalies vystymą abejose Danubės upės pusėse bei į Danubės upės gamtinių ir ekologinių vertybių apsaugą. Upės vaidmuo yra svarbus šiuose aspektuose: gamtos apsauga, sportas ir laisvalaikis, transportavimas, apsauga nuo potvynių, urbanistinė miesto koncepcija. Bratislavos miesto 2013m. bendrojo plano rengėjai pabrėžia kelias pagrindines pakrančių teritorijas, kurios yra svarbios pakrantės vystymo koncepcijai ir ryšių tarp upės krantų kūrimui. Kai kurie iš jų jau yra pastatyti, kitos teritorijos yra numatomos kaip potencialios zonos regeneracijai (Balašova, 2013):

- 1) RiverPark (Upės parkas) – 5 pastatų kompleksas ant upės kranto, kuriame steigiamos gyvenamosios ir visuomeninės paskirties funkcijos. Įgyvendintas 2010 m. Problema- dažnai kvestionuojamas kompleksas dėl užstatymo aukštingumo ir intensyvumo;
- 2) Podhradie –zona po pilimi;
- 3) Pribinova gatvė – Eurovea. Naujojoje miesto dalyje. Pirmoji teritorijos dalis įgyvendinta 2010 m. Apie 30 000 kv.m. ploto skirta komercinei, laisvalaikio ir pramogų funkcijai, apie 24 000 kv.m. – skirta administracinei funkcijai, suprojektuoti 235 būtai ir viešbutis bei naujai išvystyta viešoji erdvė krantinėje;

- 4) Petržalka pusė – miesto centro tęsia. Šiuo metu laisva teritorija priešais Eurovea. Idėja suformuoti papildomą miesto centro dalį kitapus pusės. Numatoma gyvenamoji, administracinė ir komercinė funkcija;
- 5) NewLido – potvynių teritorija Petržalka pusėje numatoma kaip dirbtinių vandens telkinių zona su dirbtine lagūna ir salomis, kaip rekreacinė miesto teritorija.

35 pav. Bratislavos miesto prioritetinių teritorijų vystymo planas (E. Balašova, 2013)

36 pav. centrinės Bratislavos dalies su teritorijos planas su pažymėtomis regeneracijos projektų vietomis (sudaryta autorės, plano pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu)

Green Urban Axis - Petržalka masterplan projektas (1)

Architektai: Marko&Placemakers +

GutGut + LABAK

Metai: 2014

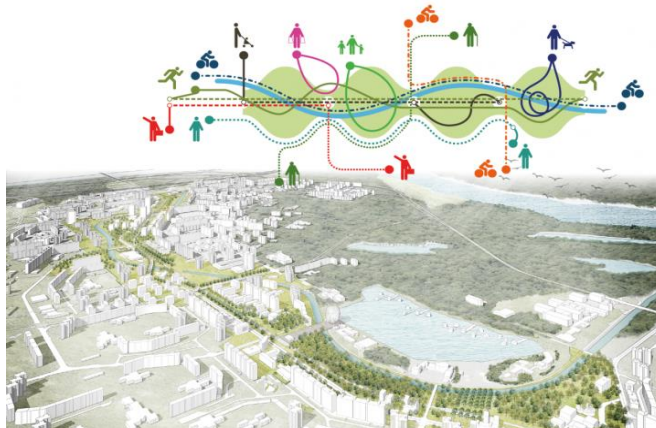
Vieta: Petržalka, Bratislava

Petržalka – potencialiausia vystymui teritorija Bratislavoje. Urbanistams atlikus išsamią šios sritys analizę, jie sužinojo, kokias vertybes Petržalka teritorijai piliečiai priskiria ir tų rezultatų siekdami jie nuosekliai derino miesto urbanistinį audinį ir jo gamtinį kraštovaizdį, siekdami atsižvelgi į gyventojų norus neprarasti lokalumo gyvenamosiose teritorijose.

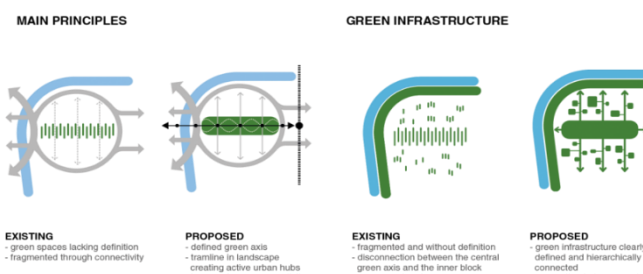
Petržalka yra sudėtingas urbanistinis mechanizmas, kurio evoliucija buvo nuspėjama. Jos gyventojai yra aktyvi ir atsakinga bendruomenė, jautri bet kokiems pokyčiams. Visos miesto infrastruktūros pertvarkymas ir tramvajaus linijos einančios per Petržalkos šerdį įdiegimas suteiktų galimybę integruoti esamas žalias erdves į urbanistinę struktūrą, išreiškiant neformaliai sukurtą „žaliąją“ Petržalkos įvaizdį.

Autorių pasiūlyme nustatomas veiksmų planas, leidžiantis palaipsniui keisti sistemingą fizinį centrinės miesto ašies transformavimą į naują žaliąją ašį. Naujos tramvajų stotelės turėtų tapti socialiniais mainų taškais formuojant daugiafunkčius centrus. Tramvajaus linijos įvedimas taip pat skatintų efektyvią esamo viešojo transporto tinklo „apjungiančio teritoriją, integraciją bei transporto priemonių infrastruktūros mažinimą ir optimizavimą palei ašį. Autorių siekis sukurti vaizdingas erdvas, parkus suformuojant kryžminį judėjimą palei ašį (37 pav.) bei formuoti erdvinę hierarchiją ir tausojančią aplinką žaliąją infrastruktūrą.

Kaip ir buvo minėta naujose Bratislavos miesto planavimo strategijose, didelis dėmesys skiriamas gyvenamųjų teritorijų plėtrai ir regeneracijai centrinėse miesto dalyse.

37 pav. Petržalka teritorijos plėtros koncepcija (Marko and placemakers, 2014)

38 pav. Petržalka teritorijos plėtros idėjinė schema (Marko and placemakers, 2014)

Parkhill gyvenamųjų namų komplekso projektas (2)

Architektai: Nice Architects

Metai: 2012

Vieta: Budkova Cesta, Bratislava

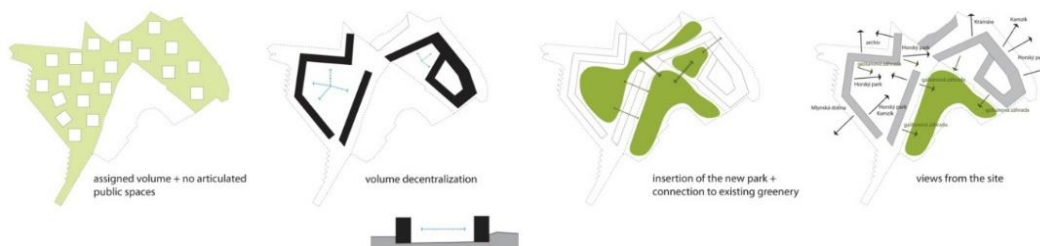

39 pav. Parkhill teritorijos vizualizacija (Nice Architects)

Senoje neeksploatuojamoje lauko amfiteatro erdvėje suformuotas gyvenamųjų namų kvartalas. Ši teritorija ypatinga savo reljefu, nuo kurio atsiveria vaizdai į Bratislavos senamiestį. Taip pat

ši teritorija yra šalia vieno iš seniausių Bratislavos parkų. Architektų užduotis buvo sukurti modernią gyvenamąją zoną formuojant platformas palei šlaitų kraštus ant kurių dëliojami gyvenamieji tûriai, paliekant zonos šerdį žaliajai viešajai erdvei, susijungiančiai su gretimu parku. Pastatų architektûrinė išraiška gali bûti siejamas su šiuolaikinėmis slovákų vilomis kaimynystėje pastatytomis 30-ajame - 50-ajame dešimtmeciuose. Galutinė pastatų išdëstymo struktûra yra kaip aliuzija į buvusį amfiteatrą.

Projektą sudaro 60 000 kvadratinû metrû ploto, kuriame projektuojama 350 apartamentû, taip pat administracinės patalpos, viešbutis ir kitos viešosios įstaigos. Pasiûlyme tai pat buvost engtasi suderinti bûstû poreikį ir aukštos kokybės viešûjû žaliujû

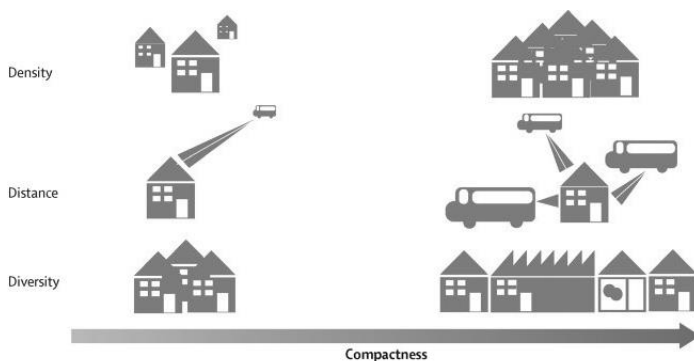
40 pav. Parkhill teritorijos idëjinë schema (Nice Architects)

erdviû santykî. Tai galëtû bûti vienas iš naujos gyvenamujû namû tipologijos mieste pavyzdziû, kadangi Bratislavoje vyrauja tik keliû tipû gyvenamieji namai. Integruojant naujo pobûdžio daugiabučius gyvenamuosius namus su lauko terasomis, eksploatuojamu žaliu stogu ir darniai integruota žalia gyvenamąja zona, šiai miesto daliai suteikiama daugiau gyvenimo kokybës ir įprasminamas svarbus žaliosios infrastruktûros taškas mieste, kadangi Bratislava yra laikoma vienu iš žalesniû miestû ir tai yra svarbus miesto identiteto formavimo faktorius.

1.3 Kompaktiško miesto idėja

Išnagrinėtuose besitraukiančių miestų pavyzdžiuose matyti, jog pagrindinis principas taikomas šiai problemai spręsti yra miesto centrinės dalies mobilumo skatinimas ir gyvenamųjų teritorijų būsto pasiūlos centrinėse miestų dalyse didinimas jas integruojant tarp svarbių miesto kompleksų ir funkcijų. Būsto pasiūlos didinimas skatinamas naujų gyvenamųjų namų tipologijos pajavairinimu, kuris gali būti tiesiogiai siejamas su transekto modeliu. Visi šie bruožai atspindi naujojo urbanizmo erą ir daugelyje besitraukiančių miestų taikomą sėkmingą kompaktiško miesto idėją.

Daugelis pasaulio urbanistų sutaria, kad šiuo metu tiesiog būtina siekti tvaraus vystymosi. Žmogiškoji veikla negali toliau naudoti išteklių dabartiniu tempu, nekeliant pavojaus ateities kartoms. Miestai yra pagrindinė žmogaus veiklos zona, tačiau jie taip pat yra didžiausi gamtos išteklių vartotojai. Miesto tvarumas yra ne tik

41 pav. Kompaktiško miesto idėjinė schema (The Lancet, 2016)

aplinkosaugos klausimas. Pastaruoju metu daug dėmesio skiriama miesto formos ir tvarumo santykiui. Miestų struktūra ir tankis turi didelės įtakos jų ateičiai (Grugger., Kerschbaumer, 2014).

Kompaktiško miesto ar miestelio modelis įprasmina miesto planavimo koncepciją, kuri skatina palyginti aukštą gyvenamųjų namų tankumą mišrioje centro teritorijoje. Miesto tankinimo politika apima miestų regeneravimo skatinimą, miestų centrų atgaivinimą, kaimų ir priemiesčių vietovių vystymosi apribojimą, didesnę tankumą, mišraus naudojimo plėtrą, viešojo transporto skatinimą ir miestų plėtros koncentravimą viešojo transporto mazguose. Kompaktiškas miestas mažina priklausomybę nuo automobilio, todėl mažinamas išmetamųjų dujų kiekis bei energijos suvartojimas, taikomos geresnės viešojo transporto paslaugos, didesnis prieinamumas, skatinamas pakartotinis infrastruktūros naudojimas ir anksčiau naudotos žemės regeneravimas esamose miesto teritorijose, didinant miesto gyvybingumą ir aukštesnę gyvenimo kokybę. (40 pav.). Taip pat jam būdingas žaliosios erdvės išsaugojimas ir formavimas, bei geresnis verslo ir prekybos vystymas centrinėse zonose. Kadangi tvari plėtra priklauso nuo ekonominių, socialinių ir aplinkos elementų derinio, toliau pateikiami keli pagrindiniai aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti siekiant kompaktiško miesto modelio (Roger, 1997):

1. Daugiafunkciai veiklos centrai ir mobilumas. Modernaus kompaktiško miesto sukūrimas reikalauja atmesti vienos funkcijos vystymą ir automobilių dominavimą centre. Svarbiausia, kad daugiafunkčiuose centruose suteikiamas darbas ir apgyvendinimo galimybės, o funkcijų artumas

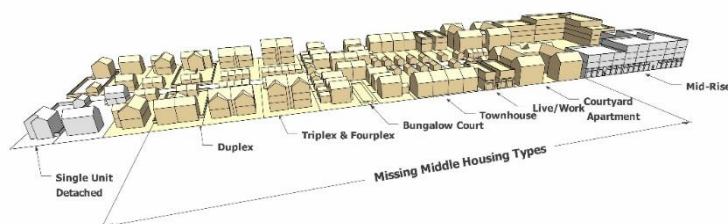
reiškia mažesnį automobilių poreikį. Tarša gatvėse smarkiai sumažėja, didėja viešosios erdvės saugumo ir jaukumo jausmas.

2. Bendruomenė ir artumas. Tvaraus ir kompaktiško miesto vystymas gali atkurti idealią bendruomenės buveinę. Kompaktiškame mieste reaguojama į įvairias kultūras ir įvairias ekonomines klases. Būtent būsto pasiūlos klausimas padeda spręsti šias problemas ir skatinti gyvenamųjų teritorijų prieinamumą centrinėse dalyse įvairioms ekonominėms klasėms (pvz: integruojant socialinį būstą). Taip pat reikia nepamiršti ir žmogiškojo mastelio. Viešosios erdvės atspindi socialinį gyvenimą jose ir tas erdves teisingai formuojant skatinama socialinė integracija.
3. Žaliosios infrastruktūros gerinimas ir mažinamas energijos suvartojimas. Artumas, geros žaliosios infrastruktūros vystymas bei gamtinio kraštovaizdžio saugojimas radikaliai gerina oro ir gyvenimo kokybę tvariame mieste. Įvairūs žaliosios infrastruktūros elementai. Augalai slopina triukšmo lygį ir filtruoja taršą, sugeria anglies dioksidą ir gamina deguonį, sumažina oro kondicionavimo poreikį. Miesto žaliosios zonos sugeria lietų, mažina miesto lietaus ir vandens nutekėjimą bei skatina jo panaudojimą. Taip žaliosios infrastruktūros teritorijos atlieka svarbų aplinkosauginį ir psichologinį vaidmenį mieste.

1.3.1 Transekto principas miesto gyvenamųjų teritorijų struktūrose

Kadangi didžiausias dėmesys kompaktiškuose miestuose yra siejamas su gyvenamosiomis zonomis centrinėje dalyje ir jų integravimu daugiafunkcėse kompleksų teritorijose, svarbu surasti reikalingą būsto tipą skatinantį tų teritorijų būsto pasiūlą. Tai atspindi transekto modelis- teritorinis pjūvis nuo išorės elementų prie vidaus vaizduojant jų kitimo laipsnį. Būtent šis pjūvis parodo skirtingus gyvenamųjų namų tipus ir jų perėjimą nuo mažiausiai urbanizuotų iki tankiai užstatytų centro ar miesto struktūrų. Andresas Duanyas (DPZ urbanistikos ir planavimo firmos atstovas) – vienas iš transekto principo taikymo urbanistikoje pradininkų bei kiti urbanistai šią koncepciją pritaikė žmonių gyvenvietėms, o nuo 2000 metų šis konceptas įkvėpė ir naujojo urbanizmo idėją. Kaimo ir miesto transektas yra suskirstytas į šešias zonas: natūralią (T1), kaimo (T2), priemiesčio (T3), miesto (T4), centrą (T5) ir branduolio (T6). Likusi kategorija – specializuota zona, taikoma prekybos centrams, stadionams, gamykloms ir kt. (Smart...2018).

Šis gyvenamųjų teritorijų transekto principas gali būti taikomas ne taip plačiai, t. y. ne viso miesto masteliu, nuo natūralios struktūros iki miesto branduolio, bet ir pritaikomas kaip modelis pačio miesto struktūrinėje dalyje, pavyzdžiui miesto centrinėje zonoje, kurioje yra tam tikros tipologijos trūkumas ir staigus peršokimas nuo vieno intensyvumo tipo iki kito, netaikinat nuoseklaus didėjimo - transekto.

Kiekviena zona yra apibūdinama pagal charakterį, pastatų pozicionavimą, fasadinę pastato dalį, aukštį ir jai būdingas erdves. Šiose charakteristikose pabrėžiamas daugiafunkcis gyvenamųjų namų panaudojimas, nesikoncentruojant vien į gyvenamąją funkciją. Šiame darbe daugiau dėmesio bus skiriama pačio gyvenamojo namo tipologijos pritaikymui miesto centrinėje dalyje atsižvelgiant į tipologijos trūkumą (41 pav.).

1.4 Gamtinis elementas besitraukiančio miesto struktūroje

Dažnai besitraukiančių miestų problemą paaštrina tam tikro gamtinio darinio įsiterpimas urbanistinėje struktūroje. Vietoj to, kad gamtinis darinys taptų jungtimi tarp miesto dalių, dažnai tai tampa riba, kuri suformuoja

42 pav. Gyvenamųjų namų transekto modelis (www.bettercities.net)

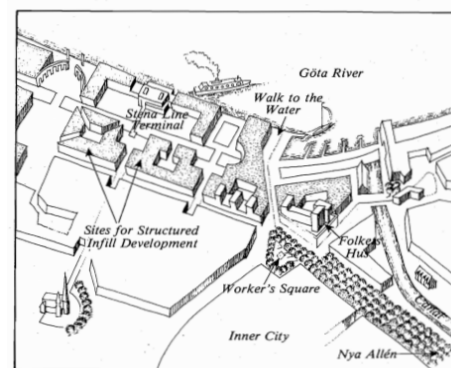
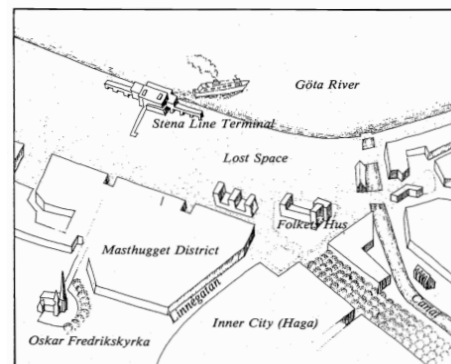
urbanistinės struktūros atsiskyrimą ir nevientisumą. Dažnai tai būdinga „spurgos“ efekto paveiktam besitraukiančio miesto modeliui, kai centrinėje dalyje prateka upė ir suformuoja ribą tarp skirtingų centro dalių (pavyzdžiui Nagrinėtas Bratislavos centras) arba tam tikri gamtiniai dariniai, kaip miškas ar didelis parkas tampa atskirtimi su kažkokia konkrečia miesto dalimi ir yra būdingas netolygaus ar mišraus traukimosi miesto modeliui. Kadangi analizuojamame mieste – Panevėžyje svarbiausias gamtinis darinys yra upė, kuri yra tapusi riba atskiriančia dvi pagrindines miesto branduolio zonas, toliau bus analizuojama upės ir slėnio reikšmė centrinėje miesto zonoje ir kaip panaudojant krantines galima surasti ryšį ir fizines jungtis tarp dviejų skirtingų miesto centro dalių.

Krantinių formavimo kaita ir formavimo pastangos Lietuvoje yra sunkiai pastebimos. Kaip žinoma iš miestų raidos istorijos, vandens telkiniai ir jų gretimybės daro labai didelę įtaką miesto raidai, tiek jo morfologijai, tiek ir miesto karkasui. Pasak T. Grunskio ir L. Nekrošiaus: „Lietuvoje daugumos miestų, išsidėsčiusių prie vandens telkinių (ypač upių) krantinių formavimas praktiškai nevyksta(...) Išimtis čia galėtų būti tik Klaipėda ir jos uostas, kurio krantinės šiandien yra pertvarkymo stadijoje.“ Tokią krantinių nevystymo problemą galima paaiškinti ekonominiais miesto raidos veiksniais, tačiau iš miesto raidos istorijos galima pastebėti, kad miestai esantys šalia upių turi geresnes sąlygas augti. Todėl galima daryti išvadą, kad taip pat reikšmingos ir sociokultūrinės sąlygos (dislokacija, socialinė tvarka ir mentalitetas).(Grunskis, Nekrošius, 2004). Būtent apleistų krantinių problema ir jų nepatrauklumas dažnai turi įtakos centro viešųjų erdvių sistemos nevientisumui, nors šios zonos yra potencialiausios vystymui ir atgaivinimui, bei atraktyviausios gyvenimui mieste.

Morfologiniu-struktūriniu požiūriu galima išskirti kelis pagrindinius krantinės mieste tipus (Yang, 2006, & Timur, 2013):

- Stataus krašto;
- Perforuota krantinė;
- Minkštasis krantas (paplūdimys);
- Kietasis krantas (dokinė krantinė);
- Užutekis (atviras skveras);
- Molas

Dauguma šių tipų rodo nenatūraliai suformuotas ir urbanizuotai krantinei būdingas formas. Panevėžyje krantinėms būdingas natūralus nesuformuotas krantas arba perforuota krantinė, kurioje nėra išvystyta jokia viešųjų erdvių sistemos integracija ir šios krantinės erdvės yra kaip atskiras elementas viešųjų erdvių sistemoje. Panaši situacija gali būti siejama su Gėtėborgo miesto pavyzdžiu (Trancik, 1986). Plačios neužpildytos zonos svarbioje viešųjų erdvių kanalų susikirtimo vietoje – krantinėje, formuoja prarastą erdvę (*lostspace*). Šiame pavyzdyje parodoma, kaip restruktūrizuojant krantinę ir jos prieigas su artimiausiais kvartalais centrinėje miesto dalyje galima pabrėžti ir išskirti esamas urbanistines struktūras pagal charakterį ir miestovaizdžius bei užmegzti ryšius nuo vidinės miesto struktūros į upės krantą (38 pav.).

43 pav. Prarastos erdvės krantinėje, Gėtėborgo miesto modelis ir sprendimo būdas (R. Trancik, 1986 m.)

Toks pavyzdys parodo, kad gamtinis elementas urbanistinėje struktūroje yra viena svarbiausių viešosios sistemos grandžių, be kurios besitraukiančiame mieste, kuriame atsiranda ir taip daug opių ir neišnaudotų teritorijų sudaromas prarastų erdvių tinklas. Todėl galima daryti išvadą, kad siekiant centrinės dalies spartesnio atgaivinimo, pirmiausia reikia pažvelgti į teritorijas, esančias šalia gamtinių struktūrų, taip suformuojant jungtis ir panaikinant ribas su kitomis miesto ar centro dalimis ir suformuojant kokybiškas, gyventojams patraukliausias viešąsias erdves ir kompleksus integruotus į gamtinių struktūrų zonas ir pabrėžiančius skirtingų miesto dalių identitetą.

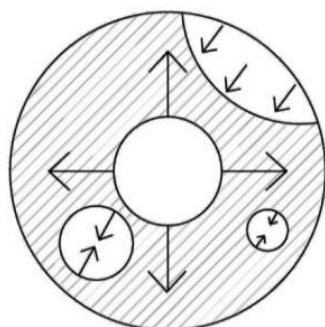
1.5 SKYRIAUS APIBENDRINIMAI

1. Iš aptarto besitraukiančių miestų reiškinių galima išskirti kelias pagrindines jo susiformavimo priežastis - demografinį nuosmukį, dėl įvairių pakitusių socialinių ir ekonominių priežasčių, tokių kaip, migracija, gimstamumo mažėjimas bei netikslingas miestų vystymas ir suburbanizacija, esamų apleistų ir neišnaudotų teritorijų miesto ribose, ypač centre nevystymas.

2. Išnagrinėtuose besitraukiančių miestų analoguose, labiausiai pabrėžiama pastaroji priežastis bei siūlomos tokios sprendimo alternatyvos, kurios koncentruotos būtent miesto centrinėje dalyje, skatinant gyventojų tankumą ir mobilumą, bei daugiafunkciškumo didinimą, o tai yra būdinga kompaktiškam miestui.
3. Pasitelkus kompaktiško miesto plėtros strategiją, kaip sprendimo būdą, nagrinėjami jam būdingi principai, vienas iš esminių – gyvenamųjų teritorijų tipologijos kaita ir įvairovė pasitelkiant transekto modelį ir tų gyvenamųjų teritorijų integracija daugiafunkcėse zonose, šalia įvairių paskirčių architektūrinių kompleksų sukuriant mišrią ir darnią urbanistinę struktūrą, kurioje viskas lengvai pasiekama ir mažinamas automobilių poreikis bei akcentuojami kiti tvarumo aspektai. Šie kompaktiško miesto principai toliau bus pritaikomi, kaip vienas iš pagrindinių 2 aspektų formuojant Panevėžio centro plėtros koncepciją.
4. Taip pat skyriuje aptariamas gamtinio elemento įsiterpimo besitraukiančio miesto struktūroje poveikis, kuris gali būti tiesiogiai siejamas su prarastų erdvių slėnio teritorijoje atsiradimu ir centro dalių atskirtimi, ir ką reiktų daryti norint šį gamtinį elementą paversti ne riba, jungtimi.

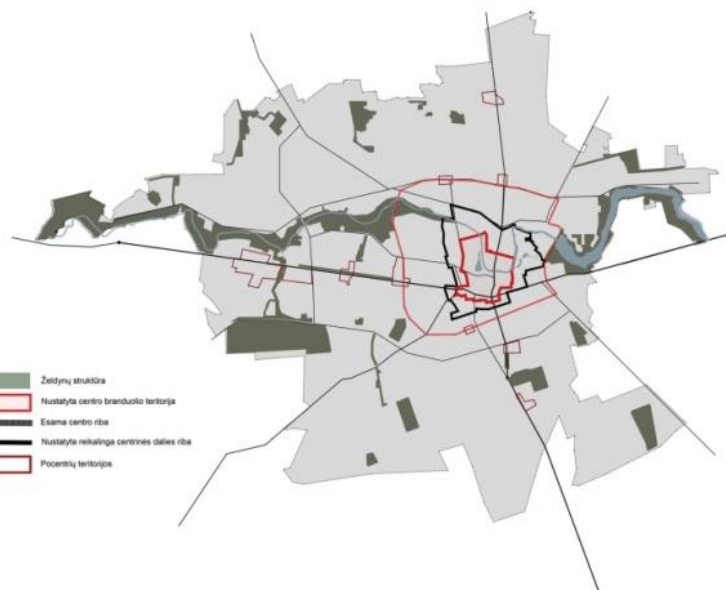
2. EKSPERIMENRINĖ- TIRIAMOJI DALIS

2.1 BENRAMIESTINĖ PADĖTIS

Mišrus modelis
Netolygaus traukimosi ir
„spurgos efekto“
paveiktas miestas

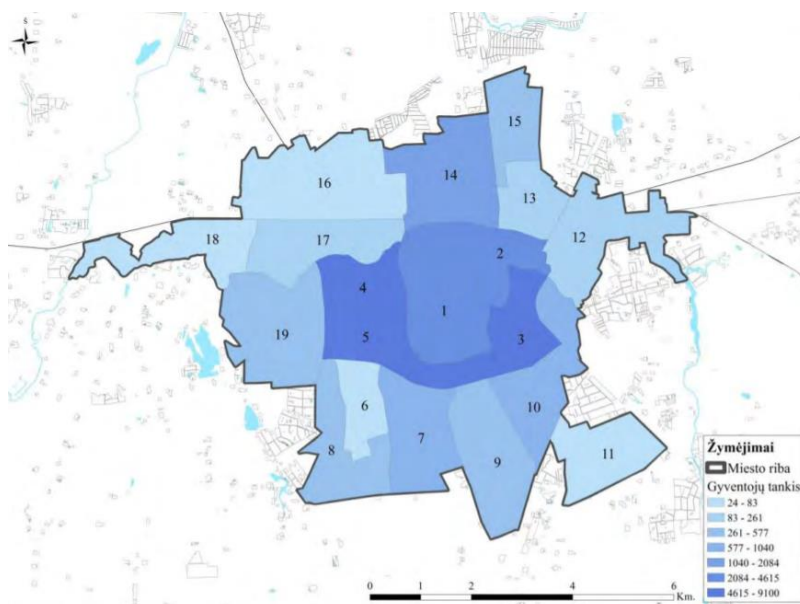
44 pav. mišraus besitraukiančio
miesto modelis (sudaryta
autorės)

45 pav. Panevėžio miesto schema (sudaryta autorės)

Panevėžio miesto struktūra nuo jo formavimosi pradžios buvo priskiriama prie radialinės miesto struktūros tipo, kuriam būdinga miesto plėtra apytiksliai vienodais spinduliais nuo miesto centro, tačiau per pastaruosius dešimtmečius miestas labai prasiplėtė į vakarinę pusę. Didžiausia to priežastis vis atsirandantys pocentriai vakarinėje miesto kompozicinėje ašyje (Klaipėdos g. ašis) bei miesto plėtimas link vakarinio aplinkkelio ir labiau išvystytos žaliosios infrastruktūros plotų ties Nevėžio upe ir miesto priemiesčiuose. Dėl to dabartinis miesto centras yra arti rytinės miesto ribos ir gerokai nutolęs nuo vakarinės. Tai

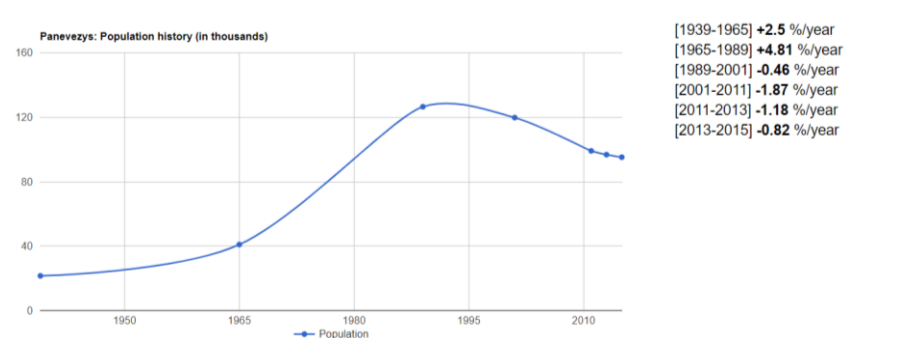
suponuoja išvadą, kad atsiradę pocentriai vakarinėje miesto pusėje įgauna didesnę reikšmę nei pati centro teritorija. Dėl to nebevystoma ir neregeneruojama šiaurės rytinė miesto pusė, bei žaliosios infrastruktūros integracija ne tik į centro teritoriją, bet ir į vakarinėje miesto pusėje esančias žaliąsias zonas. Iš dabartinio miesto vystymo ir esamos padėties bei gyventojų tankumo pasiskirstymo mieste (45

46 pav. Gyventojų pasiskirstymas pagal rajonus (sudaryta UAB „CIVITTA“)

pav.) galima daryti prielaidą, jog Panevėžio miestui būdingas mišrus besitraukiančio miesto modelis

- „spurgos“ efekto paveiktam miestui būdinga netolygi plėtra į vakarus. Gyventojų skaičius Panevėžyje mažėja (46 pav.), o miestas toliau neadekvačiai auga (ploto atžvilgiu).

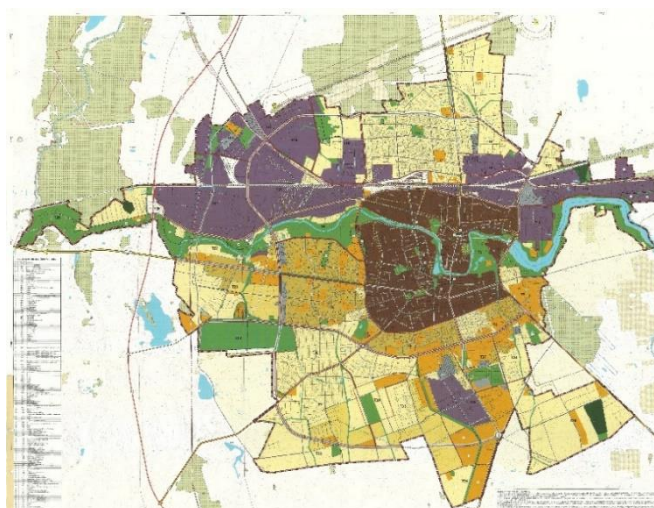
Pav. 47 Panevėžio populiacijos kaita 1950 – 2015 m. laikotarpiu (<http://population.city/lithuania/panevezys/>)

Per Panevėžio miestą eina dvi pagrindinės miesto kompozicinės ašys : šiaurės-pietų – Rygos kelias (Basanavičiaus ir Smėlynės g.) ir rytų-vakarų ašis (Klaipėdos ir Vilniaus g.) Ties jų sankirta susitelkusi didžiausia miesto funkcijų įvairovė, miesto centro branduolys bei šalia jos yra išraiškingiausia Nevėžio upės dalis su senovagės teritorija. Tai svarbi miesto dalis tiek funkciniu, tiek gamtiniu, tiek istoriniu ir susiekimo infrastruktūros požiūriu. Tai pagrindinė miesto identitetą formuojanti zona. Tačiau centro prieigos trukdo suvokti centrinės dalies ribą ir jos reikšmę, o senamiesčio dalis susinivelioja su esančiomis mišraus užstatymo teritorijomis ir sunku identifikuoti, kurios struktūros yra istoriškai vertingos, o kurios vis dar kuria kaimo/miestelio įvaizdį.

2.2 PANEVĖŽIO MIESTO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ IR MIESTO PLĖTROS STRATEGIJŲ APŽVALGA

Panevėžio miesto bendrasis planas (2016 m.)

Panevėžio miesto bendrojo plano pagrindinis tikslas – „užtikrinti sistemingą Panevėžio miesto vystymąsi, racionalų teritorijų planavimą ir išteklių naudojimą“ (Panevėžio..., 2016:5). Bendrojo miesto teritorijos plano keitimo uždaviniai daugiausiai nukreipti į gyvenamųjų teritorijų plėtrą, perplanuojant esamas pramonines teritorijas ir senuoju bendroju

48 pav. Panevėžio miesto bendrasis planas 2016m. (UAB Urbanistika, 2016m.)

planu numatytas daugiaaukščių gyvenamųjų namų zonas bei nustatant aiškesnes apaugos zonų ribas ir istorinės dalies teritorijas, inžinerinės infrastruktūros zonas, žaliuosius plotus ir prekybos centrų išdėstymą mieste. Visi šie tikslai neformuoja aiškiai išreikštos strategijos. Gyvenamųjų kvartalų

regeneracija ir plėtra galėtų būti siejama su anksčiau aptartais kompaktiško miesto principais, tačiau kaip probleminė zona niekur nėra išskiriama būtent centro teritorija, o aplinkinių sferų plėtra ir konvertavimas į gyvenamąsias zonas vis tiek neišspręstų esamos besitraukiančio miesto problemos, apie kurią beje, aiškinamajame bendrojo plano rašte nėra užsimenama. Jame pateikiamas siekis išryškinti centro teritorijų svarbą, bet tai pareiškama tik per paveldosaugos ir žaliųjų teritorijų įsisavinimo aspektą. Taip pat didelis dėmesys skiriamas vakarinei miesto daliai, tvarkant gyvenamųjų namų teritorijas ir pereinant nuo laisvo užstatymo zonų į reguliary užstatymą, šioje miesto pusėje taip pat numatoma galimų aukštybinių pastatų zona. Kaip teigiama rašte „ Iš dalies grįžtama prie 1973m. generalinio plano linijinės miesto plėtros idėjų““(Panevėžio..., 2016:6) toliau plečiant miestą vakarų kryptimi ir integruojant miesto priemiesčius į miesto gyvenimą. Tokios strategijos iš esmės prieštarauja kompaktiško miesto idėjai ir toliau suponuoja mintį, jog miesto centro svarba ir jo įtaka palaipsniui mažės. Kaip problematiškiausia centro teritorija išskiriama stoties zona, kurią numatoma atkurti kaip po II pasaulinio karo sunaikintą užstatymo struktūrą. Taip pat aptariami žaliųjų zonų ekologiniai, funkciniai ir estetiniai ryšiai, šių zonų integravimas į gyvenamuosius kvartalus ir aiškios žaliųjų erdvių sistemos centrinėje dalyje skatinimas, kas iš tiesų yra didelė siekiamybė ateities Panevėžiui.

Panevėžio miesto centrinės dalies urbanistinės plėtros alternatyvų tyrimas (Prof. A.Vyšniūnas)

Šiame darbe, kaip jau minima pavadinime, prioritetas yra skiriamas Panevėžio centrinės dalies urbanistinei struktūrai ir architektūrinių – urbanistinių kompleksų plėtrai. Kaip autorius teigia: „ Nepaisant atskirų sėkmingų architektūrinių sprendimų, nėra kompleksinio, visus tenkinančio sprendimo dėl kvartalinės sistemos išbaigtumo, dėl pagrindinės aikštės tvarkymo/formavimo ir visos Panevėžio miesto centrinės dalies erdvinės sistemos tobulinimo“. Darbe autorius išskiria keletą pagrindinių metodinių principų, kurie parodo pagrindines gaires, į kurias reikia koncentruotis pateikiant ir analizuojant miesto centro plėtros alternatyvas ir pabrėžia skirtumą tarp viešojo administravimo ir urbanistinio projektavimo. Vienas iš jų yra nepainioti teritorijų planavimo dokumentų su urbanistinės- architektūrinės plėtros vizijomis, kadangi jų kokybė įvertinama ne žemėtvarkiniais reglamentais, bet sociokultūriniais ir urbanistikos mokslo kriterijais, o Panevėžyje visos plėtros strategijos ir yra suvokiamos, kaip bendrojo plano sprendiniai, ar pavieniai objektai. Antras principas yra sutelktas į sampratą ir terminus, nes kaip teigia autorius „tik taip įmanoma identifikuoti darbo pagrindinį objektą“, kas šiame tyrime yra išskiriama kaip Panevėžio miesto centrinės dalies urbanistinė erdvinė struktūra, bet ne atskiros veiklos rūšys. Trečia, darbe turėtų būti koncentruojamasi į urbanistinio audinio elementus, bet ne į gamtinį karkasą. Taip pat darbe kvestionuojama Panevėžio bendrojo plano terminologija ir kiti panašūs sampratų neatitikimai.

Toliau darbe analizuojama urbanistinės struktūros sankloda nusistatomi Panevėžio centrinės dalies urbanistinės struktūros vertinimo kriterijai ir išskiriamos galimos tyrimo metodikos bei analizuojami analogai. Autorius darbe pabrėžia nagrinėjamų teritorijų ribų nustatymą, labiausiai gilindamasi į Panevėžio senamiesčio ribas : „, Panevėžio miesto situacija šiais aspektais yra labai panaši. Turime dvi zonas – centrinė dalis ir istorinė dalis. BP aiškinamajame rašte kalbama apie senamiestį, bet nenurodomos jo ribos. Taip pat neaišku pagal kokius požymius nustatomas senamiesčio statusas, todėl šis terminas iš esmės nieko nereiškia. Susiklosčiusi praktika rodo, kad dažniausiai kalbama apie teritorijos juridinį statusą, bet nekalbama apie urbanistinės struktūros ribas, todėl formaliai reglamentuota urbanistinė plėtra iš esmės yra neprognozuojama.“ (A. Vyšniūnas, 2016:39)

A.Vyšniūnas tyrime lygina ir kitus įvairius teritorijų planavimo dokumentus ir jų pateikimą, bei norimus pasiekti tikslus su kitais miestais, ypatingai Šiauliais, pabrėždamas, jog Panevėžio teritorijų planavimo dokumentuose daug formalumo, o ne urbanistinės aplinkos formavimo procesą gerinančių sprendinių : „,ne visi Panevėžio mieste detalieji planai yra kompleksiški ir atitinka tokiems planams keliamus reikalavimus, t.y kai kurie detalieji planai neturi reikiamos urbanistinės ir meninės argumentacijos.“ (A. Vyšniūnas, 2016: 53).

Autorius tyrime aptaria ir architektūrinių statinių ir kompleksų svarbą ir jų atsiradimo poveikį urbanistinėje struktūroje, Pasitelkdamas A.Stahl metodiką siūlo vertinti atkirų pastatų įtaką mieste principu – objektas stovi erdvėje arba formuoja erdvę. Jis teigi, jog daugelį sovietmečiu pastatytų objektų galima vertinti kritiškai, nes jie iš esmės pakeitė miesto erdvinę struktūrą, tačiau teigia, jog daugelį klaidų galima ištaisyti renovuojant ir rekonstruojant šiuos pastatus. Išanalizavęs daugelių pastatų architektūrinę vertę ir reikšmę urbanistinėje struktūroje autorius išskiria dvi skirtingas architektūros sampratas –pastatų architektūrą ir erdvės architektūrą.

Taip pat darbe aptariami kūrybinių dirbtuvių ir studentų darbų rezultatai ir pateikiamos Panevėžio centrinės dalies kompozicinio karkaso tobulinimo rekomendacijos. Pirmiausia siūloma nusistatyti aiškias istorinio centro ribas, atsižvelgti į užstajimo morfotipų kokybę ir jų išbaigtumą, į siluetus ir panoramas : „, darbe siūloma išlaikyti bendrą foną, virš kurio iškyla tam tikri pastatai. Svarbu, kad tie pastatai „nesusilietų“ į vieną krūvą. Todėl reikia nurodyti taškus („apžvalgos taškų“ metodas), iš kurių matomas vaizdas neturėtų radikaliai keistis. Panevėžio miesto atveju reikia kalbėti apie panoraminės apžvalgos sąlygas („Nevėžio“ viešbutis) ir masinio stebėjimo sąlygas iš žemųjų žmonių koncentracijos vietų (centrinės dalies prieigos)“. (A. Vyšniūnas, 2016:74). Tyrime nurodomos Panevėžio centrinės dalies urbanistinės plėtros alternatyvos pirmiausia suformuojant nominalių erdvių struktūrą, t.y. „, aiškiai išskirti erdvių tipus, apibrėžti erdvių formavimo principus ir sukurti architektūrinę nominalios erdvės kompoziciją“(A. Vyšniūnas, 2016: 83), kadangi Panevėžio

centre yra labai daug neidentifikuotų erdvės tipų. Taip pa didelis dėmesys skiriamas Nevėžio upės pakrantėms ir Senvagei.

Darbo išvadose pateikiamos trys pagrindinės Panevėžio centrinės dalies urbanistinės plėtros alternatyvų gairės:

- 1) Plėtros alternatyvos siejamos su esamų vertybių identifikavimu ir jų apsaugos bei plėtros balansu;
- 2) Būtina identifikuoti miesto centro dalis ir jas sudarančius morfotipus ir numatyti jų keitimosi galimybes ir pasekmes ;
- 3) Reikia atskirti miesto urbanistines erdves ir jų pobūdį bei traktavimą: ar tai gamtiniai ekologiniai elementai, ar tai aktyvios viešosios erdvės urbanistinėje struktūroje.

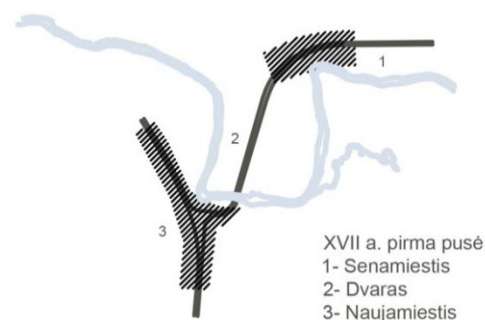
2.3 PANEVĖŽIO MIESTO ISTORINĖ RAIDAI

2.3.1 MIESTO IR JO CENTRO STRUKTŪRŲ RAIDAI

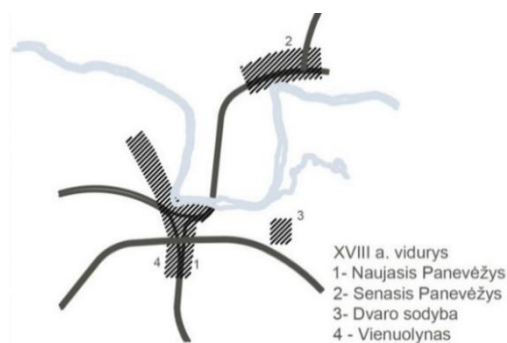
Manoma, kad dabartinio Panevėžio vietoje gyvenvietė atsirado XIV a. ir tuo metu tai jau buvo mažas miestelis. Rašytiniuose šaltiniuose Panevėžys pirmą kartą paminėtas 1503 m. 1509 m. abipus kelio, jungusio dešiniajame Nevėžio krante buvusių kaimus, jau stovėjo Senojo Panevėžio bažnyčia, karčema ir kelios trobelės. Bažnyčia stovėjo prie kelių sankryžos ir kitoje jos pusėje buvo turgaus aikštė.

Manoma, kad Naujasis Panevėžys apie 1520 m. jau buvo miestelis. Daugiausiai reikšmės Naujamam Panevėžiui augti turėjo svarbus prekybos kelias į Rygą. Šis kelias iki vėlesnės Naujojo Panevėžio turgaus aikštės ėjo Ramygalos gatvės trasa, o už aikštės suko į šiaurės vakarus link tilto per Nevėžį. Naujasis Panevėžys augo kur kas sparčiau už Senąjį. Jau XVI a. antrajame dešimtmetyje tai buvo gan reikšmingas miestelis 1551m. naujasis Panevėžys vadinamas – Nevėžio miesteliu, o 1567m. – Panevėžiu.

Tuo metu išskirtos trys Panevėžio gatvės, kurios suėjo į turgaus aikštę: pirmoji – tapatinama su Ramygalos gatve, kuri iki XIX a. buvo ilgiausia, antroji – kuri ėjo iš turgaus aikštės link Plūkių kaimo

49 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XVIIa. pirmos pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis A. Miškiniu)

50 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XVIII a. pirmos pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis A. Miškiniu)

ir sutapo su keliu į Šėduvą, trečioji – sutapo su keliu, kuris ėjo per tiltą į Senąją Panevėžį ir šiaurės rytų Lietuvą. XVI a. viduryje jau buvo kelio sutapusio į Upytę ir Ukmergę gatvės užuomazgos. (Miškinis,

Nuo XVII a. pradžios Naujojo Panevėžio ūkinė veikla kiek išsiplėtė. Tam reikšmės turėjo Nevėžio prekyba linais su Ramygala ir tranzitinė prekyba. Šiame amžiuje pastatytas mūrinis vienaukštis teismas (į šiaurės vakarus nuo turgaus aikštės, arčiau Nevėžio), šalia buvo bokštas kaliniams laikyti ir kiti pavieta statiniai. Vėliau po keleto karų Panevėžys labai nukentėjo, tačiau buvo atkurtas. Manoma, kad per karus Naujasis Panevėžys gerokai sumažėjo. Mietas tesėsi nuo pietų į šiaurės vakarus. Tokią jos vystymosi tendenciją lėmė ne tik pagrindinių kelių kryptys, bet ir žema, mažiau tinkama statybai teritorija rytinėje Panevėžio pusėje.

XVIII a. pabaigoje Panevėžio teritorijoje susidarę trys miesteliai: Naujasis Panevėžys, Nikolajevas ir Senasis Panevėžys.

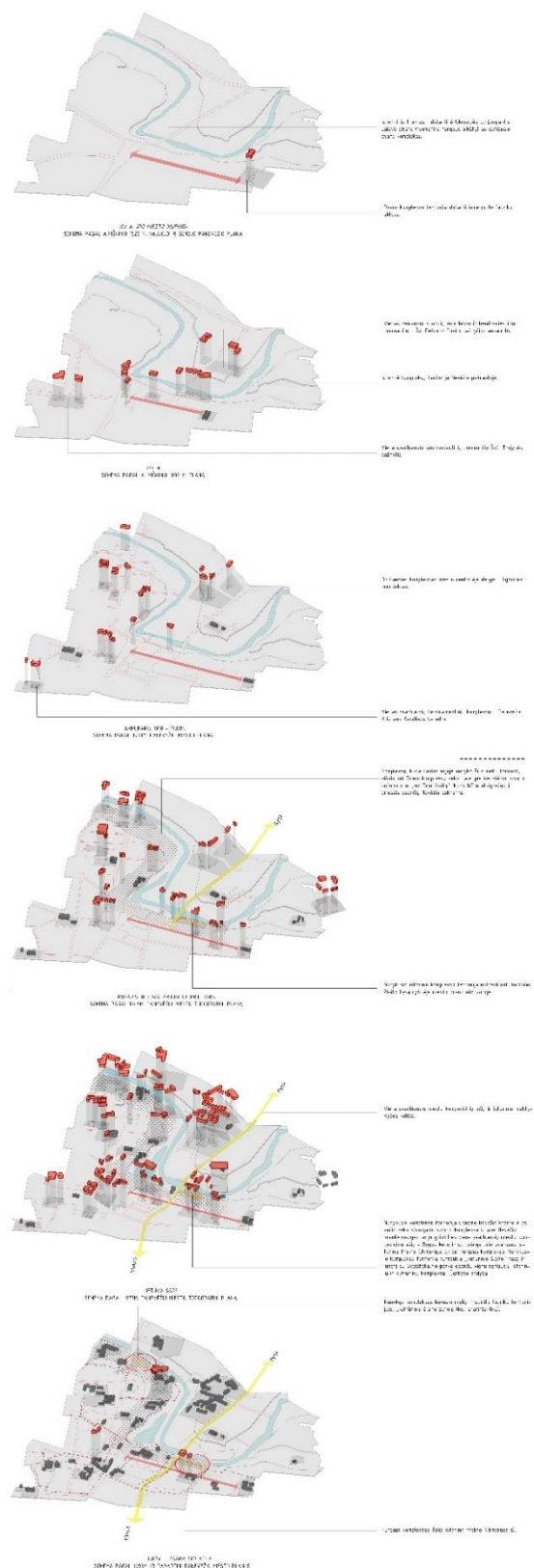
Apie 1811 m. Naujajame Panevėžyje pastatytas administracinis pastatas daug visuomeninių pastatų ir kokybiškesnis gyvenamieji namai. 1865 m. duomenimis matyti, kad plėtėsi ne miesto teritorija, bet gausėjo trobesių miesto centrinėje dalyje. 1871 m. sudarytas pirmasis projektinis Panevėžio planas. Šie dokumentai rodo, kad planuojama teritorija apėmė tik kairiajame Nevėžio krante esančią miesto dalį ir šiek tiek didesnę iki tol apstatytą plotą. Pagal 1871-1872m. plano projektą Panevėžio miesto didžioji dalis buvo statoma laikantis būdingos to meto Rusijos miestams planavimo schemas.

51 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XIX a. antros pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis 1871m. retrospektyvine schema)

2.3.2 ISTORINĖ KOMPLEKSŲ TERITORIJŲ RAIDA

Daugiausiai reikšmės Naujam Panevėžiui augti turėjo svarbus prekybos kelias į Rygą, kuris pirmųjų istorinių kompleksų raidoje taip pat turėjo daug reikšmės. Dar vienas svarbus traktas buvo į rytus nuo Laisvės aikštės (tuometinės turgaus aikštės), vedantis iki pagrindinio dvaro teritorijos – pirmojo didesniojo komplekso zonos, kuriame šiuo metu yra muilo fabriko kompleksas. Iš istorinių schemų matoma, jog labiausiai kompleksų teritorijos pradėjo plėstis apie 1950- 1980 metus ir pamažu aiškiau išsidėstymo struktūra aplink svarbiausius istorinius traktus persikėlė į slėnį - teritoriją, kuri turėjo daug reikšmės miesto centrinės dalies slėnio urbanizacijos procesui.

52 pav. Panevėžio miesto kompleksų teritorijų raida (sudaryta autorės, remiantis istorinėmis schemomis ir žemėlapiais)

2.4 PANEVĖŽIO CENTRINĖS DALIES ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Didžiąją Panevėžio centrinę dalį užima senamiesčio zona. Panevėžio senamiestis savo struktūra yra trilypis. Nors jo struktūrų formavimasis laiko atžvilgiu yra nuoseklus (52pav.), tačiau dėl svarbaus gamtinio darinio – Nevėžio upės, bei jos suformuotos šiaurinės Nevėžio pakrantės „iškyšulio“, trys pagrindinės senamiesčio dalys yra atskirtos. Ši atskirtis yra matoma ne tik skirtingose senamiesčio dalių formose, bet ir vizualiniuose aspektuose. Savo užstatymu ir suformuotomis erdvėmis labiausiai iš šių trijų dalių galima išskirti pietinę Nevėžio pakrantės senamiesčio dalį (1) (53 pav.), kuriai būdingas posesijinis senamiestinis užstatymas, aiškiausia kvartalų sistema (nors centro pakraščiuose, kvartalai „išbyrėję“, gatvių išklotinės nesuformuotos). Kaip didžiausia vertybė šioje struktūroje yra

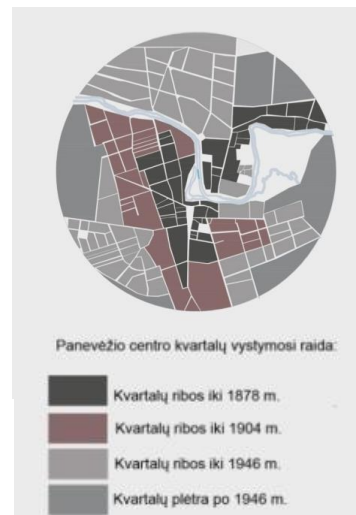
Laisvės aikštė su aplinkiniu užstatymu, bei Elektros, Respublikos ir Kranto gatvių dalys. Vis gi, galima teigti, jog ši senamiesčio dalis savo vidinėje struktūroje atmetus senamiesčio pakraščius yra išlaikiusi identitetą, tačiau jis ir yra sunkiai pastebimas bendroje miesto struktūroje dėl supančių nesuformuotų ar padrikų kvartalų ir erdvių sistemos scenarijaus nebuvimo. Pereinant į šiaurinę (2) (53 pav.), iš trijų pusių upės apribotą senamiesčio dalį vadinamą Nikolajevu, galima teigti, jog vienintelis elementas bylojantis, jog tai senamiesčio struktūra – Šv.Petro ir Povilo bažnyčia. Ši dalis yra visiškai neaiškos struktūros tiek morfologiniu, tiek vizualiniu požiūriu. Šioje senamiesčio dalyje vyrauja skirtingų tipų užstatymas. Pietinėje pusėje – tarsi yra perimetrinio, posesijinio užstatymo užuomazgų, tačiau toje pat struktūroje yra išlikusio sodybinio

54 pav. Panevėžio centrinės dalies senamiesčio zonos(sudaryta autorės)

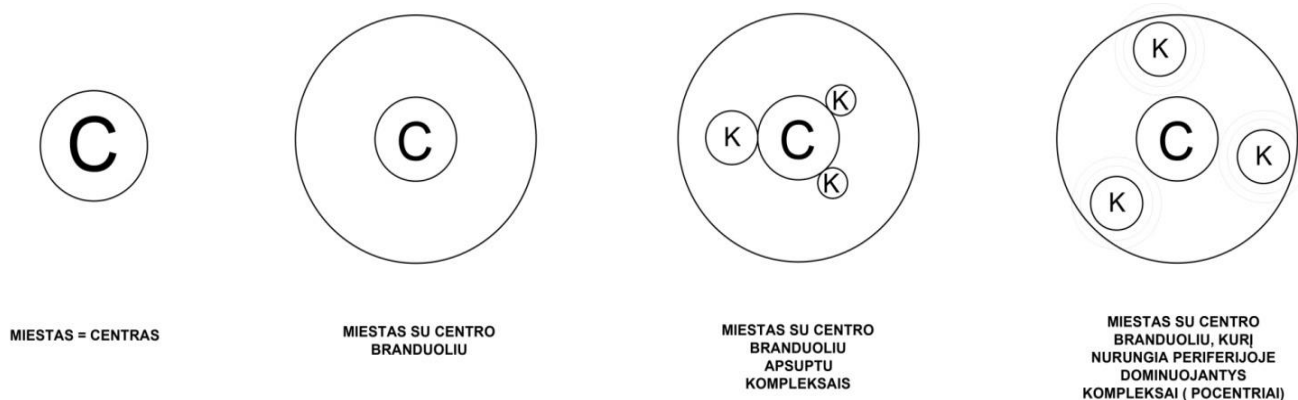
užstatymo, einant į šiaurę stovi sovietmečių suformuotas laisvo užstatymo ligoninės kompleksas, o kitoje Smėlynės gatvės pusėje- sodybinis užstatymas perėjęs iš trečiosios senamiesčio dalies (3) (53 pav.). Todėl nusakyti šios struktūros vertybes, apart kelių svarbių dominančių labai sunku. Taigi, ši teritorija išskiriama, kaip dalis, kuri gali apjungti dvi likusias miesto centro struktūras, surandant jos identitetą ir potencialiai ją rekonstravus sukuriant ryšius su tomis struktūromis. Šis miesto istorinio branduolio vertinimas svarbus miesto kraštovaizdžio

tolimesniam formavimui ir saugojimui.

53 pav. Panevėžio centrinės dalies istorinių dalių susiformavimo etapų schema (sudaryta autorės remiantis istorinėmis schemomis ir žemėlapiais)

Panevėžio centrinė dalis, kaip ir buvo minėta bendramiestinėje apžvalgoje palaipsniui praranda savo reikšmę, kadangi centro periferijoje esantys pocentrai ar didesni kompleksai savo funkcijų koncentracija ir svarba nurungia miesto centrą. Tam tikrais raidos etapais Panevėžio miesto centro padėtis viso miesto atžvilgiu kito, tai iliustruoja šie miesto centro modeliai (54pav.):

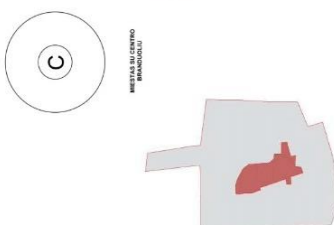
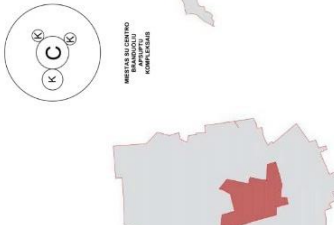
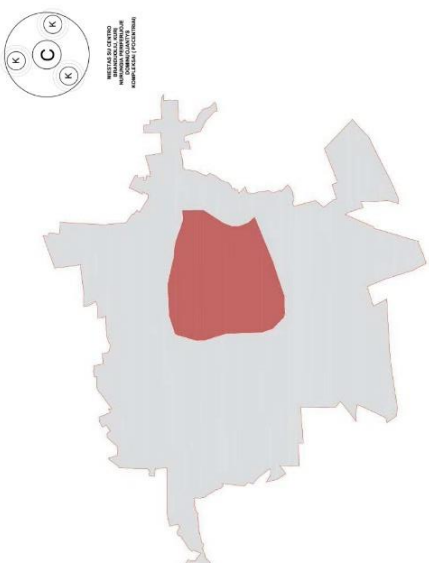

55 pav. Panevėžio miesto centrinės dalies padėtis kompleksų teritorijų atžvilgiu skirtingais miesto raidos etapais (nuo seniausio iki vėlyviausio)

Panevėžiui šiuo metu būdingas paskutinysis modelis, tačiau įvertinus visą miesto centro įtakos raidą galima daryti prielaidą, jog reiktų grįžti prie miesto centro branduolio apsupto kompleksais ir kompleksų koncentracija didinti pačiame branduolyje.

Kadangi miesto centro ir jo branduolio vaidmuo labai priklauso nuo kompleksų teritorijų svarbu identifikuoti, kas yra tas miesto branduolys Panevėžio centre ir kaip jame išsidėstė ir vystėsi kompleksų zonos. Išanalizavus kitų Europos miestų, patiriančių miesto traukimosi procesą statistinius duomenis ir juos palyginus su Panevėžio miesto duomenimis, galima daryti išvadą, kad dabartinis Panevėžio centras, kurio teritorija yra apribota administracinėmis miesto centro ribomis, nustatytomis pagal Panevėžio miesto bendrąjį planą, yra 3 kartus didesnis, nei turėtų būti. Todėl svarbu išanalizuoti aspektus, apibūdinančius Panevėžio centro sąvoką ir įvertinus dabartinę padėtį bei teritorijas ir nustatyti potencialią, adekvataus lygios centro teritoriją.

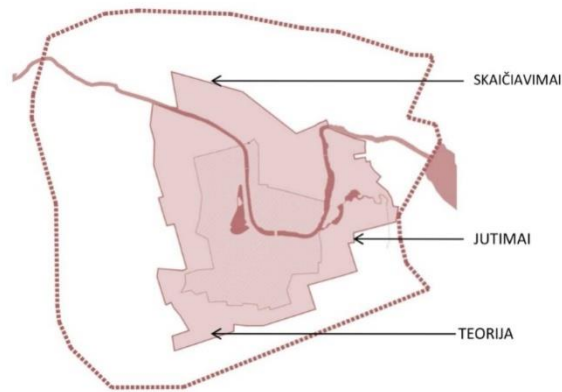
4 lentelė Panevėžio miesto raidos statistiniai duomenys (sudaryta autorės)

PANEVĖŽYS				
	1839m. Carinė valdžia	1934m. Tarpukaris	1974m. Sovietmetis	Dabartinė situacija
Miesto plotas (m2)	2km2 (spėjama)	9,98 km2	19 km2	52 km²
Centrinės dalies plotas (m2)	0,21km2	0,93 km2	1,41 km2	6,8 km²
Gyventojų skaičius mieste	4000	20 000	103000	88 700
Santykis (centrinės dalies ir miesto ploto)	1:10(spėjama)	1:11	1:13	1:8
Gyventojų tankumas centrinėje dalyje	~ 190 žm /km ²	~ 215 žm /km ²	~ 1080 žm /km ²	~ 2100 žm /km²
Schema				

2.5 PANEVĖŽIO MIESTO CENTRO RIBŲ NUSTATYMAS

Naujos miesto centro ribos nustatomos atsižvelgiant į 3 pagrindinius kriterijus:

1. SKAIČIAVIMAI. Atsižvelgiant į besitraukiančių miestų (Leipcigo, Bratislavos ir Malmės) pavyzdžius, kuriuose šiuo metu gyventojų skaičius auga, teigiamas miesto ir miesto centro dydžio santykis turėtų būti apie 1:25, dabartinis Panevėžio santykis yra 1:8 (centro teritorija yra per didelė esamam miestui). Centro dydis sumažinamas trečdaliu - 2,32 km². Taip centro ir miesto santykis pakinta iki 1:22.

56 pav. Naujai nustatyto miesto centro ribų schema (sudaryta autorės)

2. JUTIMAI.
3. TEORIJA. Vertinama miesto centro sąvoka su jai būdingais aspektais:
 - Istorinis miesto urbanistinis audinys
 - Tokių funkcijų kaip komercinės, rekreacinės, prekybinės, politinės bei kultūrinės ir gyvenamosios susitelkimas vienoje vietoje;
 - Sakralinių ir istorinių dominančių susitelkimas rodantis, stipriausia miesto įtakos zoną;
 - Savita gamtinė aplinka, šalia kurios telkiasi svarbiausi centro kompleksai;
 - Istorinių laikmečių daugiasluoksniškumas;

2.6 PANEVĖŽIO MIESTO CENTRO BRANDUOLIO NUSTATYMAS:

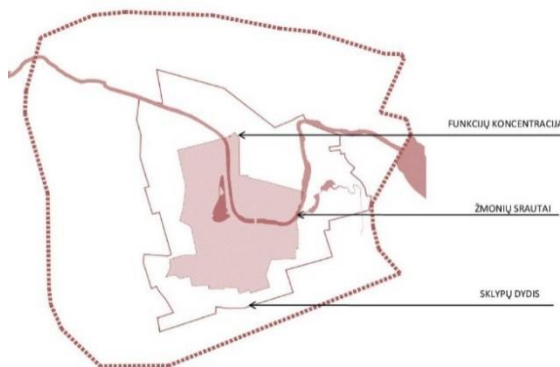
Miesto branduolio nustatymui taip pat pasitelkiami trys kriterijai:

1. FUNKCIJŲ KONCENTRACIJA (Priedas Nr.1)

Centro branduolį galima identifikuoti pagal aktyvumo zonas centrinėje miesto dalyje. Kiekviena iš aktyvumo zonų parodo tiek funkcijų koncentracijos, tiek žmonių lankomumo, tiek užstatymo ar želdynų intensyvumo lygį.

2. ŽMONIŲ SRAUTAI

Didžiausi žmonių srautai būna ties miesto aikštės zona ir turgaus teritorija, bei ten, kur telkiasi kelios ar daugiau funkcijų, ypač komercinė bei rekreacinė (Senvagės zona). Taigi aktyviausiai lankoma/ būnama Nevėžio kairiojo kranto pusėje. Pastebimas didelis kontrastas tarp skirtingų kranto pusių aktyvumo zonų.

57 pav. Naujai nustatyto miesto branduolio ploto schema (sudaryta autorės)

3. SKLYPŲ DYDIS

Pagal sklypų tipą, jų dydį ir tankumą galima identifikuoti, kur yra preliminarai centro branduolio riba. Sklypai centro branduolio teritorijoje yra žymiai didesni ir tankesni, kadangi ten vyrauja visuomeninio užstatymo teritorijos ir daug teritorijų sudaro kompleksai. Taip pat sklypų struktūra yra gan aiški ir struktūrizuota- sudaro tinklą. Mažai nesuformuotų sklypų (nebent tai žaliosios ir viešosios zonos).

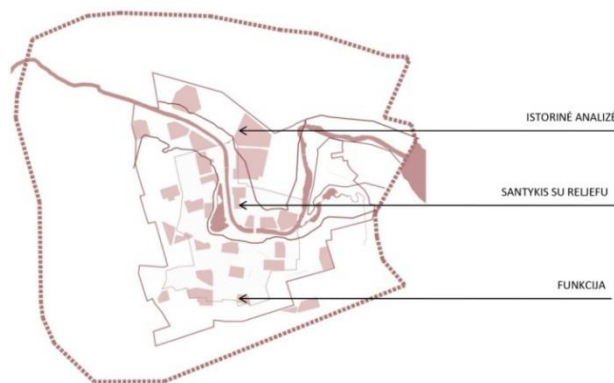
2.7 MIESTO CENTRO ĮVAIZDŽIO FORMANTŲ IDENTIFIKAVIMAS

Iš istorinės apžvalgos ir bendro senamiesčio teritorijos vertinimo galima išskirti kompleksų teritorijas, kurios iš esmės pakeitė Panevėžio miesto įvaizdį istorinėje raidoje ir yra pagrindiniai centro įvaizdžio formantai. Toliau pateikiamos 6 pagrindinės architektūrinių kompleksų vertybės, kurios išryškėja miesto centrinės dalies urbanistiniame audinyje:

1 vertybė– funkcija

Kiekviena miesto centro dalis

ar kitaip tariant didesnis senamiesčio teritorijos vienetas turi savo identitetą, kurį labai įprasmina juose esančių ir dominuojančių kompleksų funkcija. Pavyzdžiui senojo miesto branduolio dalyje kairiajame Nevėžio krante kompleksams būdinga visuomeninė ar kultūrinė paskirtis, dešiniajame Nevėžio krante – sporto ir rekreacijos. Turgaus teritorijoje – pietrytinėje centro dalyje – komercinė zona.

58 pav. Kompleksų teritorijų išsidėstymo naujai nustatytoje centro zonoje schema (sudaryta autorės)

2 vertybė– miesto branduolio formantai

Miesto centre statomi kompleksai yra pagrindinės viso miesto dominantės ir jų koncentracija miesto centrinėje dalyje labiausiai kuria didmiesčio centro įvaizdį. Jis ypatingai išryškėjo sovietmečiu, kuomet kompleksų teritorijos ypatingai išaugo ir miesto centras iš kaimo urbanistinio kraštovaizdžio pasikeitė į miesto urbanistinį kraštovaizdį.

3 vertybė– pagrindiniai slėnio urbanizacijos objektai

Upė yra pagrindinis gamtinis objektas miesto centre, aplink kurį įprastai būna susitelkusios svarbiausios miesto funkcijos ir viešosios erdvės. Panevėžyje tai yra viena iš problematiškiausių zonų, kadangi didžioji dalis slėnio yra neurbanizuota ir apaugusi želdynais. Nors iš istorinės analizės matyti, jog kompleksų teritorijos Panevėžyje buvo intensyviai vystomos slėnio teritorijoje, tam tikrų metų jų augimas sustojo. Dėl šios priežasties ypatingai vidurinė senamiesčio dalis šiauriniame Nevėžio krante liko nesuformuota ir iki šiol neturi savo identiteto.

5 vertybė– pagrindiniai centro silueto formantai

Panevėžys silueto prasme nėra labai išraiškingas. Tolygiame siluete labiausiai išryškėja tik pagrindinės bendramiestinės dominantės – bažnyčios ir keletas aukštesnių kompleksų. Taigi, kompleksai yra esminės zonos, kurios bendrame miesto siluete formuoja centro vaizdą, o atsirandančios jų vertikalės atspindi kiekvieno centrinės dalies miestovaizdžio charakterį.

6 vertybė- pagrindinė viešųjų erdvių sistemos grandis

Kiekvienas kompleksas savo vidinėje struktūroje (kas labiau būdinga istoriniams kompleksams), tiek išorėje (kas būdinga sovietmečiu pastatytoms struktūroms) formuoja lokalias viešąsias erdves, kurios įsijungia į bendrą viešųjų erdvių sistemą. Kaip teigiama kultūros vertybių registre, viena iš svarbiausių vertybių Panevėžio senamiestyje yra atviros erdvės - išplatintos gatvių erdvės ties Respublikos g., Elektros g., Panevėžio senųjų kapinių, vad. Šv. apaštalo Petro ir Povilo parapijos kapinėmis, kompleksas, teritorijos R dalyje, Laisvės a. ir Nepriklausomybės. Būtent šiose vietose yra didžiausia kompleksų koncentracija.

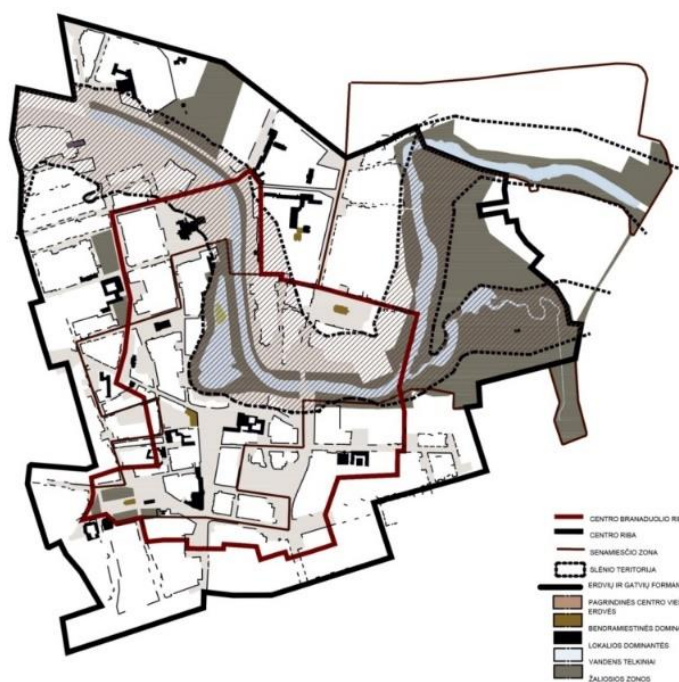
Kompleksų teritorijas, kurios siejasi ne tik su atskirų teritorinių vienetų reikšme, bet ir reikšmingumu visame urbanistiniame audinyje, svarbu apsaugoti ir taikyti ne tik nustatytus Kultūros paveldo apsaugos įstatymus, bet ir įvertinti vietos kontekstą ir šias išskirtas urbanistinio audinio vertybes. O formuojant naujas teritorijas atsižvelgti į šias vertybes nusistatant naujos struktūros funkciją, vietą, bei įtaką miesto senamiesčio ir viso centro teritorijos siluetai.

Panevėžio miestas šalies kontekste pasižymi savo kultūrine reikšme. Čia yra tiek istorinių, tiek modernistinių kultūrinių kompleksų ir statinių: teatrų, galerijų, besivystančių ar numatomų meno ir kino centrų, kurie yra žymūs visoje Lietuvoje (pvz. Miltinio dramos teatras arba KC Garsas, kuris taps Eidrigėvičiaus menų centru). Didžioji dauguma jų yra susitelkusi pietinėje Nevėžio pakrantėje, centro branduolyje. Trūkstantis ryšis yra juntamas tarp kultūrinių parkų ir juose esančių objektų, kaip pvz. Čerkeso sodyba Skaistakalnio parke, todėl numatoma kultūrinio gyvenimo vystymo strategija Panevėžyje galėtų ir toliau atsispindėti kompleksų teritorijose ir apsijungti į bendrą „kultūrinę“ sistemą.

2.8 PANEVĖŽIO URBANIZUOTO KRAŠTO VAIZDŽIO PLANINĖS ERDVINĖS STRUKTŪROS IŠSKYRIMAS IR APIBRĖŽIMAS

Viešųjų erdvių sistema ir žalioji infrastruktūra

Panevėžio centrinės dalies viešųjų erdvių sistema pasižymi nutūkstančiais ryšiais bei nesuformuotomis didelėmis erdvėmis upės slėnyje. Kaip vertybę galima išskirti išplatintas gatvių erdves bei erdves/ aikštes priešais svarbius kompleksus ar dominantes. Viešųjų erdvių sistema yra neaiški, nesuformuoti erdviniai kanalai dėl trūkstančių erdvių formantų ar nesuformuotų kvartalų grupių. Taip pat tai būdinga ir žaliajai infrastruktūrai. Ji yra fragmentiška. Svarbiausiai žalieji plotai – senvagė ir

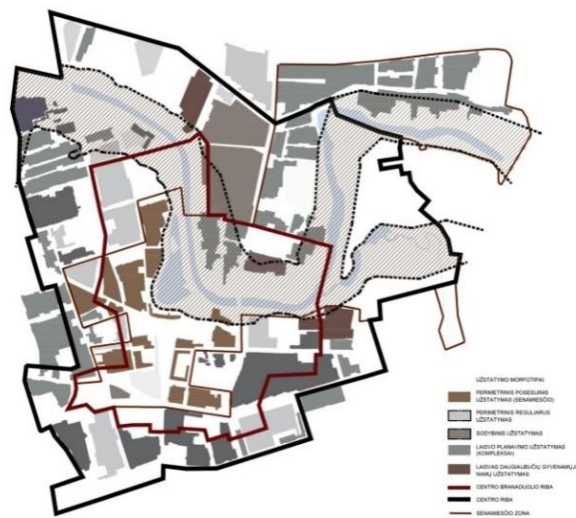

59 pav. Miesto centro viešųjų erdvių schema (sudaryta autorės)

Skaistakalnio parkas bei kiti skverai ir parkeliai nėra apjungti į bendrą sistemą, trūksta žaliųjų koridorių, bei žaliosios infrastruktūros elementų integracijos į kvartalų vidų. Nors ir pastebimas tam tikras dominančių tinklas ir jų išdėstymo sistema, šalia jų esančios fragmentiškos erdvės ir jų kanalai neapsijungia.

Užstatymo morfotipai

Iš trijų pusių upės apribota, senamiesčio dalis (Nikolajėvas) – problematiškiausia senamiesčio dalis morfologiniu požiūriu. Čia vyrauja skirtingų tipų užstatymas, trūksta ryšių su kitomis struktūromis, neaiškios kvartalų ribos. Tuo pasižymi ne tik ši senamiesčio dalis, bet ir visas centras. Labiausiai išsiskiria posesijinio senamiestinio užstatymo zonos pietinėje Nevėžio pakrantėje. Šioje dalyje aiškiausia kvartalų sistema, ir užstatymo tipai. Šiauriau būdingesnis reguliarus perimetrinis užstatymas ir laisvo užstatymo plotai upės slėnio šiaurinėje dalyje. Trečioje senamiesčio dalyje vyrauja sodybinis užstatymas, vietomis kvartalai „išbyrėję“, trūksta akcentų. Šioje schemoje labiausiai išryškėja slėnio urbanizacijos fragmentiškumas ir ryšių tarp abiejų krantų nebuvimas.

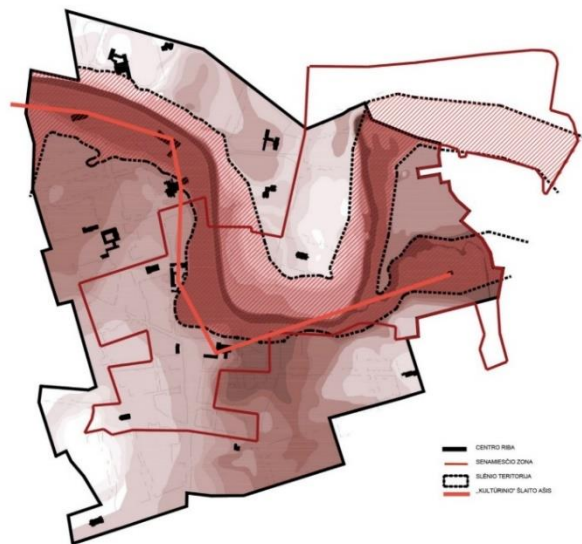

60 pav. Miesto centro užstatymo morfotipų schema (sudaryta autorės)

Dominančių/svarbiausių kompleksų išsidėstymo topografijoje schema

„KULTŪRINIO ŠLAITO“ identifikavimas

Miestu būdingas lygus nežymiai žemėjantis upės ir senvagės link reljefas. Istorinės/religinės dominantės išdėstytos aukščiausiuose centro taškuose, siekiant bendramiestinių dominančių ir vizualinių identiteto formantų reikšmės pabrėžtumo. Iš istorinės kompleksų raidos matyti, jog miesto centro įvaizdis dėl naujai susiformavusių kompleksų struktūrų labiausiai pradėjo keistis sovietmečiu (apie 1950m.) ir tai iš esmės pakeitė miesto įvaizdį. Tiek iš

61 pav. Miesto centro dominančių ir topografijos santykio schema (sudaryta autorės)

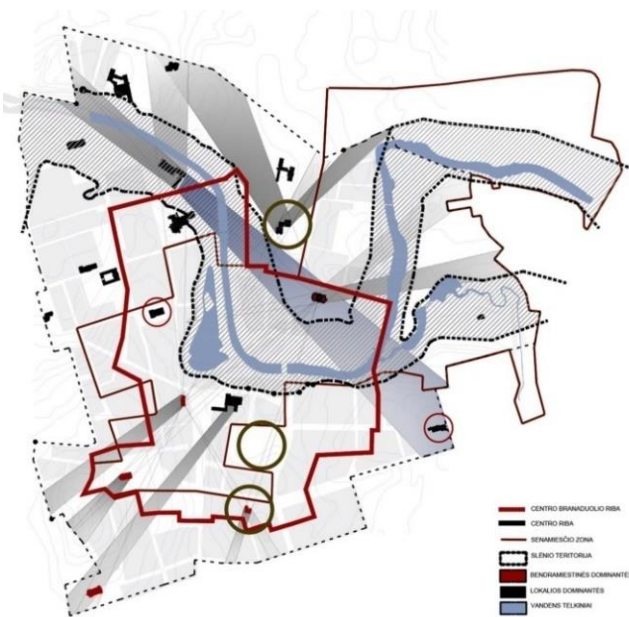
istorinės raidos, tiek iš kompleksų išsidėstymo topografijoje galima teigti, jog kompleksai pradėjo vystytis Nevėžio pietinėje pakrantėje ir Nevėžio slėnio teritorijoje tačiau tam tikru momentu tas vystymasis sustojo ir slėnio urbanizacija nebebuvo tęsiama. Tai viena iš priežasčių, kodėl tam tikros miesto centro struktūrinės dalys yra neaiškios ir neturi savo identiteto ir suponuoja mintį, kad

kompleksų teritorijas reikia vystyti slėnyje, bei formuoti istoriškai užmegztame slėnio šlaito pakraštyje. Taip pat iš istorinės kompleksų raidos analizės galima pastebėti, jog keletas kompleksų, kurie raidos eigoje nunyko šiuo metu formuotų aiškią kultūrinių kompleksų seką palei pietinę slėnio pusę ir suformuotų „kultūrinį“ šlaitą, kuris būtų atsigrežęs į priešais esančią Nevėžio pakrantę ir svarbiausią bendramiestinę dominantę – Petro ir Povilo bažnyčią.

2.9 PANEVĖŽIO UBANISTINIO KRAŠTOVAIZDŽIO VIZUALINIO IDENTITETO NUSTATYMAS IR APIBRĖŽIMAS

Vizualinių šešėlių zonos

Panevėžiui nėra būdingas aukštybinio užstatymo intensyvumas, yra keli pavieniai aukštesni statiniai, tarp jų galima išskirti ir Panevėžio bažnyčias, kurios yra pagrindinės bendramiestinės dominantės. Kadangi šių aukštesnių statinių koncentracija nėra didelė, esant miesto ar centro periferijoje sunku identifikuoti, kur yra miesto centras jo urbanistinio reljefo kontekste. Taigi, galima teigti jos miesto užstatymas aukščio prasme yra labai statiškas. Galbūt atsirandančios kelios aukštesnių statinių grupės, šalia jau

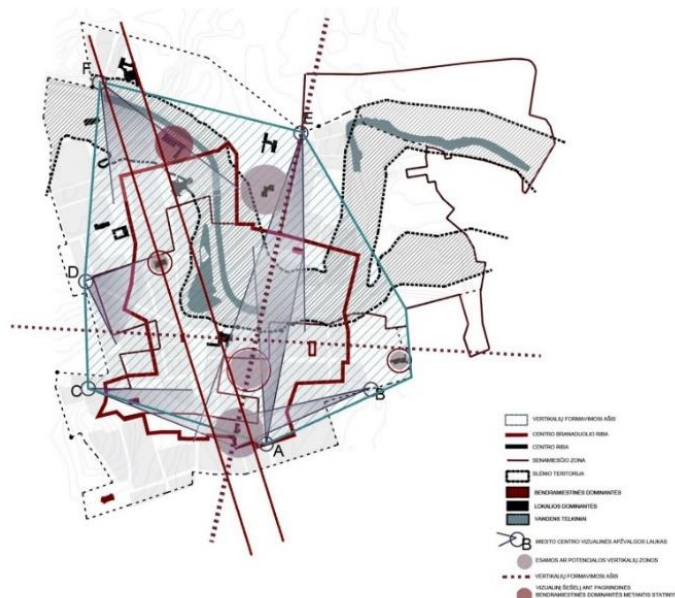

62 pav. Miesto centro vizualinių šešėlių schema (sudaryta autorės)

esamų aukštybinių statinių sustiprintų centro vizualinio identiteto zoną, tačiau svarbu atsižvelgti į esamas dominantes, ypač bendramiestines ir jas respektuoti, bei apžvelgti vizualinių šešėlių zonas ir vaizdo dominavimo zonas, kuriose toks užstatymas būtų nesėkmingas. Panevėžio centre vizualinių šešėlių zonos pagrinde dominuoja į išorę nuo miesto branduolio, į jas nepatenka svarbiausios miesto dominantės, tačiau esantis užstatymas pietinėje pakrantėje centro branduolio šiaurėje meta vizualinį šešėlį link Petro ir Povilo bažnyčios žvelgiant ir šiaurės vakarinės centro terasos šiauriniam krante. Todėl ši zona traktuojama kaip probleminė, kurioje turėtų būti reglamentuotas žemesnis užstatymas.

Vizualinės apsaugos ir aukštingumo įvertinimas miesto siluete

Panevėžio centre galima išskirti keletą taškų, kurie galėtų būti laikomi centro „vartais“. Būnant juose jau galima suvokti esant centrinėje miesto dalyje nebūtinai dėl matomų dominančių, bet ir dėl pasikeitusio užstatymo ar erdvinės sistemos, didesnio gyventojų srauto ar vyraujančios visuomeninės funkcijos. Šių miesto vartų apibrėžtą teritoriją galima identifikuoti kaip vizualiai jautrią zoną, kurioje svarbu atsižvelgti į esamas bendramiestines dominantes ir aukštesnio užstatymo galimybes. Schemoje išryškėja kelios

63 pav. Miesto centro vizualinės apsaugos ir aukštingumo vertinimo schema (sudaryta autorės)

esamų vertikalių formuojamos ašys ir miesto centro vizualinės apžvalgos laukai, kuriuose turėtų atsirasti išraiškingesni urbanistinio reljefo aukštybiniai akcentai.

Centro panoramos (Priedas Nr.2)

Kaip teigia profesorius A. Vyšniūnas „Įspūdingas miesto siluetas yra miesto klestėjimo rodiklis, bet lygiai taip pat gali būti ir urbanistinių procesų valdymo (arba nevaldymo) ženklas.“ Pagal VGTU Urbanistikos katedros mokslininkų sukurtą metodiką, pagal kurią galima nustatyti aukštingumą įvairiose miesto dalyse, reikalingas tam tikras parengiamasis etapas – 1) identifikuoti istoriškai susiklosčiusio vizualinio identiteto specifiką ir unikalumą, nutarti ar vertingas yra visas vaizdas, ar tik atskiri fragmentai ir turėti aiškią regyklą, t.y. masinės apžvalgos taškų sistemą su galimybe ją tobulinti. (Daunora et al. 2004).

Panevėžyje nėra daug aukštesnių reljefo taškų, nuo kurių atsivertų išraiškingos ir svarbios panoramos ir išryškėtų Panevėžio urbanistinio reljefo charakteris, taip pat sunku identifikuoti ir istoriškai susiklosčiusį miesto siluetą. Kultūros vertybių registre yra išskiriama panorama nuo Kranto gatvės į rytus ir šiaurės rytus, bei apžvalgos taškai nuo *Romantic* viešbučio aikštelės į pietus ir pietryčius, bei nuo pagrindinių tiltų jungiančių vakarinę ir rytinę Nevėžio pakrantes. Kitos svarbios panoramos atsiveria nuo vertikalių dominančių – Nevėžio viešbučio, ligoninės, daugiaaukščių miesto centrinėje dalyje ir bažnyčių varpinių. Todėl šiame darbe svarbu nurodyti taškus („apžvalgos taškų“ metodas), iš kurių matomas vaizdas neturėtų radikaliai keistis ir kuriose vietose galėtų atsirasti vertikalės, nuo kurių atsivertų vertingi vaizdai ir jos neniokotų centrinės dalies silueto ir vizualių

ryšių. Potencialiausia naujų vertikalių atsiradimo zona – turgaus teritorija – svarbus centrinės dalies miestovaizdis, nuo kurio atsiveria visas istorinio branduolio teritorija (Naujasis Panevėžys, Nikolajevas ir Senamiestis), tik svarbu atsižvelgti į Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vizualinio dominavimo zoną (Bučas, 2001) ir įvertinti vertikalės vietą, žvelgiant nuo miesto vartų ir centro vartų pietinėje miesto dalyje.

Formuojant siluetą ir vystant kompleksų teritorijas atsižvelgiama į bandramiestinių dominančių – bažnyčių vizualinio dominavimo teritorijas, bei nuo slėnio terasų ir pagrindinių gamtinių apžvalgos taškų atsiveriančius vizualinius koridorius ir akcentus. Stengiantis jų neužgožti pakrantės ribose įvedamos didžiausio aukštingumo ribos. Ten, kur tam tikro plano siluetas yra fragmentiškas formuojamas naujas užstatymas, stengiantis sukurti nuoseklų, Panevėžiui būdingą, bet ne itin dinamišką urbanistinio reljefo sluoksniškumą. Tam tikrose svarbesnių kompleksų teritorijose numatomos vertikalių grupės susiliejančius su siluete tolimesniuose planuose išryškėjančiomis pavienėmis vertikalėmis.

2.10 TERITORIJOS REGENERAVIMO MODELIS IR JO REGLAMENTAVIMAS

Teritorijos regeneravimo modelis sudarytas remiantis aukščiau aptartais Panevėžio centrinės dalies urbanistinės struktūros aspektais: viešųjų erdvių sistema, užstatymo morfotipais ir senamiesčiobei naujai nustatyto centro zonos struktūrinėmis dalimis, ir svarbiausiomis kompleksų teritorijomis. Jame išryškinami centrinės dalies miestovaizdžiai, kurie atspindi skirtingas centrinės dalies identiteto zonas, o jas atskiria per tų struktūrinių dalių ribas einantys svarbūs viešųjų erdvių traktai. Taip pat šiame reglamente svarbios pagrindinių istorinių bendramiestinių dominančių vizualinio dominavimo zonos, kuriose griežtai reglamentuojamas aukštesnių statinių nebuvimas. Taip pat išskiriama viso centro vizualinės apsaugos zona, kuri yra ribojama centro vartų – taškų, ties viešųjų erdvių traktais, kuriuose jau suvokiama centrinės dalies teritorija. Reglamente taip pat svarbus reljefas – t.y. kultūrinio šlaito riba ir jo zona – nuo išraiškingiausio reljefo peraukštėjimo – perėjimo į krantinę (arba žemutinę pietinės pakrantės terasą, i aplinkui esančius gretutinius kvartalus ir juose esančias kompleksų teritorijas.

Reglamente išryškinami miestovaizdžiai yra suskaidomi į smulkesnes zonas – kvartalų grupes, kurias sieja tokie patys užstatymo morfotipai ir aukštingumas. Pateikiami miestovaizdžiai ir jų kvartalų grupių reglamentavimas(64 pav.):

1) Istorinio branduolio teritorija (Naujasis Panevėžys):

A – harmonizuojama istorinio branduolio teritorija, saugomas/formuojamas 3-5 aukštų perimetrinis užstatymas (Alt. +20-25 m)

B – regeneruojama istorinio branduolio teritorija, formuojama kompleksų zona su aukštesniu už foninį užstatymu ties stoties kompleksu (Alt.+25-30 m), formuojamas perimetras palei Basanavičiaus g.

C-rekonstruojami / regeneruojami kvartalai formuojant 2-4 aukštų perimetrinį užstatymą (atsižvelgiant į centro prieigose esantį užstatymo aukštingumą) ir kvartalų viduje bei paralelinėse gatvių ribose formuojant žemesnį 1-3 aukštų naujos tipologijos gyvenamųjų namų užstatymą su dvibučiais ir 3 aukštų gyvenamaisiais namais.

2) Istorinė miesto dalis dešiniajame Nevėžio krante – Nikolajevas

A –rekonstruojama zona pratęsiant rekreacinės paskirties kompleksų teritorijas ir gyvenamųjų namų kompleksus į pietus pagal 2b ir formuojant foninį užstatymą bei respektuojant pagrindinę miestovaizdžio ir bendramiestinę dominantę – Šv. Petro ir Povilo bažnyčią (Alt. +20-22m). Griežtai ribojama daugiaaukščių pastatų statyba dėl bažnyčios vizualinio dominavimo zonos

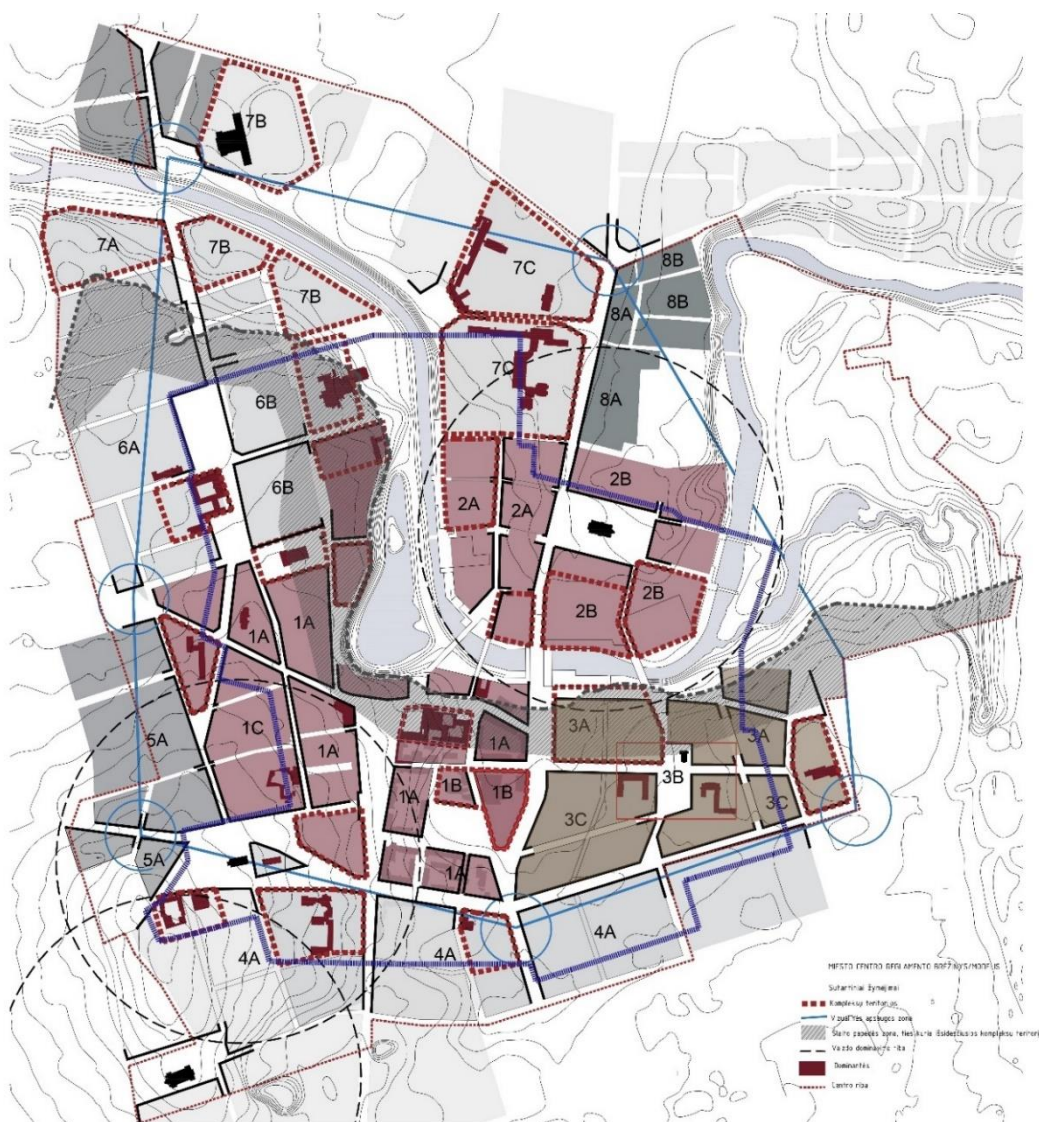
B - regeneruojama teritorija formuojant foninį 2-4 aukštų užstatymą ir integruojant bei modernizuojant sporto kompleksų zoną į bendrą viešųjų erdvių sistemą bei rekonstruojant gyvenamuosius kvartalus ir upės pakrantėje formuojant aukštos architektūrinės kokybės gyvenamų namų kompleksą su vizualinių ryšių kanalais ir kvartalo viduje numatomais žemesniais 1-3 aukštų naujos tipologijos gyvenamaisiais namais ir mišrios funkcijos statiniu.

3) Turgaus teritorija

A - Rekonstruojama teritorija, kaip mišri daugiafunkcė zona su gyvenamosiomis zonomis integruojant naujos tipologijos 1-3 aukštų gyvenamuosius namus ir pratęsiant turgaus kompleksą ir istoriškai nuykusių kompleksų zoną formuojant daugiafunkcio komplekso erdvę su prieigomis prie krantinės ir žaliųjų erdvių integracija. (Alt.+8-25 m).

B – Regeneruojama turgaus komplekso zona (Alt. +20 m). Potenciali zona naujai vertikalei (Alt. + 35m.).

C- Regeneruojamas esamas užstatymas, išsaugoma gyvenamoji funkcija (Alt. +20-25m) Formuojamas perimetras palei Ukmergės g.

64 pav. Panevėžio centrinės dalies vystymo modelis (sudaryta autorės)

4) Pietinė centro dalis

A – Regeneruojama daugiabučių kvartalų teritorija, integruojamos kiemų erdvės į bendrą viešųjų erdvių sistemą, aukštinamas užstatymas ir formuojamas perimetras šalia Basanavičiaus ir Vilniaus g. sankirtos formuojant centro vartus. (Alt. + 35m)

5) Naujojo centro branduolio dalis

A – Regeneruojama mišraus užstatymo teritorija išsaugant kultūros vertybių objektus ir modernizuojant likusią teritoriją (Alt +16 m), respektuojant Šv. Trejybės bažnyčią ir atveriant vizualinius ryšius nuo vakarinės miesto pusės į miesto branduolį. Palei Klaipėdos – Vilniaus g., stiprinamas perimetras (Alt. + 20m).

6) Sodybinio užstatymo teritorijos naujojo centro zonoje

A - Išsaugomas ir harmonizuojamas perimetrinis užstatymas prie Respublikos g. ir sodybinis užstatymas kvartalų viduje. (Alt. +15 m).

B-Išsaugomas ir harmonizuojamas perimetrinis užstatymas (Alt. +20-25m.) Stiprinamas perimetras palei Kranto g.

7) Kompleksų teritorijos

A – Regeneruojama kompleksų teritorija gerinant kvartalo erdvinę kokybę, išsaugojant ir atkuriant istorinius bruožus (Alt. +30 m., palei Respublikos g. +15 - 20 m.)

B- Naujai formuojamos/ rekonstruojamos kompleksų teritorijos, atsižvelgiant į vizualinių šešėlių zonas ir vietomis mažinant užstatymo aukštį iki 16 m. Nevėžio pakrantėje. Maksimali altitudė palei gatvės perimetrą +25 m.

C – Regeneruojamos kompleksų teritorijos gerinant kvartalų erdvinę kokybę ir juos modernizuojant bei papildant (Alt. +30 m)

8) Sodybinio užstatymo/ miesto vilų zona

A - Regeneruojamos sodybinių gyvenamųjų kvartalų teritorijos palei Smėlynės g. formuojant perimetrą (alt. +16 m) ir išsaugojant sodybinį užstatymą kvartalų viduje.

B – išsaugojamas sodybinis/ vilų užstatymas.

2.11 SKYRIAUS APIBENDRINIMAI

1. Išanalizavus Panevėžio bendramiestinę padėtį išryškėja trys pagrindinės Panevėžio miesto problemos – nuoseklus gyventojų senėjimas, miesto plėtra ir plėtros strategijų tikslai sutelkti į vakarus smukdo miesto centro svarbą ir gyventojų tankumo zonos mieste pasiskirsčiusios miesto centro periferijoje ir kituose aplinkiniuose mikrorajonuose, o ne miesto centre. Tai lemia mišraus besitraukiančio miesto procesą.
2. Miesto bendrojo plano sprendiniai nėra orientuoti į šias problemas, priešingai – centrinės miesto dalies plėtrai skiriama labai mažai dėmesio, skatinamas miesto vystymas į vakarus, bei žaliųjų ir transporto infrastruktūrų gerinimas, kas suponuoja, jog Panevėžio centrinės dalies reikšmė toliau smuks. Būtent dėl šios priežasties nagrinėjame A. Vyšniūno Panevėžio miesto centro plėtros alternatyvų tyrime pabrėžiamas kritiškas požiūris į teisinius Panevėžio miesto teritorijų plėtros dokumentus ir akcentuojamas urbanistinės struktūros gerinimas pagal naujas architektūrinės-urbanistinės plėtros vizijas.
3. Išnagrinėjus Panevėžio istorinę raidą, galima daryti išvadą, jog miesto centrą sudaro trys pagrindinės miesto dalys, kurios yra atskirtos upės ir morfologiškai skirtingų struktūrų. Kvartalų ir viešųjų erdvių sistema nėra aiški, sunku suvokti miestovaizdžius ir jų charakterį, o nuo to kenčia miesto identitetas. Tačiau, kaip vienas esminių raidos etapų aspektų yra kompleksų teritorijų vystymas palei Nevėžio upės slėnio šlaitą, kuris analizėje identifikuojamas, kaip

„kultūrinis šlaitas“, kadangi kompleksų teritorijos pradėjusios formotis šioje zonoje iš esmės pakeitė Panevėžio miesto veidą iš kaimo urbanistinio kraštovaizdžio į miesto kraštovaizdį.

4. Taip pat svarbus šio skyriaus analizės aspektas – naujų centro ribų ir centro branduolio nustatymas. Pagal išnagrinėjus Panevėžio statistinius duomenis ir juos palyginus su pirmame skyriuje pateikiamais besitraukiančių miestų vykdančių kompaktiško miesto plėtrą duomenimis, Panevėžio miesto centras yra žymiai per didelis, o jo gyventojų tankumas ir funkcijų koncentracija jame ryškiai per maža.
5. Suformuotas naujai pritaikytose miesto ribose modelis parodo aiškias miestovaizdžių teritorijas, kurios turi savą arba formuotiną identitetą, jose išryškėjančias kompleksų zonas, atskleidžiančias pačių miestovaizdžių charakterį bei įsijungimą į viešųjų erdvių sistemą.

Taigi, pasitelkus pirmajame skyriuje išryškėjančią kompaktiško miesto strategiją ir ją apjungus su svarbiausiais kartiniais Panevėžio miesto centro identitetą formuojančiais dariniais – kultūriniu šlaitu ir jame išsidėsčiusiomis kompleksų teritorijomis, toliau bus formuojama Panevėžio miesto plėtros koncepcija.

3. EKSPERIMENTINĖ – PROJEKTINĖ DALIS

3.1 PANEVĖŽIO MIESTO CENTRINĖS DALIES KOMPAKTIŠKOS PLĖTROS ALTERNATYVOS IR JŲ VERTINIMAS

Pagal centro branduolio padėtį ir reikšmę esančių ir numatomų kompleksų atžvilgiu bei kompaktiško miesto principus galima išskirti 3 Panevėžio miesto plėtros alternatyvas:

1 alternatyva

Nustačius naujas miesto ribas ir centrinės dalies branduolį, identifikuojamos už branduolio ribų likusios teritorijos, jų svarba ir plėtros reikalingumas. Ši alternatyva paremta ryšių sistema tarp miesto branduolio periferijoje

esančių didesnių kompleksų teritorijų ir miesto branduolio viešųjų erdvių sistemos, taip plečiant miesto branduolį ir priartinant centro periferinę zoną prie aktyviausios centro teritorijos funkcinė prasme. Pagrindinis šios alternatyvos trūkumas – kompaktiškos plėtros neįgyvendinimas, nes toks kelias gali privesti, prie per didelės miesto centro periferijos plėtros, nesikoncentruojant į pačio branduolio centrą, tačiau tokia alternatyva būtų sukuriama trūkstami ryšiai tarp Nevėžio pakrančių ir didžiausių kompleksų struktūrų bei formuojamas centrinės miesto dalies pakraštys, kuris, kaip buvo minėta centrinės dalies apžvalgoje yra sunkiai suvokiamas, kaip urbanistinio audinio dalis ir yra ne palapsniui pereinanti jungtis tarp miesto centro ir likusio miesto, bet priešingai – formuoja ribą.

2 alternatyva

Koncentruojamasi į kompleksų teritorijas esančias miesto centro branduolyje. Toliau plečiant kultūrinio „šlaito“ idėją ir vystant, bei rekonstruojant esamas kompleksų teritorijas ir sukuriant ryšius tarp jų. Pagrindinis minusas – prarandamas ryšys su centro periferija –

65 pav. 1 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės)

66 pav. 2 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės)

galima per didelę funkcinę atskirtis, taip pat nuošaly paliekant centro prieigas. Pagrindinis plusas – vystoma kompaktiška centro plėtra, stengiantis atkurti istoriškai svarbias struktūras ir naujus ryšius tarp miesto branduolio svarbiausių kompleksų struktūrų.

3 alternatyva

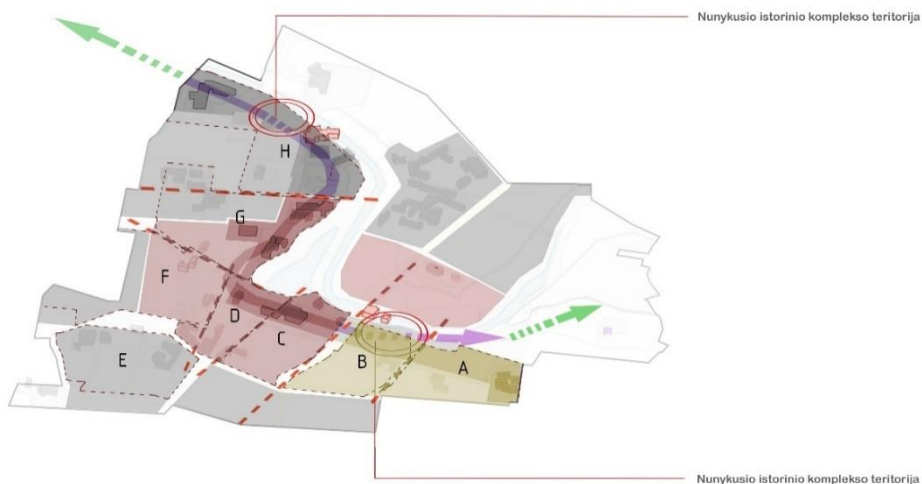
Mišrus modelis koncentruotas į miesto branduolio teritorijoje esančių ir nunykusių, bei naujai formuojamų kompleksų plėtrą, bet ir kuriant ryšius per naujai formuojamus ir pabrėžiamus senus viešųjų erdvių kanalus su labiausiai dominuojančiomis kompleksų teritorijomis centro periferijoje ir vystant centrinės dalies prieigų teritorijas probleminėse zonose.

67 pav. .2 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės)

3.2 MIESTO CENTRINĖS DALIES KONCEPCIJA (Priedas Nr.3)

Koncepcija, kaip ir buvo minėta 2 skyriaus išvadose, formuojama atsižvelgiant į du pagrindinius aspektus – kompaktiškumą, kuris atsiskleidžia per centrinės dalies tankinimą ir gyvenamųjų teritorijų tipologijos paįvairinimą bei tų gyvenamųjų teritorijų integravimą miesto centro branduolio struktūroje tarp daugiafunkčių kompleksų (2) ir pačios centrinės dalies identiteto formantų išryškinimą ir stiprinimą – kompleksų teritorijas ir jų išsidėstymą kultūriniame šlaite bei per viešųjų erdvių sistemą (1) (žiūr. Priedas Nr.2)Toliau bus aptariami šie 2 aspektai ir kaip jie pasireiškia

68 pav. centrinės dalies miestovaizdžių, jų dalių ir kultūrinio šlaito išsidėstymo schema (sudaryta autorės)

Panevėžio miesto centro branduolio vystymo koncepcijoje.

1. Pasirinkta 3 centro branduolio vystymo kompleksų atžvilgiu alternatyva. Centrinės dalies koncepcija paremta ne tik kompleksų vystymu slėnio teritorijoje pratęsiant „kultūrinį“ šlaitą, bet ir sukuriant ryšius su kita slėnio puse pabrėžiant šiaurės-pietų kryptimis einančius ir naujai formuojamus erdvinius traktus, kurie yra ties skirtingų miestovaizdžių ar morfologinių struktūrų ribomis ir atskiria skirtingą urbanistinį charakterį turinčių struktūrų ruožus, kurių „epicentru“ ir miestovaizdžių identiteto svarbiausiais simboliais tampa kompleksų teritorijos kultūriniame šlaite apjungiančios tiek išryškinamus skirtingus centrinės dalies miestovaizdžius, tiek skirtingus erdvinius kanalus. Iš viso išryškinami 4 pagrindiniai urbanistinių viešųjų erdvių kanalai (70 pav.):

- Respublikos-Šventosios Trejybės bažnyčios ašis – šis erdvinis kanalas iš esmės atskiria Panevėžio miesto istorinį branduolį nuo vėliau susiformavusių struktūrų, identifikuojamų, kaip miesto centro periferinė zona, kurioje daugiausiai vyrauja sodybinis užstatymas;
- Kultūrinė Laisvės aikštės ir Kranto g. ašis – istorinis traktas einantis per istorinės miesto dalies centrą ir apjungiantis visus pagrindinius istorinius ir svarbiausias miesto raidos eigoje suformuotas kompleksų teritorijas;
- Stoties-ligoninės ašis - iš dalies naujai formuojama ir išryškinama ašis. Šios ašies užuominos istorinėje schemose ir dabartinėje esamoje situacijoje labiausiai išryškėja šiaurinėje centrinės dalies pusėje – dešiniajame Nevėžio krante ir nutrūkta ties upe, kur ryškiai matomas erdvinio ryšio trūkumas su stoties kompleksu ir toliau į pietus einančiomis struktūromis (miesto vartų kompleksu);
- Rygos kelias (Smėlynės ir Basanavičiaus g. ašis) – viena seniausių ir svarbiausių miesto kompozicinių ašių, labiausiai atskleidžiančių Panevėžio miesto centro vaizdą ir apjungiančių naujai formuojamus ir buvusioje istoriškai nunykusioje kompleksų zonoje esančius kompleksus;
- Turgaus – Šv. Petro ir Povilo ašis- ši ašis yra naujai formuojama ir pabrėžiama kaip jungtis tarp bažnyčios ir turgaus bei rytinėje centro pusėje esančios ribos tarp centro ir miesto periferijos.

Svarbus rytų – vakarų kryptimi einantis viešųjų erdvių sistemos traktas „žaliasis koridorius“ einantis palei kultūrinio šlaito žemutinę terasą ir vakaruose susijungiantis su miesto parku, o rytuose su Skaistakalnio parku bei, žinoma, apjungiantis visas pagrindines žaliasias zonas miesto branduolio dalyje.

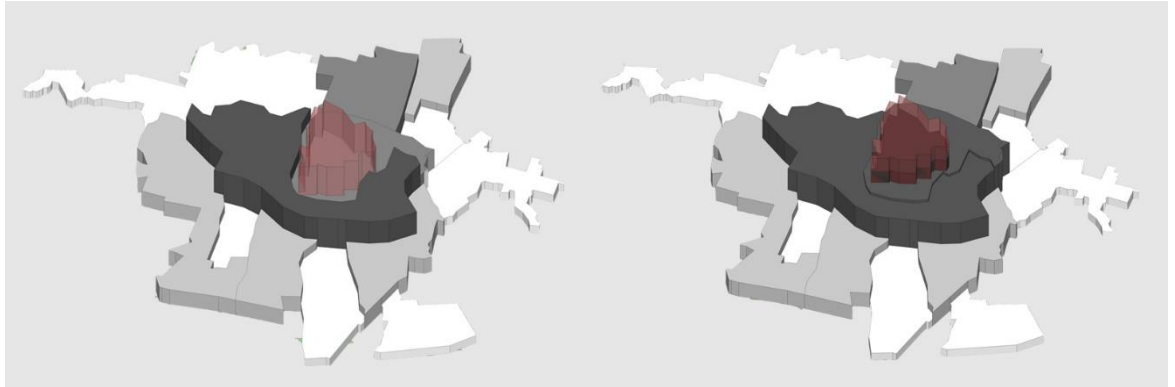

69 pav. centrinės dalies koncepcijos modelis (sudaryta autorės)

2. Visų pirma miesto centrinės dalies kompaktiškumas turi atsiskleisti per gyventojų tankumo, užstatymo intensyvumo ir funkcijų koncentracijos didinimą. Šiuo metu Panevėžyje gyventojų tankumas centrinėje dalyje vidutiniškai siekia 2500 -3000 gyv./km², kai kituose nagrinėtuose Europos miestuose šie skaičiai vyrauja nuo 4500-6000 gyv./km² ir daugiau. (70 Pav.) Taip pat Panevėžio centras nėra tankiausiai gyvenama teritorija mieste, o tai, kaip anksčiau buvo minėta, formuoja „spurgos“ efekto paveiktą besitraukiančio centro modelį. Koncepcijoje formuojamų kvartalų ir tobulinamų užstatymo morfotipų tikslas centro struktūroje integruoti kuo daugiau įvairios tipologijos gyvenamųjų namų tobulinant Panevėžio miesto gyvenamųjų

namų transekto modelį pagal nagrinėtus analogus (71 pav.). Tai skatintų būsto pasiūlą ir įsimaišius į bendrą centrinės dalies struktūrą ir kompleksų teritorijas, tokios zonos padėtų formuoti mobilų ir kompaktišką miesto modelį. Ypatingai koncepcijoje svarbu išnaudoti esamas apleistas ir nevystomas teritorijas šalia upės, pabrėžiant būtent pirmoje dalyje formuojamus erdvinius kanalus ir slėnio svarbą centrinėje zonoje, taip parodant esamų erdvių išnaudojimo galimybes ir naudą vystyti centro teritoriją, o ne toliau nekryptingai vystyti ir plėsti miestą į vakarus.

Pagrindinės gyvenamųjų teritorijų plėtros zonos numatomos centrinės dalies vakarinės pusės,

70 pav. Panevėžio miesto gyventojų tankumo modeliai – kairėje- esama situacija, dešinėje padidinto gyventojų tankumo centre modelis (sudaryta autorės)

71 pav. Panevėžio ir nagrinėtų miestų analogų gyvenamųjų namų transekto modeliai (sudaryta autorės)

šiaurinėje Nevėžio centro pakrantės dalyje ir turgaus miestovaizdžio zonoje, kultūriniame šlaite.

Mobilumas ir kompaktiškumas taip pat pasireiškia ir per daigafunkcių kompleksų vystymą, kurie apjungti su gyvenamosiomis teritorijomis centre ir ypatingai kultūrinio šlaito zonoje formuoja dinamišką ir kintantį slėnio vaizdą, kuris tarp stambesnį struktūrų įterpiančias mažesnes formuoja vizualinius ryšius ir kanalus su šiaurine Nevėžio pakrante.

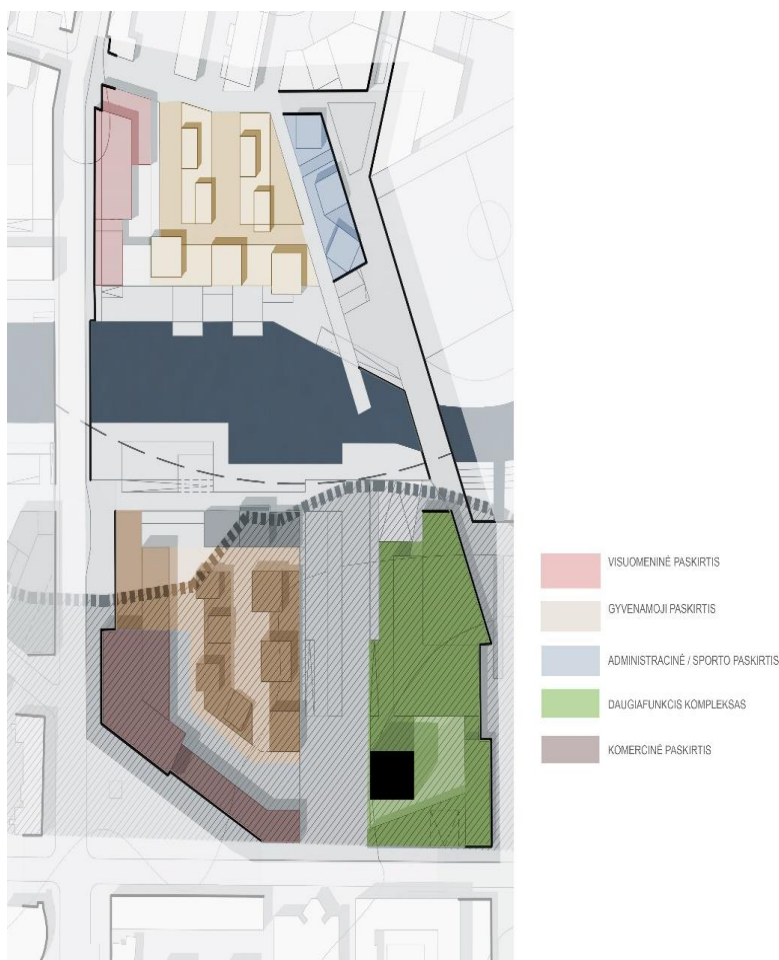
3.3 DETALIZUOJAMOS TERITORIJOS PARINKIMAS IR PAGRINDINĖ IDĖJA

Detalizuojama teritorija yra vienoje iš pagrindinių „prarastų“ erdvių zonoje - turgaus miestovaizdžio dalyje, kultūriniame šlaite. Ši teritorija parinkta pagal keletą pagrindinių kriterijų:

- 1) Detalizuojama teritorija yra nurykusio komplekso zonoje ;
- 2) Detalizuojama teritorija apima svarbaus istorinio trakto dalį (Ukmergės g.);
- 3) Detalizuojama teritorija apjungia abu Nevėžio krantus ir atskiras centro branduolio dalis formuodamos „naują centrą“;
- 4) Detalizuojam teritorija yra kultūrinio šlaito tása;
- 5) Detalizuojama teritorija yra ant vienos svarbiausių miesto kompozicinių ašių –

Smėlynės/Basanavičiaus g. – Rygos kelio.

6) Teritorija yra tarp dviejų koncepcijoje pabrėžiamų ir formuojamų viešųjų erdvių kanalų;

Detalizuojamą teritoriją (73 pav.) galima suskaidyti į 3 pagrindinius segmentus – daigabučių gyvenamųjų namų kompleksą su visuomeninės paskirties pastatu šiaurinėje pakrantėje, zona pietinėje pusėje palei Rygos kelią – mišri komercinės ir gyvenamosios paskirties teritorija ir daigafunkcio komplekso zoną palei turgaus ir Šv. Petro ir Povilo bažnyčios erdvinį kanalą.

72 pav. detalizuojamos teritorijos funkcinių zonų išdėstymo schema

Detalizuojamoje teritorijoje stengiamasi atskleisti pagrindinius koncepcijos bruožus – užstatymo intensyvumą, gyvenamųjų namų įvairovę, kultūrinio šlaito tąsą ir erdvių kanalų svarbą.

5. Detalizuojama zona šalia Rygos kelio ir istorinio trakto – Ukmergės g. sankirtos formuojama kvartalo išorę palei šias gatves vystant perimetru, pastatuose pritaikant visuomeninę ir komercinę paskirtį bei socialinių būstų zoną o kvartalo viduje numatant mažaaukščius vienbučius – dvibučius blokuotus gyvenamuosius namus. Palei formuojamą viešąją erdvę skiriančią šį kvartalą nuo daugiafunkcio pastato projektuojami 2 -4 aukštų gyvenamieji daugiabučiai, atveriant vaizdus į Nevėžio upę ir krantinę, bei kitą Nevėžio upės krantą. Šiaurinėje kvartalo dalyje projektuojamas tarsi iš kvartalo vidinės viešųjų erdvių sistemos iškylantis mažaaukštis pastatas, neužstojantis gyvenamiesiems namams ir komerciniam centrui vizualinių ryšių. Šiaurinėje zonoje pirmuosiuose aukštuose numatomos kavinės patalpos su terasomis į krantinę.

Komercinis centras palei viešųjų erdvių sankirtą projektuojamas 4 aukštų su antstatu ir išėjimu į terasą ant stogo. Tai svarbus funkcinis vienetas Ukmergės g. komercine paskirtimi pasižyminčioje ašyje. Buvusio prekybos centro patalpos perkeliamos į šį pastatą, kuris projektuojamas ne tik kaip savarankiškas architektūros objektas, bet ir kaip viešųjų ir žaliųjų erdvių sistemos grandis. Nors pastatas formuojamas perimetru palei gatvę, jame numatomi pirmojo ir antrojo aukšto lygiuose formuojami praėjimai į kvartalo vidų. Pastato architektūrinė išraiška stengiamasi nenurungti toliau esamo daugiafunkcio komplekso svarbos, tačiau pastatas yra svarbioje viešųjų erdvių sistemos vietoje, todėl yra išskiriamas masyvesniu tūriu, stambiomis kolonadomis fasado išorėje, skaidriomis atitvaromis ir konsolėmis virš įėjimų pirmajame aukšte, bei erdvių sistemos pačioje pastato viduje, bei apžvalgos zona ant stogo. Šiaurinė pastato dalis – gyvenamojo, numatoma socialiniams būstams. Pirmame aukšte projektuojat kavinę. Patekimas į šiuos būstus yra iš kvartalo vidaus, o palei vakarinę pusę eina pandusas vedantis iki komercinio centro ir sukuriantis viešosios erdvės palei Basanavičiaus g. aukščių dinamiką. Ši erdvė užsibaigia trikampių skveru priešais komercinio centro įėjimą, formuojant įvairių lygių žaliaja erdvę su skulptūrų ir pasisėdėjimo vietomis.

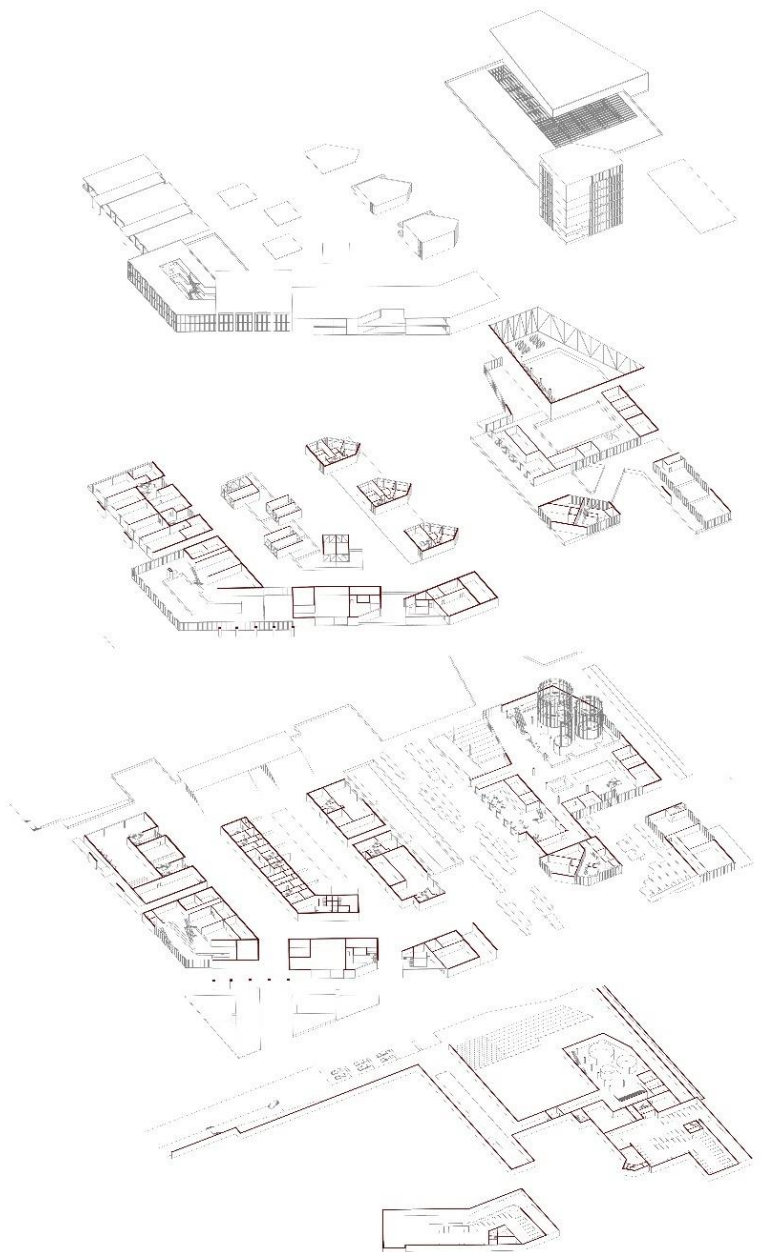
Gyvenamųjų namų blokas ties rytine puse projektuojamas pirmuose aukštuose numatant komercines patalpas palei vandens kanalą, o nuo 2 aukšto projektuojant butus. Šis pastatas projektuojamas persilinkimo ir laiptų principu kuo įmanoma geriau atveriant vaizdus į krantą. Iš viso pasatą sudaro 3 atskiri tūriais besiskiriantys savo aukštingumu. Jiems būdinga asimetrinė plano forma ir skaidrios atitvaros šiaurinėse pusėse. Kiekviena aukšte numatoma po 2 butus su didelėmis terasomis. Žemesnių gyvenamųjų pastatų erdvės ties įėjimais į rytinį daugiabučių gyvenamųjų namų korpusą ir mažaaukščių namų kiemus formuojamos uždaros ir lokalios, o bendra viešoji erdvė numatoma tarp socialinio būsto ir gyvenamųjų namų zonos iki upės.

2. Daugiafunkcis kompleksas rytinėje detalizuojamos zonos pusėje ties turgaus ir Šv. Petro ir Povilo bažnyčios viešųjų erdvių kanalu susideda iš trijų pagrindinių korpusų – galerijos bibliotekos pastatu su amfiteatru, daugiaaukščiu administracinės/ gyvenamosios paskirties centru ir komerciniu mažaaukščiu tūriu. Visi šie korpusai pirmajame lygyje apjungiami viešosiomis erdvėmis, o antrajame terasomis. Pagrindiniame tūryje – galerijos/bibliotekos zonoje projektuojamas didelis holas, kurio erdvė nuo bibliotekos/ galerijos salės atskiriama žaliu pleištu, tai išryškėja ir tūrinėje išraiškoje, kadangi, šioje zonoje stoge projektuojamas skaidrus ruožas. Pagrindinis šio pastato elementas – asimetriškas ir aukštėjantis į kranto pusę galerijos tūris. Galerija yra integruojama bibliotekos erdvėje formuojant pusiau uždarus, pusiau skaidrius cilindrus, į kuriuos įėjus ir lipant aukštyn eksponuojami meno kūriniai. Bibliotekos zona prasideda -1 lygyje, į ją patenkama nuo pirmo aukšto lygio leidžiantis dideliais laiptais žemyn. Palei šio tūrio šiaurės vakarų išorines sienas, visuose aukštuose projektuojamos bibliotekos erdvės, o pagrindinė bibliotekos erdvė paliekama atvira ir eina per visus šio tūrio lygmenis. Pietvakarinėje šio korpuso dalyje projektuojama per du aukštus einanti kavinė. Pirmame šio korpuso aukšte taip pat numatomos kelios komercinės patalpos, rūbinė ir sanitariniai mazgai o antrame – pastato administracija. Šio korpuso šiaurės vakarinėje pusėje, nuo žemiausio krantinės lygmens iki antrojo pastato aukšto projektuojamas amfiteatras. Pusė jo yra dengta stogu ir gali būti lengvai transformuojamas į uždarą pastato dalį suformuojant auditoriją konferencijoms ir kitiems renginiams, jei atsirastų poreikis.

Antrasis korpusas – daugiaaukštis administracinis/ gyvenamasis pastatas projektuojamas pagal reglamentą numatytoje potencialiausioje daugiaaukščių pastatų zonoje centro teritorijoje, kadangi nuo jo, viršutinio aukšto terasoje apžvelgiamos visos miesto istorinės dalys, o žvelgiant į jį nuo istorinio branduolio vakarinėje centro pusėje, jis susiniveliuoja su fone matomais daugiaaukščiais gyvenamaisiais namais Panevėžio pietrytinėje dalyje ir neigiamos įtakos nuo svarbiausių miesto ir miesto centro taškų ir vartų siluetui neturi, priešingai - formuoja naujojo centro bendramiestinę dominantę ir miesto centro siluetui suteikia daugiau dinamikos būtent šioje turgaus teritorijos miestovaizdžio zonoje bei pabrėžia svarbaus istorinio trakto – tapusio pagrindine komercine ašimi Panevėžio centre ženklų. Taip pat šis statinys nemeta vizualinių šešėlių į kitas svarbias miesto daugiaaukštes dominantes, žvelgiant nuo svarbių panoramoms ir

siluetu taškų. Pastato planinė forma – asimetriška, tačiau žvelgiant iš toliau išryškėja, kaip stačiakampio, kangi vietomis kylant į pastato viršų kai kurie kampai yra „nukertami“, o kai kur iškišamos didelės lauko terasos, siekiant didesnio skaidrumo ir matomumo. Pastato fasadai – skaidrių atitvarų. Pirmuose pastato aukštuose numatomos administracinės patalpos – biurai, o kylant į viršų nuo 5 aukšto projektuojami butai.

Trečiasis korpusas skirtas komercijai. Jis taip pat sujungiamas su „žaliuoju“ amfiteatru kvartalo pietinėje pusėje, kuris tarsi išlaiko gatvės užstatymo liniją. Po „žaliuoju“ amfiteatru požeminiame lygyje per Ukmergės g. formuojama požeminė perėja tuo turgaus

komplekso iki naujai 73 pav. Detalizuojamos teritorijos aukštų aksonometriniai planai (sudaryta autorės) projektuojamo daugiafunkcio komplekso.

Taip pat visi šie korpusai -1 lygyje apjungiami požemine automobilių stovėjimo aikšte, iš kuriuos formuojami išėjimai į visus komplekso korpusus. Taip pat šiame aukšte numatomos techninės patalpos, sandėliavimo zona ir buitiniai privažiavimai aptarnavimui.

Svarbus šios detalizacijos pusės pietiniame Nevėžio krante aspektas – viešųjų ir žaliųjų erdvių integracija. Šioje zonoje numatoma promenada nuo Ukmergės gatvės iki krantinės tarp dviejų pagrindinių detalizacijos kvartalų formuojant pusiau žalią viešąją zoną, kurioje taip pat projektuojamas vandens kanalas, prie kurio galima prieiti skirtingais lygiais. Ši promenada užsibaigia amfiteatru į apatinę krantinės terasą bei apžvalgos aikštelę pirmame lygyje. Krantinės apatinėje terasoje pastatai neprojektuojami, kadangi Nevėžio upė tam tikrais metų laikais

patvinsta ir apsemia perforuotą žemesnio lygio krantinę, tačiau siekiant suformuoti gyventojų prieinamumą prie upės skirtingais lygiais ir sąlyčiais, čia numatomos pasivaikščiojimo ir pasiplaukiojimo valtimis zonos.

- 3. Gyvenamųjų namų ir visuomeninės paskirties kompleksas šiaurinėje Nevėžio pakrantėje** numatomas iš 5 pagrindinių tūrų išsidėsčiusių kvartale. Pirmasis tūris einantis palei Rygos kelią, numatomas kaip visuomeninės/socialinės paskirties pastatas. Kvartalo viduje projektuojami blokuoti dvibučiai su lokaliomis privačiomis erdvėmis, o pakrantės šlaito zona užsibaigia daugiabučių kompleksu, kurį sudaro trys pagrindiniai tūriai, tarp kurių esančiuose tarpuose atveriami vizualiniai ryšiai nuo kvartalo viduje esančių struktūrų į krantinę. Pastatas palei turgaus – bažnyčios erdvinį kanalą projektuojamas, kaip administracinė sporto komplekso dalis esamame miestovaizdyje. Nuo jo atsiveria vaizdai tiek į senamiestį, tiek į sporto komplekso stadioną ir Skaistakalnio parką, tiek į daugiafunkcį kompleksą priešingoje upės pusėje. Krantinės zona šioje teritorijoje numatoma trijų lygių – nuo beveik natūralios – gamtinės iki antropogeniškai suformuotos palei Rygos kelio ašį. Perėjimas tarp šių struktūrų – ant natūralaus reljefo formuojamos terasos nuo daugiabučių gyvenamųjų namų korpuso.

3.4 SKYRIAUS APIBENDRINIMAI

1. Nagrinėjant Panevėžio miesto naujai nustatyto centro plėtros potencialą, siūlomos trys pagrindinės vystymo alternatyvas. Visos jos turi sąryšį su miesto branduolio ir kompleksų teritorijų įsisavinimu ir ryšių tarp jų formavimu. Pirmuoju atveju pasiūlyta formuoti ryšius su stambesnėmis struktūromis centro branduolio periferijoje, antruoju – koncentruotis į kompleksų teritorijas esančias miesto centro branduolyje, trečia – kompleksų vystymu slėnio teritorijoje pratęsiant kultūrinį šlaitą.
2. Miesto modelio ir plėtros koncepcijos pagrindas paremtas dviem pagrindiniais aspektais – kompaktiško miesto centro vystymo principais ir miesto identiteto formantų išryškinimu. Siūlomos koncepcijos tikslas yra koncentruotis į :
 - Miesto centro branduolį;
 - Kultūrinio šlaito prarastas erdves;
 - Centro branduolio gyventojų tankumo didinimą;
 - Išskirtų miestovaizdžių identiteto formavimą ar išsaugojimą;
 - Miesto viešųjų erdvių sistemos tobulinimą randant trūkstamus ryšius ir jų charakteringus skirtumus;
 - Gyvenamųjų teritorijų įvairovės ir pasiūlos didinimą;

- Mobilumą ir funkcijų mišrumą.

3. Detalizuojamos teritorijos rekonstravimo tikslas pagal kompaktiškam miestui būdingus principus suformuoti struktūrą įprasminančią prarastų erdvių užpildymą ir panaudojimą, juolab kad tai yra centrinės dalies branduolio epicentras – gamtinės ir pagrindinės kompozicinės ašies susikirtimo taškas. Taip pat toks prarastų erdvių užpildymas rodo, kad miesto centrinė dalis, ypatingai slėnio zonoje turi vertingų tiek vizualiniais aspektais, tiek struktūriniu požiūriu erdvių, kurių potencialas vystytis yra labai akivaizdus, todėl reiktų, mažiau koncentruotus į miesto plėtrą į periferiją ir išnaudoti esamas teritorijas vidinėje centro struktūroje. Detalizuojamame fragmente išskiriamos trys pagrindinės zonos – kvartalai :

- Detalizuojama zona šalia Rygos kelio ir istorinio trakto – Ukmergės g. sankirtos;
- Daugiafunkcis kompleksas rytinėje detalizuojamos zonos pusėje ties turgaus ir Šv. Petro ir Povilo bažnyčios viešųjų erdvių kanalu;
- Gyvenamųjų namų ir visuomeninės paskirties kompleksas šiaurinėje Nevėžio pakrantėje;

Pagrindini dėmesys telkiamas į daugiafunkcį kompleksą, jame integruojant kultūrinę funkciją, pratęsiant pagrindinę koncepcijos mintį– kultūrinio šlaito tąsą

PAGRINDINĖS DARBO TEZĖS IR IŠVADOS

1. Besitraukiančių miestų fenomenas – dažnas Europos miestuose, ypačiai rytų Europoje, patiriančioje postsovietinio palikimo pasekmes – gyventojų mažėjimą, migraciją, suburbanizaciją ir kt. Pagrindinis užsienyje taikomas šių problemų sprendimas – kompaktiško miesto idėja.
2. Kompaktiško miesto vystymas orientuotas į miesto centro struktūras ir esamų apleistų ir neįsisavintų teritorijų regeneraciją, dažniausiai pritaikant gyvenamai arba mišrių kompleksų paskirčiai.
3. Dažnai gamtinio elemento įsiterpimas besitraukiančio miesto urbanistinėje struktūroje tampa riba, atskiriančia miesto dalis ir prarandamas ryšys tarp jų, o tai dar labiau paskatina besitraukiančio miesto procesą ir formuoja „skylėtą“ miestą. Panevėžio atveju ši atkirtis jaučiama tarp centro (senamiesčio) dalių.
4. Panevėžiui būdingas mišrus besitraukiančio miesto modelis –miestas plečiasi į vakarus, o centrinė dalis praranda savo svarbą.
5. Palyginus besitraukiančių Europos miestų statistinius duomenis su Panevėžio miesto duomenimis, padaryta išvada, kad Panevėžio centro administracinės ribos neatitinka realaus miesto centro, gyventojų tankumas centrinėje dalyje yra per mažas, o gyvenamųjų namų pasiūla ir mobilumas labai žemas.
6. Miesto bendrojo plano sprendiniai nėra orientuoti į besitraukiančio miesto problemą, o centrinei miesto daliai skiriama labai mažai dėmesio.
7. Pagal miesto istorinės raidos analizę, Panevėžį sudaro trys istorinės dalys, o pagrindinis miesto centro įvaizdžio pokyčių elementas – besivystančios kompleksų teritorijos šalia Nevėžio krantų, kurios iš esmės pakeitė Panevėžio miesto centro veidą ir kaimo urbanistinio kraštovaizdžio į miesto urbanistinį kraštovaizdį.
8. Nustatytai naujai centro teritorijai suformuotos alternatyvos paremtos, kompleksų ir ryšių tarp jų, bei miesto branduolio ir periferijos santykiu.
9. Pasirinkta vystymo alternatyva koncentruota į kompleksų zonų vystymą kultūriniame šlaite ir kompaktišką teritorijos vystymą centro branduolyje.
10. Pateikti pagrindiniai Panevėžio vystymo koncepcijos aspektai yra svarbus kertinis naujos Panevėžio plėtros strategijos pagrindas, į kurį atsižvelgus ir pradėjus formuoti plėtros koncepciją, miesto centrinės dalies svarba išaugtų ir būtų pristabdytas neadekvatus miesto plėtimas. Pirmiausia reikia koncentruotis į esminę besitraukiančio miesto problemą, o kaip užsienio praktika rodo – kompaktiško miesto idėja yra neišvengiama norint ją išspręsti, o koncentracija į miesto

branduolį – būtina. Naujų miesto erdvių ir plėtros vystymas ir modernizavimas iš pažiūros gali atrodyti, kaip svarbus miesto augimo dalies procesas, tačiau kai miestas savo vidinėje struktūroje eižėja, naujų struktūrų formavimas tampa nekryptingas ir esminės problemos nekeičia.

11. Svarbu suvokti pačio miesto formavimo principus ir jo identitetą. Panevėžys turi aiškias kertinių pokyčių ribas, kurio gali būti vertinamos, kaip neigiamos, tačiau atradus ryši ir algoritmą, tuos neigiamus pokyčius, kaip antai didelių sovietmečiu pastatytų kompleksų atsiradimą centrinėje dalyje galima perteikti kaip naujo etapo ir didmiesčio susiformavimo tašką ir kryptingai vystant ir formuojant aplinkines zonas sukurti gyventojams patrauklią miesto centro slėnio teritoriją atspindinčią miesto centro įvaizdį ir naują architektūrinę kokybębei kompaktišką, tvarią miesto branduolio struktūrą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Balašova, E. 2013. Bratislava Waterfront development. A „Zoom tool“ to analyze the current urban development problems of the city. [žiūrėta 2019-04-14]. Prieiga per internetą: <http://www.chaplin.ee/english/ware/images/stories/fifth_project_meeting/pdf/3.Bratislava_Balaso_va.pdf>
2. Bučas, J. 2001. Kraštotvarkos pagrindai. Kaunas: Technologija.
3. Bontje M. 2004. Facing the Challenge of Shrinking Cities in East Germany: The Case of Leipzig. GeoJournal 61:13-21. [žiūrėta 2019-04-14]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/226693714_Facing_the_Challenge_of_Shrinking_Cities_in_East_Germany_The_Case_of_Leipzig>
4. Buček, J., Bleha, B., 2013. Urban shrinkage as a challenge to local development planning in Slovakia. Moravian Geographical reports 1/2013, Vol.21. [žiūrėta 2019-04-14]. Prieiga per internetą: <http://www.humannageografia.sk/clanky/Bucek%20Bleha%20MGR_2013_01.pdf>
5. Comprehensive plan for Malmo. Summary in English. Adopted by Malmo city council on may 22nd 2014.
6. Čereškevičius, S. 2012:24 .VI Lietuvos urbanistinis forumas. Šiuolaikiški miestai ir miesteliai: situacija, vystymo tendencijos, vizija. Besitraukiančių miestų fenomenas: erdvinės struktūros pokyčiai, revitalizacijos principai ir vystymo galimybės.
7. Daunora, Z. J., Kirvaitienė, S., Vyšniūnas A. 2004. Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsauga ir plėtros principai. Vilniaus:Technika
8. Delshammar, T. 2015:3. Green surge: Malmo, Sweden. Case Study City Portrait; part of a GREEN SURGE study on urban green infrastructure planning and governance in 20 European cities. [žiūrėta 2019-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.chaplin.ee/english/ware/images/stories/fifth_project_meeting/pdf/3.Bratislava_Balaso_va.pdf>
9. Delshammar, T. 2014. Urban greening strategies for compact areas – case study of Malmo, Sweden. [žiūrėta 2019-05-12]. Prieiga per internetą: <<https://core.ac.uk/download/pdf/84055641.pdf>>
10. Florentin,D. 2016. The „Perforated city:“ Leipzig’s Model of Urban shrinkage management.
11. Genske, D.D., Ruff, A. 2009. Expanding cities, shrinking cities, sustainable cities: challenges, opportunities and examples. [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <[žiūrėta 2019- 03-30]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.561.6804&rep=rep1&type=pdf>>

12. Grossman, K., Haase A., Rink, D., Steinfuhrer, A. 2008. Urban Shrinkage in East Central Europe? Benefits and Limits of a Cross-National Transfer of Research Approaches.
13. Grugger, H., Kerschbaumer, G. 2014. The Compact City: Sustainable or Just Sustaining the Economy? [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <https://src.lafargeholcim-foundation.org/dnl/2dfc74b2-9b40-4875-84b4a37d0e4c4b9f/F13_GreenWS_GuggerKerschbaumer.pdf>
14. Grunskis, T., Nekrošius, L. 2004. Istorinės- sociokultūrinės krantinių raidos sąlygos Lietuvos miestuose iki XXa. Urbanistika ir architektūra. XXVIII tomas, Nr
15. Haase, A., Steinführer, A., Kabisch, S., et al. (2011) Residential Change and Demographic Challenge: The Inner City of East Central Europe in the 21st Century. Farnham; Burlington, VT: Ashgate.
16. Hollander, J.B. 2009. Planning Shrinking Cities. [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/228125028_Planning_Shrinking_Cities>
17. Hollander, J.B., Ne'meth, J. 2011. The bounds of smart decline: a foundational theory for planning shrinking cities. [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/232868468_The_Bounds_of_Smart_Decline_A_Foundational_Theory_for_Planning_Shrinking_Cities>
18. Hall, 2013. Good Cities, Better Lives: How Europe Discovered the Lost Art of Urbanism
19. Yang, D. 2006. Waterfronts: spatial composition and cultural use. [žiūrėta 2019-09-21]. Prieiga per internetą: <<http://discovery.ucl.ac.uk/1445190/1/U592507.pdf>>
20. Juškevičius, P. 2015. Lietuvos miestų sistemos raida ir jos perspektyvos. Acta Academiae Artium Vilnensis/76
21. Kaji ,H., Kanegae, H., Ishibashi, K., Hara N. 2003. Compact city and developing countries. [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <<https://sedac.ciesin.columbia.edu/openmtg/docs/kaji.pdf>>
22. Miškinis, A. Panevėžio miesto urbanistinė raida iki 1817-1872m. Kaunas. 1984.
23. Panevėžio miesto bendrojo plano pagrindinis žemės naudojimo ir apsaugos reglamentų brėžinys. 2016. UAB „Urbanistika“.
24. Panevėžio miesto teritorijos BP aiškinamasis raštas. 2016. UAB „Urbanistika“.
25. Pallagst K. 2009. The Future of Shrinking Cities: Problems, Patterns and Strategies of Urban Transformation in a Global Context. [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/232868468_The_Bounds_of_Smart_Decline_A_Foundational_Theory_for_Planning_Shrinking_Cities>
26. Plöger, J., 2012. Learning from abroad – Lessons from European Shrinking Cities. [žiūrėta 2019-04-08]. Prieiga per internetą:

<https://americanassembly.org/sites/default/files/download/publications/chapter_11_and_backmatter.pdf>

27. Rink, D., Haase, A., Bernt, M., Arndt, T., Ludwig, J. 2011. Urban shrinkage in Leipzig, Germany. UFZ-Report 01/2011.

28. Rogers, R. and Gumuchdjian, P., 1997, Cities for Small Planet, Faber and Faber Limited, ISBN: 0-571-17993-2, London

29. Shrinking rural regions in Europe. ESPON. 2017.

30. Smart Code. Version 9.2. The town paper publisher. [žiūrėta 2019-04-08]. Prieiga per internetą: <<https://transect.org/codes.html>>

31. Trancik, R. 1943. Finding Lost Space. Theories of Urban Design. Van Nostrand Reinhold, New York. 1986

32. Timur, U.P. 2013. Urban waterfront regenerations. [žiūrėta 2018-09-29]. Prieiga per internetą: <<https://www.intechopen.com/books/advances-in-landscape-architecture/urban-waterfront-regenerations>>

33. Vyšniūnas, A. 2016. Panevėžio miesto centrinės dalies urbanistinės plėtros alternatyvų tyrimas. [žiūrėta 2018-05-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.panevezys.lt/lt/veiklos-sritys/architekturos-ir-urbanistikos-skyrius/teritoriju-planavimas-1985/urbanistines-politikos-kryptys.html>>

34. Wiechmann, T. 2013. Types of shrinking cities – Introductive Notes on a Global Issue. Institute of Ecological and Regional Development.. [žiūrėta 2018-05-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.policy.hu/mykhnenko/GrossmanETAL2013.pdf>>

35. Wiechmann, T., Pallagst, K.M. (2012) Urban shrinkage in Germany and the USA: a comparison of transformation patterns and local strategies. International Journal of Urban and Regional Research 36(2): 261–280. [žiūrėta 2018-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.rop.tu-dortmund.de/cms/Medienpool/Downloads/The_Future_of_Shrinking_MG-2009-01.pdf>

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Baigiamojo magistro darbo struktūra (sudaryta autorės).....	6
2 pav. Vidutinio gyventojų populiacijos pokyčio procentais schema Europoje 2001-2011 metais (ESPON CPS,2017).....	8
3 pav. Gyventojų skaičiaus Lietuvoje pokyčių 1992-2019m. diagrama (Lietuvos statistikos departamentas).....	10
4 pav. Gyventojų skaičiaus pokyčio 1994-2018m. dėl natūralios kaitos ir migracijos diagrama (Lietuvos statistikos departamentas)	10
5 pav. Gyventojų populiacijos įvairių pasaulio miestų priemiesčiuose pokyčių nuo 1970 -2015 m. diagrama (Plöger, J. 2012).....	10
6 pav. Populiacijos mažėjimo 1970-2005 m. įvairiuose pasaulio miestuose diagrama (JörgPlöger,2012).....	10
7 pav. Besitraukiančių miestų modeliai (sudaryta autorės remiantis Hollander, J.B.).....	12
8 pav. netolygaus besitraukiančio miesto modelis (sudaryta autorės).....	14
9 pav. Leipcigo miesto schema su pažymėtu centrinės dalies plotu (planas koreguota autorės. Pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu).....	14
10 pav. Gyventojų tankumas Leipcigo mikrorajonuose (schema koreguota autorės, pagrindas paimtas iš www.citypopulation.de 2017 m.).....	14
11 pav. Centrinės Leipcigo dalies planas su pažymėtomis regeneracijos projektų vietomis (sudaryta autorės, plano pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu).....	16
12 pav. Regeneruojamos teritorijos planas (sudaryta Octagon-architekturkollektiv)	17
13 pav. Idėjinė schema (sudaryta Octagon-architekturkollektiv).....	17
14 pav. Žaliosios infrastruktūros ir kompozicinių ašių schema (sudaryta Octagon architekturkollektiv)	17
15 pav. Istorinės raidos schema (sudaryta Octagon architekturkollektiv)	18
16 pav. Skirtingų kvartalo dalių formavimo tipų schema (sudaryta Octagon- architekturkollektiv).....	18
17 pav. SAB banko Leipcige vizualizacija (ACME).....	18
18 pav. SAB banko Leipcige planas (ACME).....	19
19 pav. SAB banko Leipcige vizualizacija (ACME)	19
20 pav. Mišraus besitraukiančio miesto modelis (sudaryta autorės).....	20
21 pav. Leipcigo miesto schema su pažymėtu centrinės dalies plotu (planas koreguota autorės. Pagrindas paimtas iš www.schwarzplan.eu).....	20

22 pav. Gyventojų tankumas Malmės mikrorajonuose (schema koreguota autorės, pagrindas paimtas iš www. citypopulation.de 2019 m.).....	20
23 pav. Centrinės Malmės dalies su Nyhamnen teritorija planas su pažymėtomis regeneracijos projektų vietomis (sudaryta autorės, plano pagrindas paimtas iš www.schwarz plan.eu)	22
24 pav. Nyhamnen teritorijos planas su išskirtomis potencialiausiomis esamomis užstatytais teritorijomis(Ghilardi+HellstenArkitekter)	22
25 pav. Nyhamnen teritorijos vystymo struktūrinių dalių modeliai (Ghilardi+HellstenArkitekter)	22
26 pav. Nyhamnen teritorijos viešųjų erdvių sistemos taškų ir ryšių schema (Ghilardi+ Hellsten Arkitekter).....	22
27 pav. Malmo Live komplekso fotofiksacija (SHL architects).....	24
28 pav. Malmo Live komplekso idėjinė schema (SHL architects).....	24
29 pav. MalmoLive komplekso idėjinė schema (SHL architects)	25
30 pav. MalmoLive komplekso idėjinė schema (SHL architects).....	25
31 pav. Malmo Live komplekso funkcijų programos ir funkcinių vienetų išdėstymo schemas (SHL architects).....	25
32 pav. Netolygaus besitraukiančio miesto modelis (sudaryta autorės.....	26
33 pav. Leipzigo miesto schema su pažymėtu centrinės dalies plotu (planas koreguota autorės. Pagrindas paimtas iš www.schwarz plan.eu).....	26
34 pav. Gyventojų tankumas Malmės mikrorajonuose (schema koreguota autorės, pagrindas paimtas iš www. citypopulation.de 2019 m.).....	25
35 pav. Bratislavos miesto prioritetinių teritorijų vystymo planas (E. Balašova, 2013).....	29
36 pav. Centrinės Bratislavos dalies su teritorijos planas su pažymėtomis regeneracijos.....	29
37 pav. Petržalka teritorijos plėtros idėjinė schema (Marko and placemakers, 2014)	30
38 pav. Petržalka teritorijos plėtros koncepcija (Marko and placemakers, 2014).....	30
39 pav. Parkhill teritorijos vizualizacija (NiceArchitects).....	31
40 pav. Parkhill teritorijos idėjinė schema (NiceArchitects).....	31
41 pav. Kompaktiško miesto idėjinė schema (The Lancet, 2010).....	32
42 pav. Gyvenamųjų namų transekto modelis (http://www.bettercities.net)	34
43 pav. Prarastos erdvės krantinėje, Goteborgo mieste modelis ir sprendimo būdas (R.Trancik, 1986 m.)	35
44 pav. Mišraus besitraukiančio miesto modelis (sudaryta autorės).....	37
45 pav. Panevėžio miesto schema (sudaryta autorės)	37
46 pav. Gyventojų pasiskirstymas pagal rajonus (sudaryta UAB „CIVITTA“.....	37

47 pav. Panevėžio populiacijos kaita 1950 – 2015 m. laikotarpiu (http://population.city/lithuania/panevezys/).....	38
48 pav. Panevėžio miesto bendrasis planas 2016m. (UAB Urbanistika, 2016m.).....	38
49 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XVIIa. pirmos pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis A. Miškiniu).....	41
50 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XVIII a. pirmos pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis A. Miškiniu).....	42
51 pav. Panevėžio miesto istorinės raidos schema – XIX a. antros pusės padėtis (sudaryta autorės, remiantis 1871m. retrospektyvine schema).....	42
52 pav. Panevėžio miesto kompleksų teritorijų raida (sudaryta autorės, remiantis istorinėmis schemomis ir žemėlapiais).....	43
53 pav. Panevėžio centrinės dalies istorinių dalių susiformavimo etapų schema (sudaryta autorės remiantis istorinėmis schemomis ir žemėlapiais).....	44
54 pav. Panevėžio centrinės dalies senamiesčio zonos(sudaryta autorės).....	44
55 pav. Panevėžio miesto centrinės dalies padėtis kompleksų teritorijų atžvilgiu skirtingais miesto raidos etapais (nuo seniausio iki vėlyviausio).....	45
56 pav. Naujai nustatyto miesto centro ribų schema (sudaryta autorės).....	47
57 pav. Naujai nustatyto miesto branduolio ploto schema (sudaryta autorės).....	48
58 pav. Kompleksų teritorijų išsidėstymo naujai nustatytoje centro zonoje schema (sudaryta autorės).....	48
59 pav. Miesto centro viešųjų erdvių schema (sudaryta autorės).....	50
60 pav. Miesto centro užstatymo morfotip schema (sudaryta autorės).....	51
61 pav. Miesto centro dominančių ir topografijos santykio schema (sudaryta autorės).....	51
62 pav. Miesto centro vizualinių šešėlių schema (sudaryta autorės).....	52
63 pav. Miesto centro vizualinės apsaugos ir aukštingumo vertinimo schema (sudaryta autorės).....	53
64 pav. Panevėžio centrinės dalies vystymo modelis (sudaryta autorės).....	56
65 pav. 1 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės).....	59
66 pav. 2 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės).....	59
67 pav. 3 centrinės dalies alternatyva (sudaryta autorės).....	60
68 pav. Centrinės dalies miestovaizdžių, jų dalių ir kultūrinio šlaito išsidėstymo schema (sudaryta autorės).....	60
69 pav. Centrinės dalies koncepcijos modelis (sudaryta autorės).....	62
70 pav. Panevėžio miesto gyventojų tankumo modeliai – kairėje- esama situacija, dešinėje padidinto gyventojų tankumo centre modelis (sudaryta autorės)	63

71 pav. Panevėžio ir nagrinėtų analogų gyvenamųjų namų transekto modeliai (sudaryta autorės) ..	63
72 pav. Detalizuojamos teritorijos funkcijų išdėstymo schema (sudaryta autorės)	64
73 pav. Detalizuojamos teritorijos aukštų aksonometriniai planai (sudaryta autorės).....	67

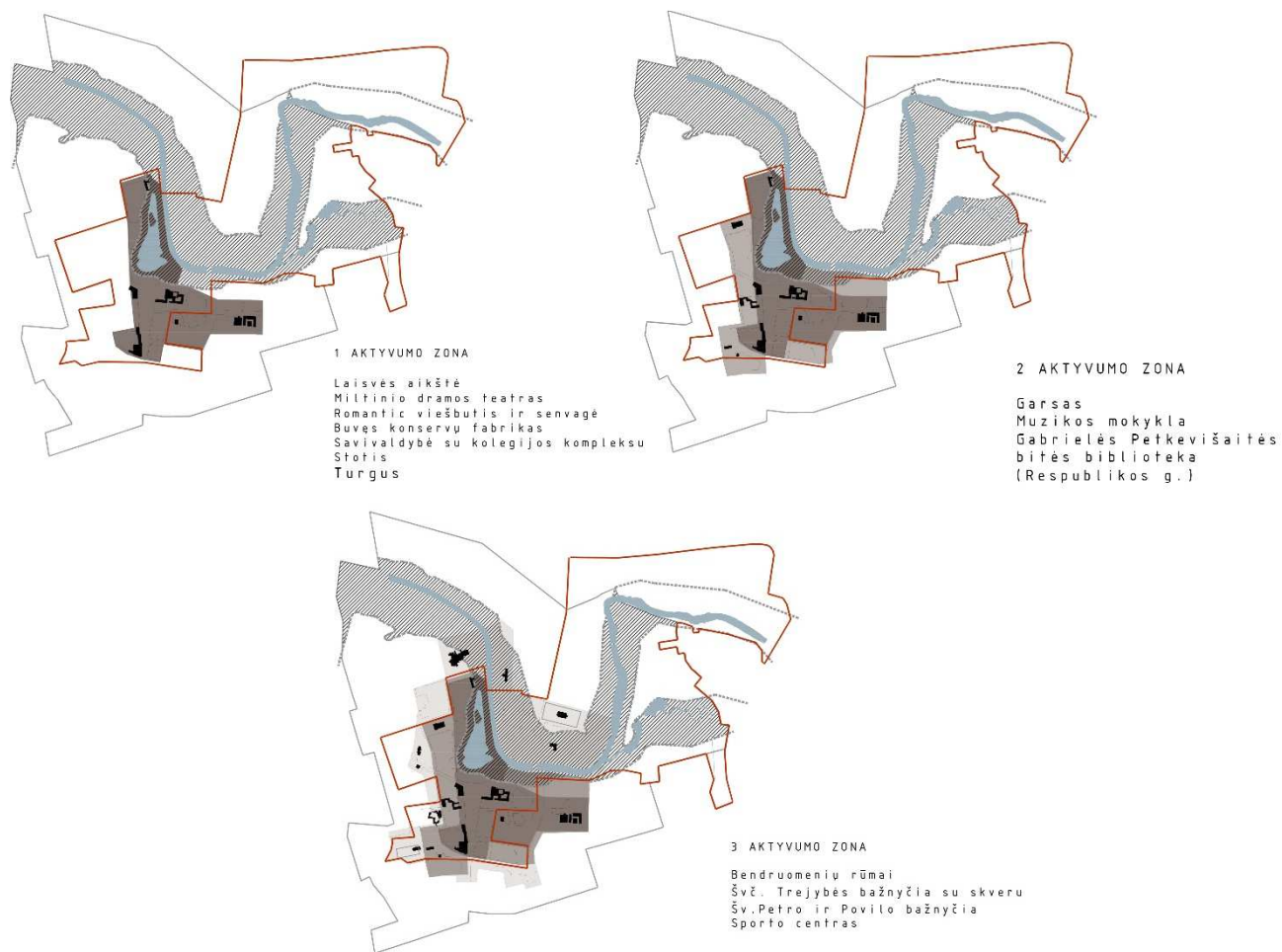
LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 Lentelė Besitraukiančių miestų statistinių duomenų lentelė (sudaryta autorės) .	13
2 Lentelė Gyventojų populiacijos Leipcigo miesto dalyse kaita nuo 2000 iki 2017 m. (www. citypopulation.de, 2019 m.).....	15
3 Lentelė Gyventojų populiacijos Bratislavos miesto dalyse kaita nuo 2001 iki 2018 m. (www. citypopulation.de, 2019 m.)	27
4 Lentelė Panevėžio miesto raidos statistiniai duomenys (sudaryta autorės)	46

PRIEDAI

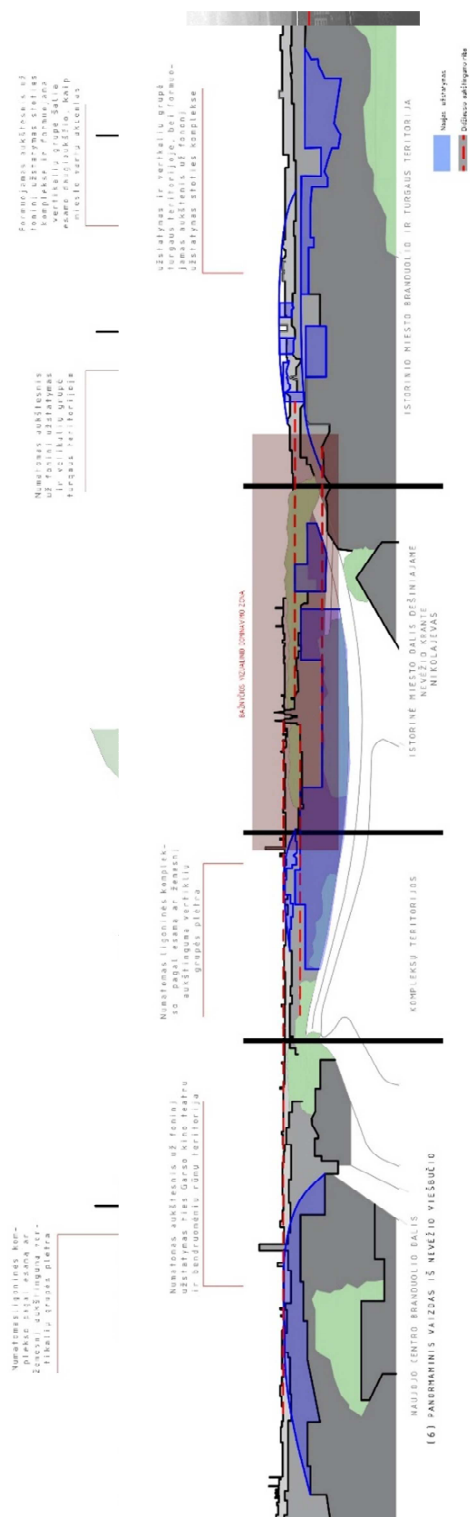
Papildoma grafinė medžiaga

PRIEDAS NR.1 Centro branduolio aktyvumo zonos

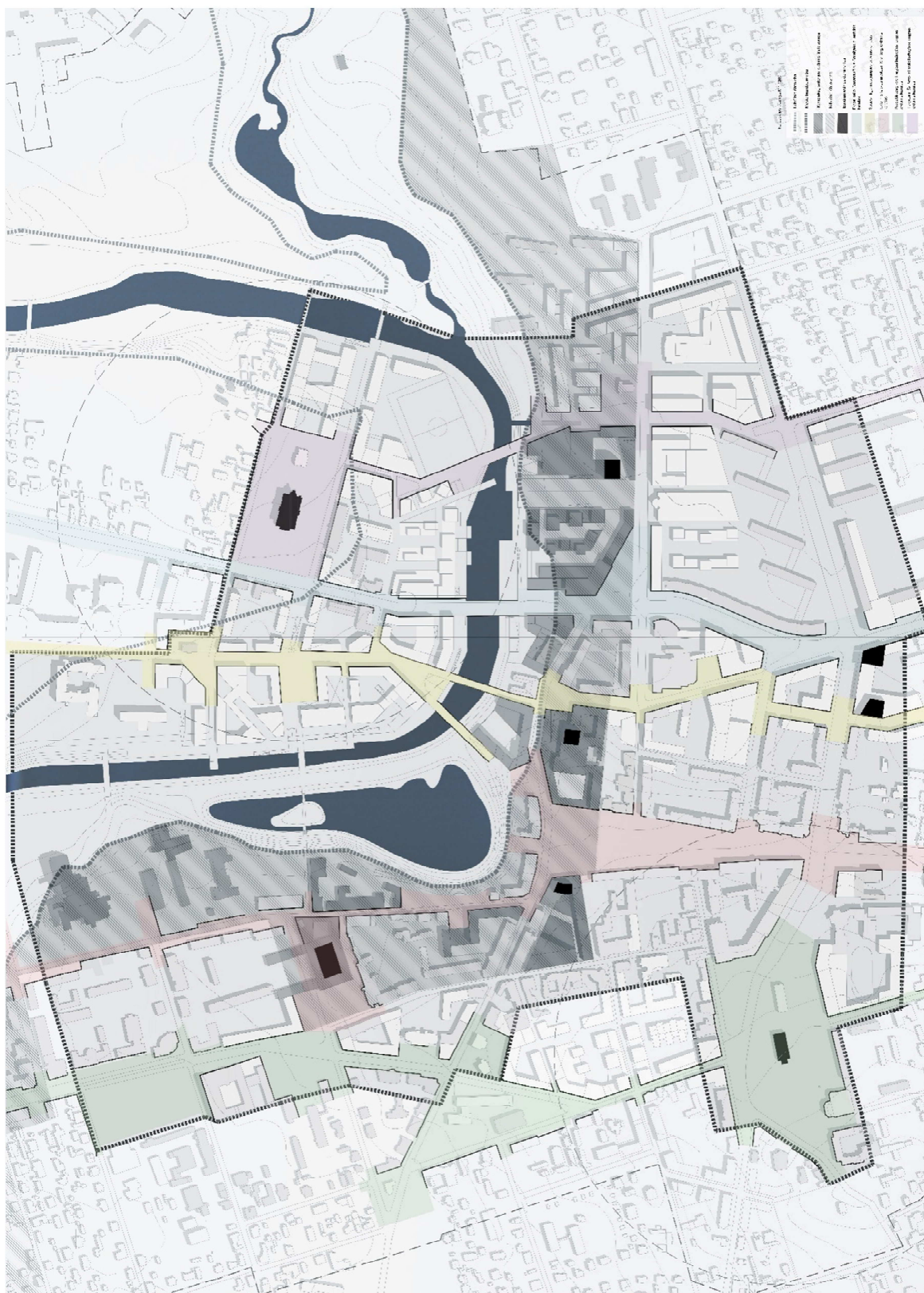

Centro branduolio aktyvumo zonos

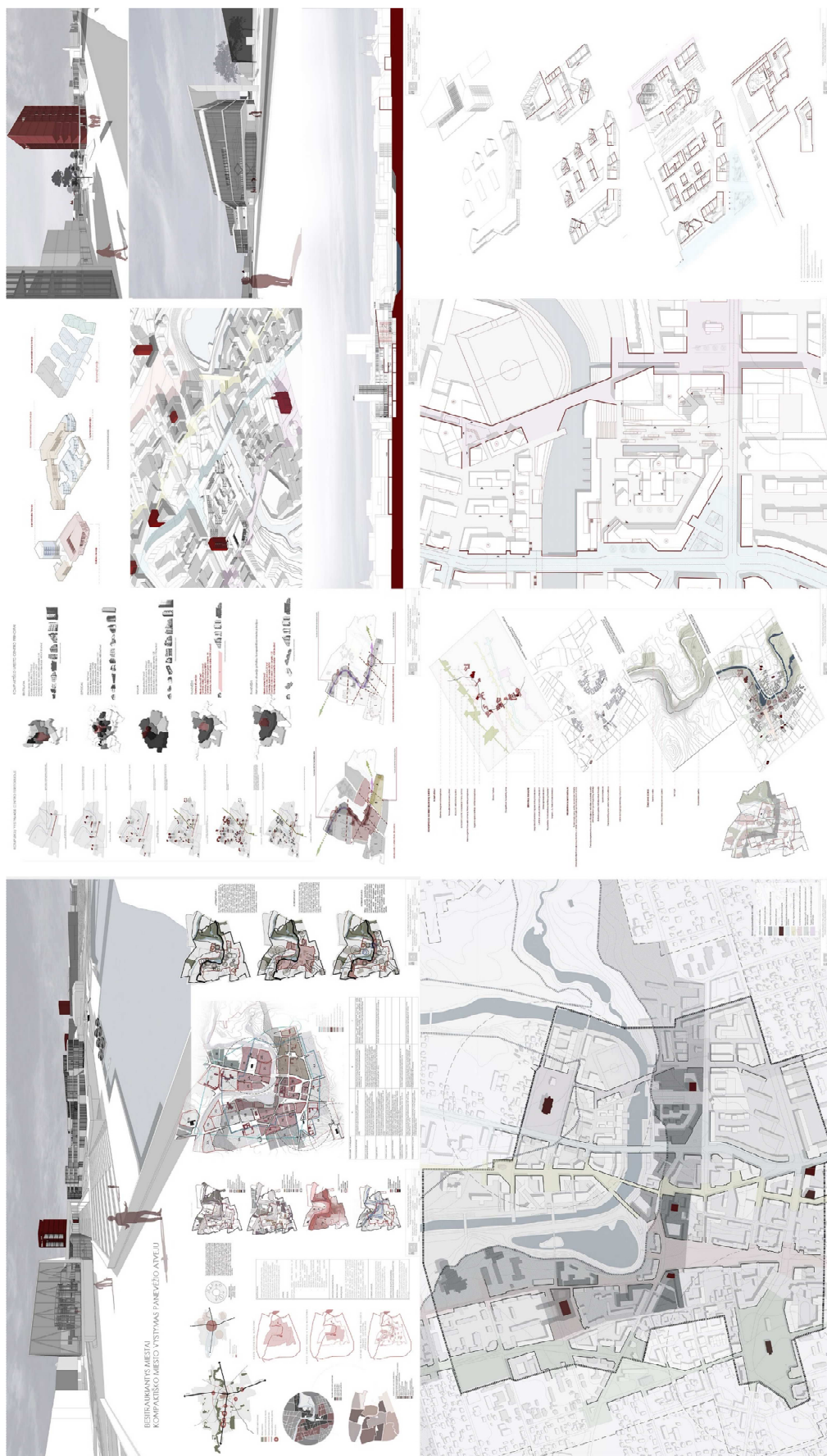
PRIEDAS NR.2 Panoraminiai vaizdai ir siluetai

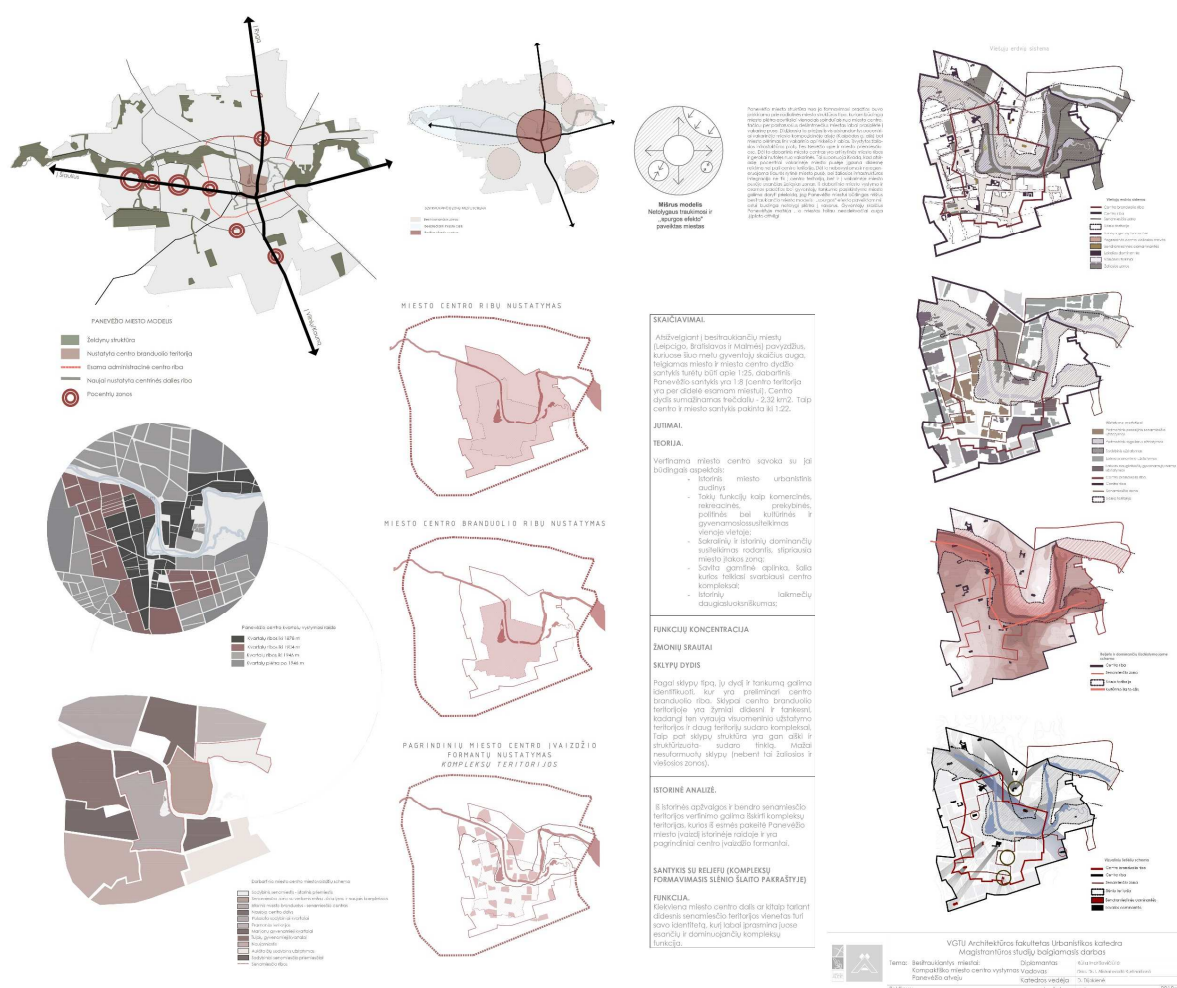
PRIEDAS NR.3 Panevėžio centro branduolio vystymo koncepcijos brėžinys

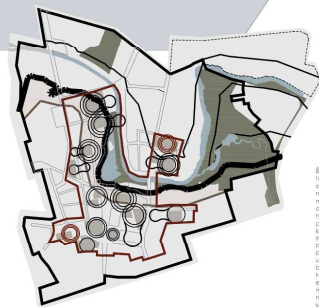
PRIEDAS NR.4 Planšetų kompozicija

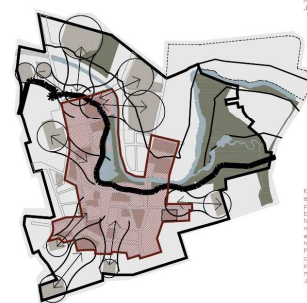
PRIEDAS NR.5 1 planšetas

This architectural rendering shows a modern building complex with a large central courtyard. The courtyard features a large, light blue rectangular area, possibly a pool or a paved plaza, surrounded by a low wall. In the background, there are several multi-story buildings with glass facades and a prominent red cube structure. The sky is overcast and grey.

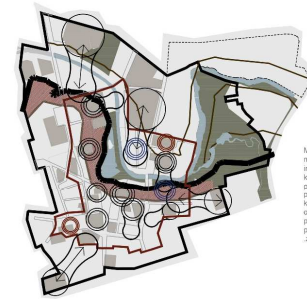
[illegible]

ALTERNATYVA NR 1

[illegible]

ALTERNATYVA NR.2

Koncentruojamosi į kompleksų teritorijas esančias miesto centro branduolius. Toliau pildanti kultūrinio „šaltos“ idėjų ir vertybių, bei rekonstruojanti esamas kompleksų teritorijas ir sustiprinanti ryšius tarp jų. Pagrindinis misijos prarandamos ryšys su centro periferija – galima per didelę funkcinę atširtį, taip pat nuolat patiriančią centro prelias. Pagrindinis pliusas – visuma kompaktiško centro plėtra, stengiantis atkurti istoriškai svarbias struktūras ir naujus ryšius tarp miesto branduolio svarbiausiu kompleksų struktūrų.

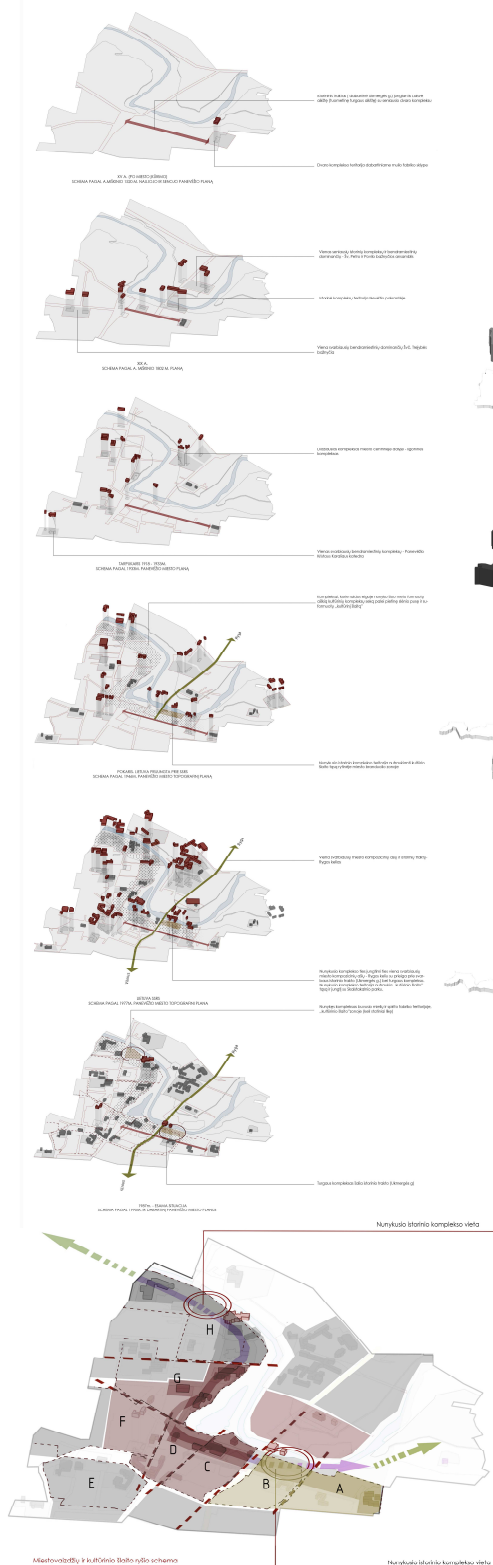
ALTERNATYVA NR.3

Mūsas modelis koncentrētas i
mieslo branduļo teritorijās esanšu
ir nūmākus, bet nūmā formuomā
kompleksu pletā, bet ir kuriant rīkus
pār nūmā formuomā
pabrēžamūs senu vīšļu erdvu
kanēlus su labāsiāi dominuānā
omā kompleksu teritorijomā centro
periferijā ir vīdant centrinās dāles
priegu teritorijas problemās
zonās

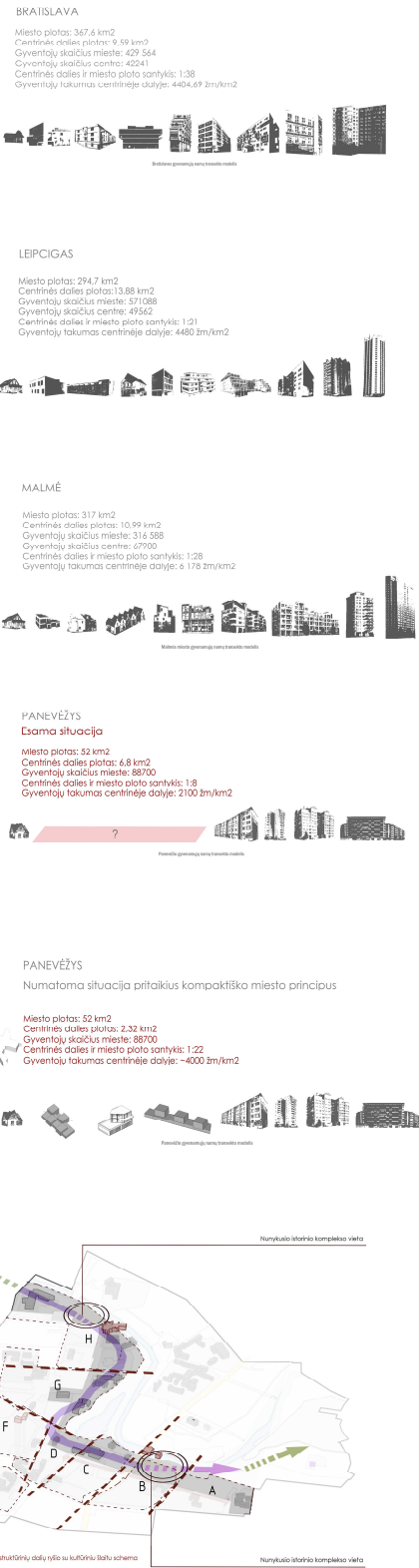

PRIEDAS NR.7 3planšetas

KOMPLEKSŲ VYSTYMĖS CENTRO TERITORIJOJE

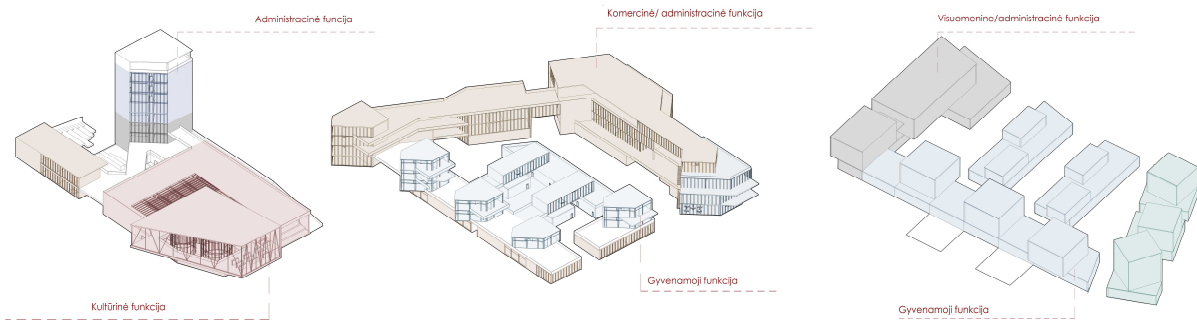

KOMPAKTIŠKO MIESTO CENTRO PRINCIPAI

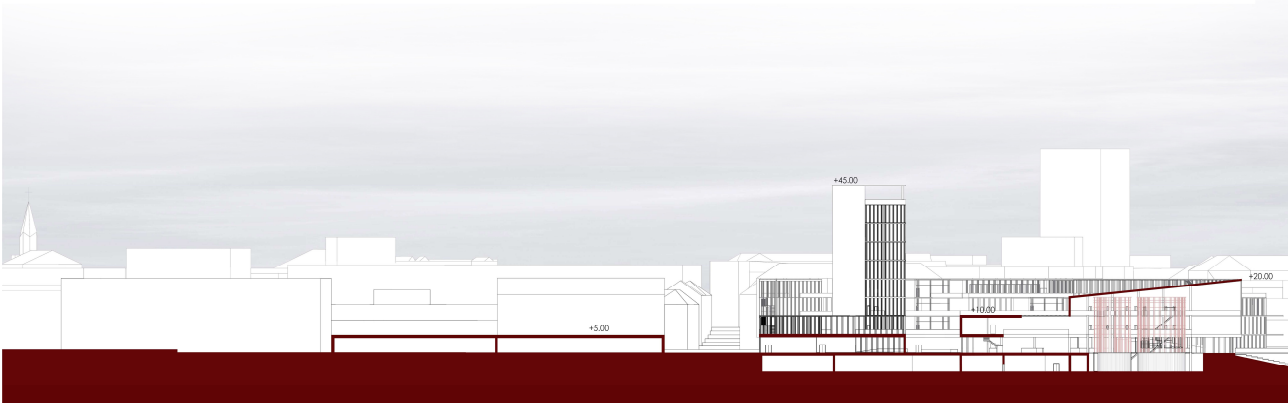
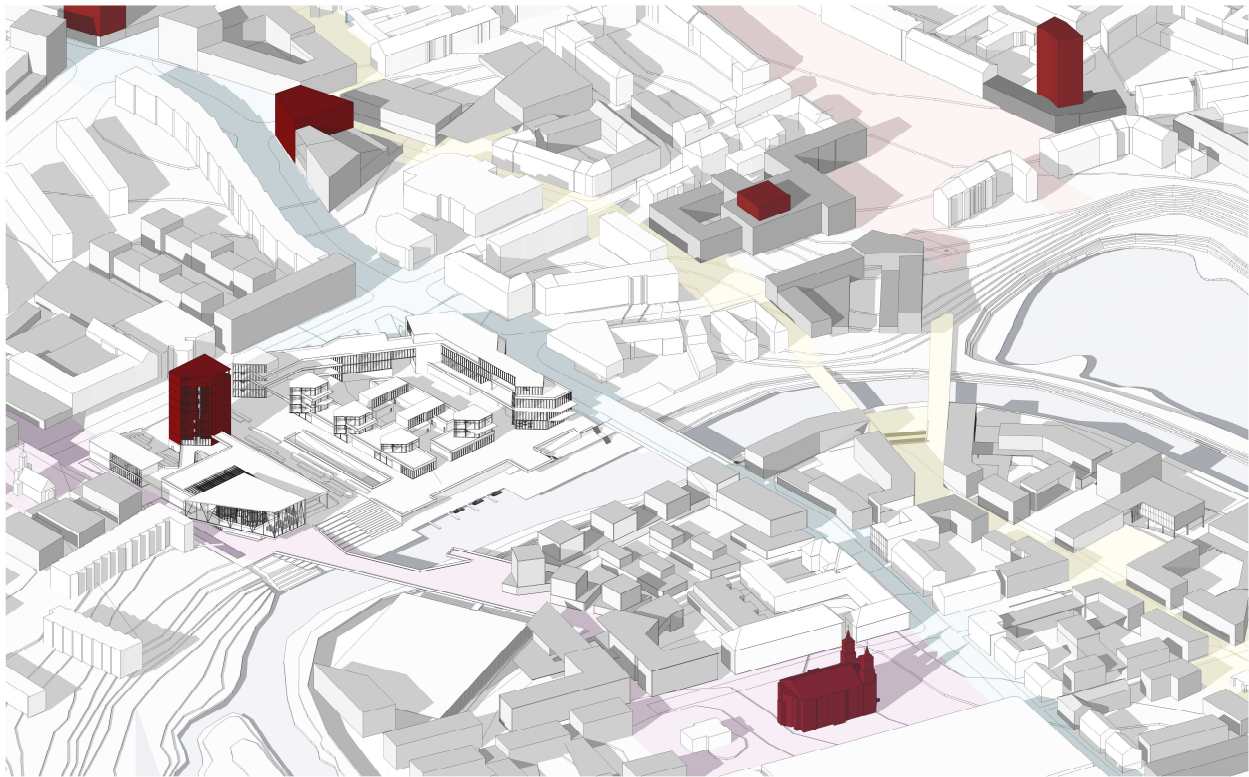

VGTU Anči mokyklos kultūrinis (švietimo) kultūrinis			
Magistrantūros studijų baigiamasis darbas			
tema: švietimo mokykla	užduotys	kuriamas	kuriamas
kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla
kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla	kompiuterio mokykla

PRIEDAS NR.8 4planšetas

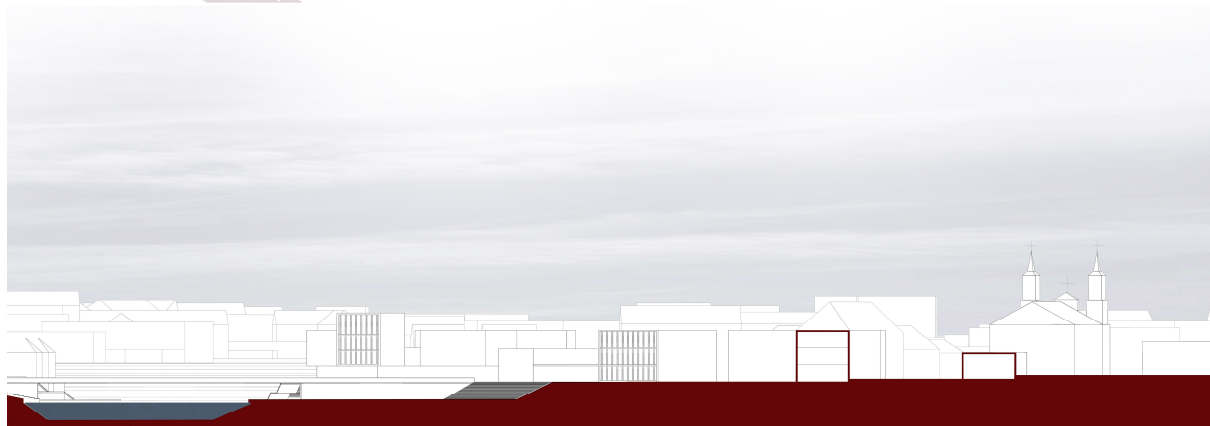

FUNKCIJŲ ĮSIDĖYMAS KOMPLEKSUOSE

VGTJ Architektūros kūrėjų ir Urbanistikos kūrėjų Magistrantūros studijų baigiamasis darbas			
tema: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	Užduoties aprašas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	Užduoties aprašas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	Užduoties aprašas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas
projektuotojas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	projektuotojas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	projektuotojas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	projektuotojas: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas
data: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	data: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	data: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas	data: Magistrantūros studijų baigiamasis darbas

PRIEDAS NR.9 5planšetas

	VGTU Anu tinkamas kultūros švietimo katedra		
	Magistrantūros studijų baigiamasis darbas		
	tema: švietimo ir mokyklų	užduotys	kuratoriai
	Kompiuteris mokyklų vystymosi	Užduotys	Užduotys
Pateiktas atvejis			

PRIEDAS NR.10 6planšetas

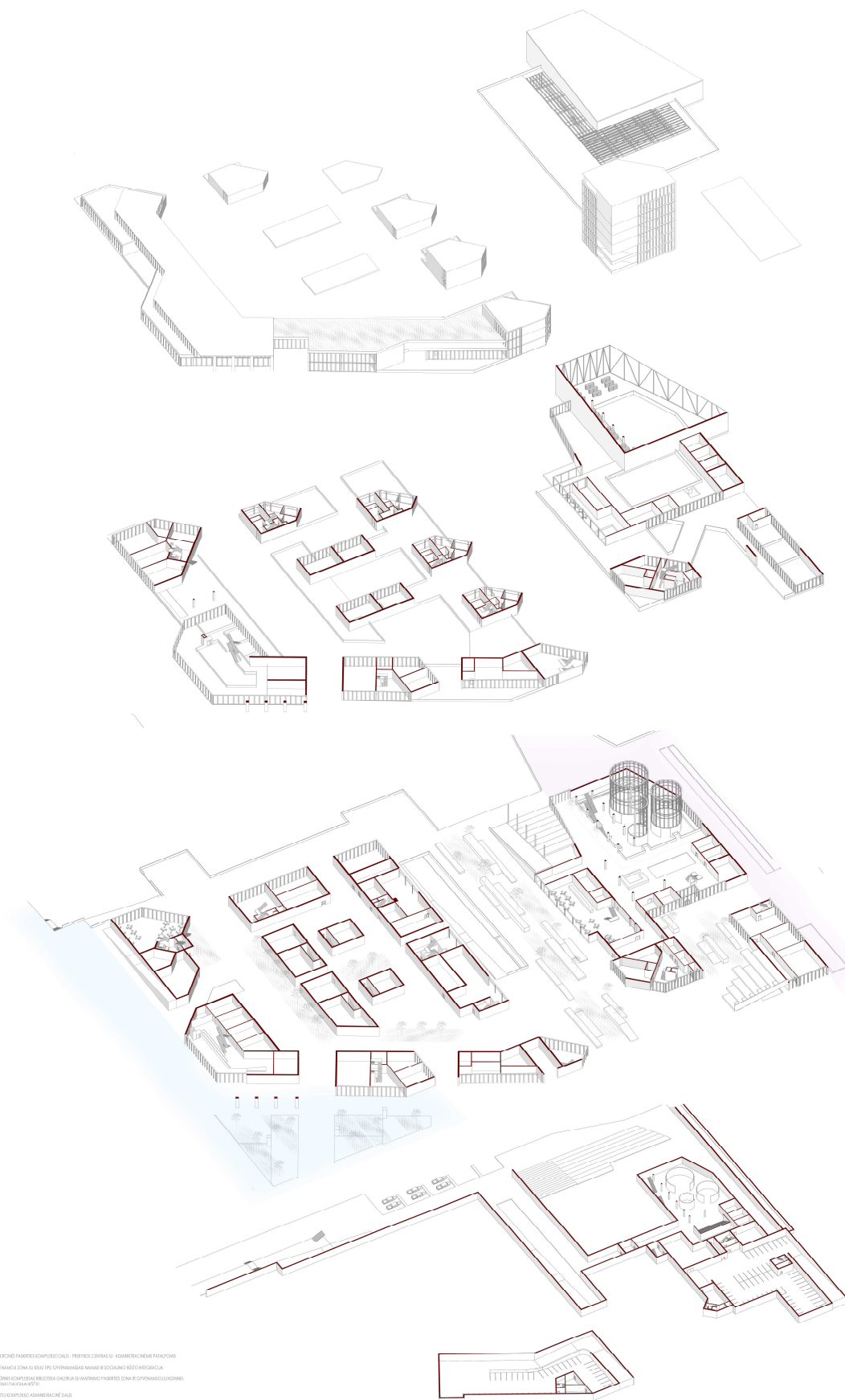
PRIEDAS NR.11 7planšetas

PRIEDAS NR.12 8planšetas

PRIEDAS NR.14 10planšetas

1. EKONOMISĖS PABŪTOS KOMPLEKSO DAUGS - PRESTIGO CENTRAS SU ADMINISTRACINIS PATALPOMAS
2. GYVENAMJOI ŽONA SU KELIU GYVENAMABIAS NAMIS IR SOCIALENO BŪTO INTEGRACIJA
3. ELIŽBETINIS KOMPLEKSAS BULVETIKO GALERIJĄ SU MAŽESNIO PABŪTOS ŽOKA IR GYVENAMJOI VADINAM-TRAKINIŲ DAUGU (KAMARŲ ŽOKS)
4. SPORTO KOMPLEKSO ADMINISTRACINIS DAUGS
5. EKONOMISĖS ADMINISTRACINIS PABŪTOS PASTATAS
6. GYVENAMJOI DAUGS
7. VILKIMENINIS PABŪTOS PASTATAS

		YOTU Arhitektūras fakultātes Urbanistikas katedrā Maģistrantūros studiju beigjamās darbs	
Temas: <i>Reģistrācijas, reģistrācija</i> <i>Reģistrācija, reģistrācija</i> <i>Reģistrācija, reģistrācija</i>	Veidojamais: <i>Reģistrācija, reģistrācija</i> <i>Reģistrācija, reģistrācija</i>	Arhitektūras fakultāte <i>Arhitektūras fakultāte</i> <i>Arhitektūras fakultāte</i>	

PRIEDAS NR.15 Maketų fotofiksacijos

